

tevhid

Muharrem
1448

"TAGUTA KULLUK ETMEKTEN KAÇINIP, ALLAH'A YÖNELENLERE MÜJDE VARDIR. KULLARIMI MÜJDELE!" (39/ZUMER, 17)

AYLIK İSLAMİ EĞİTİM DERGİSİ | TEMMUZ '26 | YIL: 15 | SAYI: 158 | FİYATI: 100₺ | ISSN: 2148-4635

TARİHE VE TOPLUMA YÖN VEREN DEĞİŞMEZ YASALAR

HİDAYET VE DALALET SÜNNETİ

HALİS BAYANCUK HOCA | HASBİHÂL' 04

Enes YELGÜN

Kaza Umresi

Talha AKMAN

Üstünlük

Enes DOĞAN

Sünneti Hıfzettiler

Salim KANDEMİR

Resûlullah'ın Küçük Hizmetkârı: Enes ibni Mâlik

Kerem ÇAĞLAR

Tevhidi Arayışın İzinde İslami Hareketler

Zeynep BAYANCUK

Allah'ın Yardımcıları

Şükriye KONMAZ

Dijital Çağda Kimlik İnşası

Melek ŞEREF

Esnek Aile Dinamikleri

Sultan Amed YAŞAR

Çağımızın Dijital Âsâsı

Osman ZENGERTAŞ

Hakkullah Hadisi'nin Modern İz Düşümleri

Yusuf SERRAC

İç Mücadele Gerçeği: Nefs-i Emmâre

Mele XELİL

Oryantalizm ve İslam

Kerem ÇAĞLAR

Hicab: İman, Kimlik ve Toplumsal Onur

Osman SADIKOĞLU

El-Wehhab

KALKINMA PROJELERİ

Yemen Pat Pat Aracı Dağıtım Projesi

Yemen’de birçok aile, iş imkânlarının yok denecek kadar az olması sebebiyle geçimini sağlayacak araçlardan mahrum durumdadır. Özellikle şehir ve yoğun nüfuslu bölgelerde, küçük ticari faaliyetler için ulaşım araçlarının eksikliği büyük bir engel teşkil etmektedir.

Ecir Kapısı Derneği olarak hayata geçirdiğimiz **Pat Pat Dağıtım Projesi**, ihtiyaç sahibi ailelere gelir elde edebilecekleri bir araç sunarak onların ekonomik hayata katılmalarını hedeflemektedir.

Bağış yapmak için yandaki **QR kodu** okutabilir ya da web sitemizi ziyaret edebilirsiniz.

Es-Selamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berakatuhu,

Allah'a hamd, Resûl'üne salât ve selam olsun.

Tevhid Dergisi olarak 158. sayımızı siz değerli okurlarımıza takdim ediyoruz.

Halis Bayancuk Hoca bu sayımızda, tarihe ve topluma yön veren değişmez yasalardan Hidayet ve Dalalet Sünnetini gündem ediyor. İnsanı doğru yola ulaştıran her türlü itikadi, amelî ve ahlaki etkenin, yokluğunda da kaçınılmaz olarak dalalete sürüklediğini açıklayan Halis Hoca; insanı hidayet-i tevfiğe erıştiren vesileleri madde madde sıralıyor ve Rabbimizin bu sünnetinin işleyiş yasında hem bireyin hem de toplumun ıslahının nasıl gözetildiğine işaret ediyor.

Enes Yelgün Hoca, Allah Resûlü (sav) ve ashâbının Mekke'ye geldiği ve önceki yıl yapamadıklarını umrelerini edâ ettikleri Kaza Umresi'ni naklederken yaşanan hadiselerden ve sonuçlarından elde ettiğimiz mühim fıkıh kaidelerine de yer veriyor.

Talha Akman Hoca, Hucurât Suresi'nin 13. ayeti bağlamında insanların farklı dil ve kültürlerde yaratılmasının bir üstünlük ve değer ölçüsüne dönüştürülmesinin nasıl bir sapmaya yol açtığını anlatmaya devam ediyor.

Enes Doğan Hoca, Sünnet özelindeki yazı dizisinde "Sünnet nasıl korunmuştur?" sorusunu cevaplamaya devam ediyor.

Salim Kandemir Hoca, seçkin sahabilerimizin hayatlarını perde perde aktardığı yazı dizisinde bu ay Allah Resûlü'nün minik hizmetkârı Enes ibni Mâlik'i (ra) konuk ediyor.

Kerem Çağlar, İslami Hareketlerin tarihsel sürecini ve kurumsallaşmasını Şiilik, Hâricilik, Kelam Hareketleri ve Ehl-i Sünnet ile Zühd ve Tasavvuf örnekleri üzerinden değerlendiriyor.

Zeynep Bayancuk Hoca, Allah'ın yardımcıları olma şerefine nail olmak için bizleri Rabbimizin kelamıyla cesaretlendiriyor.

Şükriye Konmaz, çağımızın dijital dünyasının kimlik oluşumu üzerindeki etkilerine değiniyor.

Melek Şeref, Gençlerle Muamele köşesinde esnek aile modelini anlatıyor ve bu tür aile yapılarında görülen problemleri ve bu problemleri çözüme kavuşturacak yöntemleri ele alıyor.

Sultan Amed Yaşar, çağımızın dijital âsâsı olan yapay zekâyı imar ederek tevhid bilinciyle yoğrulmuş bir yapay zekâ modeli inşa etmemiz gerektiğini savunuyor ve bu yola baş koyarak ilk adımı atıyor.

Osman Zengertaş, Hakkullah Hadisinin Modern İz Düşümleri başlıklı yazısında günümüz Müslimlerinin üç temel zaafına dikkat çekerek bu hadis çerçevesinde sorumluluklarımızı hatırlatıyor.

Yusuf Serrac, bir iç mücadele alanı olarak tanımladığı nefis-i emmâre konusunu tüm yönleriyle mercak altına alıyor.

Mele Xelil, Batı'nın Doğu'ya olan ilgisinin bilimsel adı olan oryantalizm hakikatinden bahsediyor.

Kerem Çağlar, hicab emrinin kazandırdığı değerler ile modern feminizm anlayışının toplum üzerindeki ahlaki ve sosyolojik etkisini karşılaştırdığı bir yazı kaleme alıyor.

Osman Sadıkoğlu, Allah'ın (cc) El-Vehhâb ismini ve bu ismin kapsamını açıklıyor.

Bu sayımızda sizlere Muhammed Kutub'un Düzeltmesi Gereken Kavramlar isimli kitabını tanıtıyor; eserin, kelimeler üzerinden zihin dünyamıza yapılan saldırıları teşhis etmeye ve kavramlarımızı yeniden Kur'ân ve Sünnetin pak özüne döndürmeye vesile olmasını umuyoruz.

Rabbimizin izniyle 158. sayımızı istifadenize sunuyor, ilmimizi arttıran ve öğrendiklerimizi salih amele dönüştüren bir vesile olmasını Rabbimizden diliyoruz.

tevhid

İmtiyaz Sahibi

Hamza ÖZTÜRK

Yazı İşleri Müdürü

Abdullah DEMİR

Yayın Türü

Yaygın Süreli

Reklam ve Abonelik

www.tevhiddergisi.org

tevhiddergisi@gmail.com

0 (545) 762 15 15

Adres

Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1
34212 Bağcılar/İSTANBUL

Yazışma Adresi

Hamza ÖZTÜRK

Güneşli Mah. 1332. Sok. No. 1
34212 Bağcılar/İSTANBUL

Basım

Sebat Ofset, 74481

Fevzi Çakmak Mah. Hacıbayram Cad. No. 57
Karatay/KONYA +90 332 342 01 53

İrtibat Büroları ve Satış Noktaları

Temmuz 2026 | Muharrem 1448

Yıl: 15 | Sayı: 158 | Fiyat: 100₺

ISSN: 2148-4635

tevhid

İÇİNDEKİLER

- 04** TARIHE VE TOPLUMA YÖN VEREN DEĞİŞMEZ YASALAR: HİDAYET VE DALALET SÜNNETİ
Halis BAYANCIK
- 13** KAZA UMRESİ
Enes YELGÜN
- 16** ÜSTÜNLÜK
Talha AKMAN
- 20** SÜNNETİ HIFZETTİLER
Enes DOĞAN
- 22** RESÜLULLAH'IN KÜÇÜK HİZMETKÂRI: ENES İBNİ MÂLİK
Salim KANDEMİR
- 25** TEVHİDİ ARAYIŞIN İZİNDE İSLAMİ HAREKETLER
Kerem ÇAĞLAR
- 31** ALLAH'IN YARDIMCILARI
Zeynep BAYANCIK
- 33** DİJİTAL ÇAĞDA KİMLİK İNŞASI
Şükriye KONMAZ
- 35** ESNEK AİLE DİNAMİKLERİ
Melek ŞEREF
- 39** ÇAĞIMIZIN DİJİTAL ÂSÂSI
Sultan Amed YAŞAR
- 41** HAKKULLAH HADİSİ'NİN MODERN İZ DÜŞÜMLERİ
Osman ZENGERTAŞ
- 46** İÇ MÜCADELE GERÇEĞİ: NEFS-İ EMMÂRE
Yusuf SERRAC
- 51** ORYANTALİZM VE İSLAM
Mele XELİL
- 53** HİCAB: İMAN, KİMLİK VE TOPLUMSAL ONUR
Kerem ÇAĞLAR
- 56** EL-WEHHAB
Osman SADIKOĞLU
- 60** DÜZELTİLMESİ GEREKEN KAVRAMLAR

DERGİ İÇERİSİNDE YER ALAN
YAZILARDAN, İLGİLİ YAZAR MESULDÜR.
KAYNAK GÖSTERİLEREK ALINTI YAPILABİLİR.

HASBİHÂL

Halis BAYANCIK HOCA

TARİHE VE TOPLUMA YÖN VEREN DEĞİŞMEZ YASALAR: HİDAYET VE DALALET SÜNNETİ

Yüce Allah, bir musibetle karşılaşmıştı her şeyiyle Allah'a ait olduğunu hatırlayan, yine yalnızca O'na döneceğini bilen ve bu sarsılmaz inancı sayesinde sınanmayı sabırla karşılayan kullarını müjdeler. Bu ilahi müjde; kulların bizzat Allah tarafından övülmesini, rahmete nail olmalarını ve hepsinden de önemlisi, hidayet ehlinden olacaklarının garanti edilmesini barındırır.

Allah'ın adıyla,

Allah'a hamd, Resûl'üne salât ve selam olsun.

Es-Selamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berakatuhu,

Yeni yazı serimizde ilahi sünnetler konusuna giriş yapmış ve şöyle demiştik: Yerlerin ve göklerin mülkü/egemenliği Allah'a (cc) aittir. O (cc) kâinata ve içindekilere belli yasalarla hükmeder. Bu yasalara Kur'an sünnettullah der. Şayet bu yasalar kâinat işlerini düzenleyen fizik, kimya vb. yasalar ise, bunlara tabiat yasaları denir. Tarihin akışını belirleyen insana ve topluma dair yasalar ise bunlara toplumsal/içtimai yasa denir. İnsan hayatına yön veren yasalara ise şer'i yasalar denir. Tarihin akışı, toplumların yükseliş ve çöküşleri, hak ile bâtıl arasındaki mücadelenin seyri içtimai/toplumsal yasalar çerçevesinde cereyan eder.

Bu yazımızda Kur'an'ın açıkça işaret ettiği toplumsal yasaların en önemlilerinden birini, "hidayet ve dalalet sünneti"ni ele almaya başlayacağız. Çaba bizden, başarı Allah'tandır (cc).

Hidayet Sünneti

Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde Rabbimiz, dilediğini hidayet edeceğini, dilediğini de sapıtacağını açıkça buyurmaktadır. Hiç şüphesiz O'nun (cc) sapıtması ve kulunu doğru yola iletmesi, bütünüyle zâtının mutlak iradesi ve dilemesine tabidir. Ancak Kur'an ve Sünnet nasları bir bütün olarak incelendiğinde bu ilahi iradenin keyfilikten uzak, belirli bir sünnete tabi olduğu açıkça görülecektir.

Tarihe ve topluma yön veren sünnetlerden biri de bu hidayet ve dalalet sünnetidir, zira Allah'ın (cc) bir toplumu tarih sahnesine çıkarması ve Kur'an'ın ifadesiyle mustazafları yeryüzüne vâris ve imam kılması belirli aşamalara bağlıdır. Bu kutlu dönüşümün gerçekleşmesi için, öncelikle o mustazafların içinde bulundukları gafletten uyanmaları, ardından müstekbirlere karşı çetin bir mücadeleye girecek azmi kendilerinde bulmaları gerekir. Bu azmin yanı sıra mücadelede kendilerine öncülük edecek doğru kadrolara ittiba etmeleri ve daha sonra bu meşakkatli yolda sebat göstererek başarıya ulaşmaları şarttır. Şüphesiz bu hayati aşamalardan her birinde topluluğun özel olarak Allah'ın (cc) kendilerine doğru olanı göstermesine ve o doğruya muvafak kılınmalarına ihtiyaçları vardır ki işte bu süreç, bütünüyle onların Allah (cc) tarafından hidayet edilmeleri anlamına gelmektedir.

Hidayetin toplumsal bir ilâhi yasa olmasının başka bir nedeni de şudur: Hak yolunda yürüyenler, önce kendi nefislerini, sonra da toplumu iyileştirmek için çetin bir mücadele vermek zorundadır. Bu yasaları bilmeyenlerin böylesi zor bir mücadelede başarıya ulaşması imkânsızdır. Allah'ın (cc) önce bir bireyi hidayete ulaştırması, sonra da onu öncü kılıp toplumu onun eliyle dönüştürmesi; o bireyin hidayet kanunlarını çok iyi bilmesine bağlıdır. Kişi ancak bu toplumsal sünneti gözeterek hem kendini hem de insanları hakkıyla ıslah edebilir.

Hidayet Türleri

Yüce Allah'ın insana olan hidayeti dört kısımdır:¹

Birincisi, genel ve tabii hidayettir. Yüce Allah'ın akıl, zekâ ve zaruri bilgiler vasıtasıyla mükellef olan her insana, hatta kendi kabiliyeti ölçüsünde her şeye genel olarak verilen hidayettir. Ayette şöyle buyrulur:

“Rabbimiz, her şeye yaratılışını veren, sonra da doğru yolu gösterendir.”²

Yani her mahlukatı, ne için yaratıldıysa ona doğru yönlendirendir. Bu, bütün yaratılmışlarda açıkça gözlemlenen genel hidayettir. Her mahlukatın, kendisi için faydalı olan şeylerin peşinden gitmeye ve kendisine zarar verecek şeyleri savuşturmaya çalıştığını görürsün. Öyle ki Allahu Teâlâ, dilsiz hayvanlara bile bu durumun üstesinden gelebilecekleri kadar bir idrak (akıl) vermiştir.³

İkincisi, yol gösterme ve açıklama anlamındaki irşad hidayetidir. “Onları emrimizle hidayete ulaştıran imamlar kıldık.”⁴ ayetinde kastedilen de budur.

Bu ikinci hidayet mertebesinin asıl anlamı ise, Allah'ın (cc) peygamberler göndermek ve kitaplar indirmek suretiyle hak ile bâtılı birbirinden tamamen ayırması, insanlara doğrunun ne olduğunu en açık şekilde göstermesi ve hak ile bâtıl arasında hiçbir kapallık bırakmamasıdır. Yüce Allah, bu hidayetle kullarına hüccetini ikame etmiş, onları apaçık bir beyanla hak yola davet ederken bâtılın karanlıklarından da kesin bir dille sakındırmıştır. İşte bu nedenle, hidayet doğrudan irşad ve beyan anlamına gelen bu ikinci mertebesine aynı zamanda “irşad” yani yol gösterme hidayeti denmiştir.

Üçüncüsü, doğru yolu seçenlere has olan ve “(Allah) hidayet ehlinin hidayetlerini arttırmış ve onlara takvalarını vermiştir.”⁵ ile “Kim Allah'a iman ederse (Allah) onun kalbini hidayet eder.”⁶ ayetlerinde ifade buyrulan “tevfik” hidayetidir.

Zira dünyada kulluk imtihanına tabi olan kul, istikametini korumak için her ân ve durumda hidayete muh-

taçtır. İbnu'l Kayyim'in de (rh) belirttiği gibi⁷ bir kulun bu hidayet türüne olan ihtiyacı, ihtiyaçların en büyüğü; ona olan muhtaçlığı ise yoksullukların en şiddetlisidir. Çünkü hidayet kemale ermesi için insanın hakkı bilmeye, onunla amel etmeye, o hakikat üzere sebat etmeye, ona davet etmeye ve bu uğurda başına gelenlere sabretmeye ihtiyacı vardır; bu beş basamaktan ne kadar eksilirse kişinin hidayeti de o ölçüde noksanlaşır. Kul, yapacağı ya da terk edeceği tüm işlerinde hem zahiren hem de bâtinen bu hidayete muhtaçtır. Zira insan; geçmişteki bilgisiz ve amelsiz hâlleri için hidayet ta kendisi olan tevbe, genel olarak hidayet balsa da detayını bilemediği işlerde ayrıntılı bir rehberliğe, eksik kaldığı yönlerde ise hidayet üstüne hidayetinin artmasına ihtiyaç duyar. Aynı şekilde gelecekteki işlerinde hidayet yeniden hasıl olmasına, kalbindeki yanlış inançların silinip yerine doğrusunun yerleşmesine, gücü yettiği hâlde isteği olmayan amellerde o iradenin yaratılmasına, irade ettiği hâlde gücü yetmediği işlerde muktedir kılınmaya, hem gücünün hem isteğinin olmadığı durumlarda ise kendisinde hem gücün hem iradenin bizzat var edilmesine muhtaçtır; hâlihazırda dosdoğru yürüttüğü amellerde ise bu istikamet üzere sabit kalmayı arzular. İşte kulun hidayete olan bu şiddetli zarureti dolayısıyla merhametli olan Rabb, bu duayı ona her gün ve gece, en faziletli hâli olan beş vakit namazda defalarca farz kılmıştır: “Bizi sırat-ı mustakime/dosdoğru yola hidayet et.”⁸

Dördüncüsü ise ahirette cennete ulaştıran hidayettir ki cennete giren bahtiyar kulların “Bizi buna ulaştıran Allah'a hamdolsun.”⁹ sözü bu mertebeyi anlatır.

Zikredilen bu dört hidayet türü birbirine sıkı sıkıya bağlı olup her biri, bir diğerinin öncüsü ve sonucudur. Şöyle ki, bir insanda akıl ve idrak yoksa onun peygamberlerin getirdiği hidayete, yani hidayet-i irşada muhatap ve bununla mükellef tutulması mümkün değildir. Hidayet-i irşad ile mükellef tutulan bir insan ise eğer Allah (cc) onun gönlünü İslam'a açmaz ve kendisini bu hayra muvaffak kılmazsa kalbî olarak hidayete ermesi imkânsızdır. Tüm bu mertebeler bir araya geldikten sonra dahi, Allah (cc) amelleri kabul etmez ve insanı ebedî mutluluğa ulaştırmazsa bir kulun kendi çabasıyla cennete gitmesi mümkün değildir.¹⁰

Hidayet türleri içerisinde ele alacağımız ve detaylandıracağımız hidayet, hidayet-i tevfiktir; yani Allah'ın (cc) bir kulu hakka muvaffak kılması, onu başarılı ve bahtiyar kullarından eylemesidir. Bu hidayet türünde bilmemiz gereken iki önemli esas vardır:

Birincisi, hidayet bütünüyle Allah'ın elindedir ve O (cc), kulunu hidayet etmez ve muvaffak kılmazsa kulun kendi yetenek ve kabiliyetiyle hakka isabet etmesi ve onda

1. bk. Besâiru Zevî't Temyîz fî Letâîfî'l Kitâbî'l Azîz, Feyrûz Abâdî, 5/313-315
2. bk. 20/Tâhâ, 50
3. bk. Tefsîru's Sa'dî, s. 506, Tâhâ Suresi, 50. ayetin tefsiri
4. bk. 21/Enbiyâ, 73
5. 47/Muhammed, 17
6. bk. 64/Teğabûn, 11

7. bk. El-Kelâm alâ Mes'ele'ti's Semâ, Dâru Atââtî'l İlm, s. 128

8. 1/Fâtiha, 6

9. bk. 7/Arâf, 43

10. bk. Besâiru Zevî't Temyîz fî Letâîfî'l Kitâbî'l Azîz, Feyrûz Abâdî, 5/315

Birincisi, hidayet bütünüyle Allah'ın elindedir ve O, kulunu hidayet etmez ve muvaffak kılmazsa kulun kendi yetenek ve kabiliyetiyle hakka isabet etmesi ve onda sebat etmesi mümkün değildir. Bu şaşmaz yasayı bilmek; kulun tüm benliğiyle Allah'a yönelmesine, sadece O'ndan istemesine, sadece O'nun katına rağbet etmesine ve hidayeti yalnızca O'nun gönderdiği kaynaklarda aramasına yardımcı olur. Zira peygamberlerin dahi, insanlara doğru yolu gösterecekleri de onları o doğruyu kabule ve kalplerini hakka açmaya yetkileri yoktur. Hidayet konusunda yetki bütünüyle Allah'a aittir. İşte bundandır ki İbrâhîm babasına, Nûh ve Lût eşlerine, yine Nûh oğluna hidayet edememiştir. Ya'kûb da İslam üzere olan çocuklarını dinin güzel ahlakına yönlendirememiş, onların iyi birer insan olmasını sağlayamamıştır. Onun terbiyesinde yetişen çocuklar, kardeşlerini öldürmeye teşebbüs etmiş, iftiralarda bulunmuş ve Allah'ın haram kıldığı davranışları sergilemişlerdir.

sebat etmesi mümkün değildir. Bu şaşmaz yasayı bilmek; kulun tüm benliğiyle Allah'a (cc) yönelmesine, sadece O'ndan (cc) istemesine, sadece O'nun katına rağbet etmesine ve hidayeti yalnızca O'nun gönderdiği kaynaklarda aramasına yardımcı olur. Zira peygamberlerin dahi, insanlara doğru yolu gösterecekleri de onları o doğruyu kabule ve kalplerini hakka açmaya yetkileri yoktur. Hidayet konusunda yetki bütünüyle Allah'a (cc) aittir. İşte bundandır ki İbrâhîm (as) babasına, Nûh (as) ve Lût (as) eşlerine, yine Nûh (as) oğluna hidayet edememiştir. Ya'kûb (as) da İslam üzere olan çocuklarını dinin güzel ahlakına yönlendirememiş, onların iyi birer insan olmasını sağlayamamıştır. Onun terbiyesinde yetişen çocuklar, kardeşlerini öldürmeye teşebbüs etmiş, iftiralarda bulunmuş ve Allah'ın haram kıldığı davranışları sergilemişlerdir.

“Onların hidayeti senin sorumluluğunda değildir. Fakat Allah, dilediğini doğru yola iletir.”¹¹

“(Yoksa siz) Allah'ın saptırdığını hidayet etmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırmışsa sen onun için (bir kurtuluş) yolu bulamazsın.”¹²

“Sen sevdiğini hidayet edemezsin, fakat Allah dilediğini hidayet eder. O, kimin hidayete uygun olduğunu en iyi bilendir.”¹³

İkincisi ise şudur: Kulun hidayete olan ihtiyacı ekmeğe, suya ve nefese olan ihtiyacından çok daha fazladır; çünkü ekmeksiz, susuz veya nefessiz kalan bir kul sadece maddeden ölür ki ölüm zaten bütün insanlar için muhakkaktır. Oysa hidayetden mahrum olan kul, bizzat kalbi öleceği ve ebedî hayatını zayi etmiş olacağından hem dünyada hem de ahirette ölü hükmünde olur.

“Allah kimi hidayet ederse o, hidayeti bulmuştur. Kimi de saptırırsa bunlar, hüsrana uğrayanların ta kendileridir.”¹⁴

“Allah kimi saptırmışsa ona hidayet edecek yoktur.”¹⁵

“Allah kimi hidayet ederse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa onlar için (Allah'ın dışında) veliler bulamazsın. Kıyamet Günü'nde onları yüzükoyun, kör, dilsiz ve sağır olarak diğildiriz. Onların barınağı cehennemdir. Ateşi dindikçe dehşet saçan alevi onlar için arttırırız.”¹⁶

Hidayet Sebepleri

İnsanı doğru yola ulaştıran her türlü itikadi, amelî veya ahlaki etken; yokluğunda kaçınılmaz olarak sapmanın da nedeni olur. Bir sistemin ayakta kalması, onu var eden unsurların eksiksiz çalışmasına bağlıdır. Bu yüzden, doğru yolda kalmayı sağlayan etkenlerden biri bile ortadan kalkarsa, oluşan bu boşluğu kendiliğinden sapkınlık doldurur. Kısacası doğru yol ile sapkınlık, aynı zeminin varlığı ya da yokluğuyla şekillenen iki zıt kutuptur.

1. Hidayeti Kaynağında Aramak: Kur'ân ve Sünnet

Hidayet-i tevfiğe ulaşmanın ilk ve en temel şartı, hidayeti doğrudan Allah'ın (cc) belirlemiş olduğu sahih kaynaklarda aramak, yani Kur'ân ve Sünnete sınırlı sarılmaktır.

Kur'ân'ın yirmi dört ayrı yerinde, farklı üsluplarla onun bir hidayet kaynağı olduğu ve Yüce Allah'ın onunla hidayet ettiği vurgulanmıştır. “H-d-y” kökünden türeyen hidayet, yol göstermek için öne çıkmak (hâdî) ve lütuf gönderisi (hediye/armağan) gibi iki kök anlama sahiptir. Sondaki illetli harf hemze olduğunda (hedee) ise bir şeyin sükûna ermesi ve sakinlik anlamına gelmektedir.¹⁷ Bu açıdan bakıldığında Kur'ân hem bir rehberdir, yol gösterir hem bir hediyedir, Allah (cc) onu kullarına armağan etmiştir hem de bir sükûnet kaynağıdır, kalp onunla yatıştır ve huzura erer.

11. bk. 2/Bakara, 272

12. bk. 4/Nisâ, 88

13. 28/Kasas, 56

14. 7/A'râf, 178

15. bk. 13/Ra'd, 33

16. 17/İsrâ, 97

17. bk. Mu'cemu Mekâyisi'l Luğa, 6/42-43, h-d-y maddesi

İlahi beyanda yer alan, “Allah’ın ipine hep beraber/ topluca tutunun!”¹⁸ emrindeki “Allah’ın ipi” ifadesi, Nebi’nin (sav) ve sahabenin tefsirlerine göre Kur’ân-ı Kerim’e işaret etmektedir.¹⁹

Zeyd ibni Erkam’dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

“Dikkat edin, ben sizin aranızda iki ağır yük bırakıyorum. Bunların biri Allah’ın Kitabı’dır. O, Allah’ın ipidir. Her kim ona tabi olursa doğru yoldadır ve kim terk ederse dalalette olur.”²⁰

Kur’ân okuyucusu onu bu anlayışla okumalıdır. Bir rehberin ardına takılan yolcu gibi onun gösterdiği istikamette yürümeli, onun işaret ettiği yerlere dikkatle bakmalı ve onun anlattıklarını can kulağıyla dinlemelidir. Kul, Kur’ân’ı “Ya Rabbi, ben yol arıyorum, sıkıştım. Farklı seslerin içerisinde en doğru olan hangisiyse beni ona yönlendir.” niyeti ve şuuruyla okuduğunda, ipin diğer ucunu elinde bulunduran Allah (cc), o kulu kendi sevdiği ve razı olduğu hakikate çekecektir.²¹

Hidayetin ikinci aslı kaynağı sünnettir. Yüce Allah şöyle buyurur:

“De ki: ‘Allah’a itaat edin! Resûl’e itaat edin! Şayet yüz çevirirseniz onun sorumluluğu (olan tebliğ) ona, sizin sorumluluğunuz olan (itaat) size yüklenendir. **(Herkes kendinden sorumludur.) Şayet ona itaat ederseniz, hidayete ermiş olursunuz.** Resûl’ün vazifesi yalnızca apaçık bir tebliğdir.”²²

Peygamberler, hem bizzat hidayet öncüleri olmaları hem de Allah’ın razı olduğu hidayet ete kemiğe bürünmüş hâlini temsil etmeleri hasebiyle hidayet en canlı kaynağıdır. Bu sebeple Yüce Allah, onlara itaat edenlerin hidayet bulacağını kesin olarak garanti etmiştir.

Allah Resûlü (sav) Hutbetu’l Hâce’de, “Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah’ın kelamı, yolların en hayırlısı Muhammed’in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlardır. Sonradan çıkarılan her şey bidattir, her bidat sapıklıktır, her sapıklık da ateştedir.” buyurur.²³

İnsanın hidayet bulmak için önünde yürüyeceği iki yol vardır: Ya hidayet kaynaklarından biri olan Nebi’nin (sav) sünnetidir ya da bu sünnete alternatif olarak sonradan ortaya çıkarılan itikadi ve amelî yeniliklerin, yani bidatlerin karanlık yoludur. Nitekim Allah Resûlü (sav), kendi sünnetinin hidayet kaynağı olduğunu açıkça belirtirken; din alanında sonradan ihdas edilen her türlü yeniliğin sapıklığın kaynağı olduğunu, hakkı ters yüz ettiğini ve insanı kaçınılmaz olarak ateşe sürükleyeceğini haber vermiştir.

Fitne çağında yaşayan bugünün Müslim’i için hayır ile şer âdeta birbirine girmiş, hak ile bâtılın sınırları muğlaklaşmıştır. Bu sebeple o, din alanında kendisine anlatılan her şeyi mutlak surette Kitab’a ve Sünnete arz etmekle, doğruluğunu bu iki şaşmaz میزانla tartmakla yükümlüdür. Mümin, Kur’ân’da, Nebi’nin (sav) sünnetinde ve bu dini en saf hâliyle yaşayan ilk nesillerde (sahabe, tabiin ve tebe-i tabiinde) karşılığı bilinmeyen her türlü itikadi ve amelî yenilikten/bidatten kararlılıkla sakınmalı; böylece hem dinini hem de ebedî ahiretini fitnelerin etkisine karşı koruma altına almalıdır.

Doğru yolu asıl kaynağından aramayan insan; onu kaçınılmaz olarak geçmişten devraldığı yanlış inançlarda, hevasına hoş gelen bidatlerde ya da kalabalıkların peşinde arayacaktır. Zira insanın doğru ve yanlışa, hak ve bâtıla dair mutlaka bir ölçüye ihtiyacı vardır. Bu ölçüyü dinî kaynaklardan almayan insan, oluşan boşluğu Kur’ân’da zikredilen ve insanı saptıran diğer etkenlerle dolduracaktır. Oysa bunların her biri, insanı doğru yoldan uzaklaştıran birer nedendir.

“Onlar, yalnızca zanna ve nefislerinin arzusuna uyarlar. Oysa andolsun ki onlara, Rabblerinden hidayet gelmiştir.”²⁴

“Şayet yeryüzündeki çoğunluğa uyarsan seni Allah’ın yolundan saptırırlar. Onlar, sadece zanna uyarlar ve yalnızca tahminle iş yaparlar.”²⁵

2. Allah’a Yönelmek (İnâbe)

“Kâfirler der ki: ‘Ona Rabbinden bir ayet/mucize indirilmesi gerekmez miydi?’ De ki: ‘Allah dilediğini saptırır, kendisine yönelenleri de hidayet eder.’ ”²⁶

Yüce Allah kendisine inâbe edenleri hidayet edeceğini haber verir. Allah’a inâbe etmek, tevbe ederek ve amelleri (ibadetleri) sadece O’nun rızası için halis kılarak (ihlasla) O’na yönelmek/dönmektir.²⁷

İnsan, fıtratı gereği zorunlu olarak Allah’a inâbe eder; zira insanın O’ndan başka hakiki sahibi, dostu ve her hâlûkârda onu koruyup kollayacak yegâne sığınağı âlemlerin Rabbi olan Allah’tır. Ancak insanın yaratılışından gelen veya çaresizlik anlarında baş gösteren bu zorunlu yönelişi, tek başına kulda hidayet peyda etmez. Kulda asıl hidayeti peyda eden, onu kemale erdiren inâbe; insanın kendi iradesiyle, seve isteye ve ihlasla Rabbine dönmesi, kalbî bir iştiaqla yalnızca O’na yönelmesidir. Şöyle ki;

“İnâbe iki kısımdır; birincisi, mümin, kâfir, iyi ve gü-nahkâr fark etmeksizin bütün mahlukatın ortaklaşa gerçekleştirdiği, Allah’ın rububiyetine olan yönelme-dir. Allah (cc) bu durum hakkında, “İnsanlara bir sıkıntı dokunduğunda, Rabblerine yönelenler olarak O’na dua

18. 3/Âl-i İmrân, 103

19. Allah’ın ipinden kastedilen mananın Allah’ın Kitabı olduğuna dair rivayetler için bk. Mevsûatu’t Tefsiri’l Me’sûr, 5/425 vd.

20. Müslim, 2408

21. bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur’ân Okumaya Çağrı, s. 104-108, 139-142

22. 24/Nûr, 54

23. Müslim, 867; Nesai, 1578

24. bk. 53/Necm, 23

25. 6/En’âm, 116

26. 13/Ra’d, 27

27. El-Mufredât, s. 827; Mu’cemu Mekâyisi’l Luğa, 5/367, n-v-b maddeleri

İnsanın hidayet bulmak için önünde yürüyeceği iki yol vardır: Ya hidayetin kaynaklarından biri olan Nebi'nin sünnetidir ya da bu sünnete alternatif olarak sonradan ortaya çıkarılan itikadi ve amelî yeniliklerin, yani bidatlerin karanlık yoludur. Nitekim Allah Resûlü, kendi sünnetinin hidayet kaynağı olduğunu açıkça belirtirken; din alanında sonradan ihdas edilen her türlü yeniliğin sapkınlığın kaynağı olduğunu, hakkı ters yüz ettiğini ve insanı kaçınılmaz olarak ateşe sürükleyeceğini haber vermiştir.

ederler.”²⁸ buyurmuştur ki bu, her birimizin müşahade ettiği üzere başına bir musibet gelen her kulun genel yönelişini anlatır. İslam üzere olmayı gerektirmeyen bu inâbe türü, şirk ve küfürle bir arada bulunabilir. Zira Allahu Teâlâ ayetin devamında, “Sonra (sıkıntılarını giderip), tarafından bir rahmet tattırdığında, (bir de bakarsın ki) içlerinden bir grup, Rabblerine şirk koşmaya başlamış bile. (Şirk koşarak,) verdiğimiz (nimetlere) nankörlük etmiş olurlar.”²⁹ buyurarak onların bu yöneliştten sonraki samimiyetsiz hâlini ortaya koymuştur.

İkinci kısım ise Allah'ın dostlarına has olan, O'nun uluhiyetine yönelik, kulluk ve muhabbet barındıran inâbedir; bu yönelme O'nu (cc) sevmeyi, O'na (cc) boyun eğmeyi, tamamen O'na yönelmeyi ve O'nun dışındaki her şeyden yüz çevirmeyi gerektirdiğinden bu dört özelliğin kendisinde toplanmadığı hiç kimse “munîb” (gönülden yönelen) ismini hak edemez ve nitekim Selef-i Sâlihîn'in tefsirleri de hep bu ekseninde dönmektedir. Esasen kökeninde hızla koşmak, geri dönmek ve öne atılmak anlamlarını barındıran bu kavrama göre Allah'a yönelen (munîb) kimse; O'nun rızasını kazanmaya koşan, her ân O'na rücu eden ve O'nun razı olduğu amellere doğru ilk adımı atarak öne atılan kişidir.”³⁰

İnsanın hayatta mutlaka bir yönelişi olmak zorundadır; çünkü o, doğası gereği bir şeye bağlanma arzusuyla yaratılmıştır. Rabbine yönelmeyen insan, bu boşluğu doldurmak için ister istemez başka odak noktaları bulacak, bu da onu Yaratıcısından ve doğru yolun kaynaklarından uzaklaştıracaktır.

3. Allah'a Sımsıkı Sarılmak (İ'tisâm)

“Allah'ın ayetleri (süreklî) size okunuyorken ve aranızda Resûl'ü olmasına rağmen nasıl kâfir olursunuz? Her kim de Allah'a tutunursa hiç şüphesiz dosdoğru yola hidayet edilir.”³¹

“İ'tisâm kelimesinin kökü olan ‘a-s-m’; tutmak, engellemek (korumak) ve bir şeye sımsıkı sarılıp ayrılmamak (mülazemet) anlamlarına delalet eder. Bu kökten gelen tüm kelimelerin özündeki mana aslında tek bir manadır. Buna örnek olarak ‘ismet’ kelimesi verilebilir: Allahu

Teâlâ'nın, kulunu düşeceği bir kötülükten koruması/ engellemesi demektir. Kul, Allahu Teâlâ'ya sığınıp (O'na sarılarak) günden günde tehlikeden korunduğunda buna ‘i'tesame’ (اعتصم) denir. Kulun Allah'a iltica etmesi, O'nun korumasına sığınması durumunda ise ‘iste'same’ (استعصم) tabiri kullanılır.”³²

Bu kavramın gündelik hayattaki karşılığı, bireyin dış dünyada maruz kaldığı sayısız şer ve kötülük karşısında İlahi bir koruma kalkanı inşa etmesidir. İnsanı kuşatan tehlikelerin bir kısmı itikadi sapmalar ve kafa karıştırıcı dinî fitnelerden oluşurken bir kısmı ise bela, musibet, dert ve keder gibi dünyevi meşakkatlerden oluşur. Yüce Allah; insanın bu çok boyutlu tehlikeler karşısında Rabbine iltica etmesini, O'na sığınmasını ve Yaratıcısını bu kötülükler ile kendi arasına bir kalkan yapmasını talep etmektedir.

Günümüzde bireyler dinî fitnelerden veya kafa karışıklıklarından yalnızca kendi entelektüel çabalarıyla; okuyarak, düşünerek, tartışarak veya dinleyerek korunmaya çalışabilmektedir. Ancak Kur'an, bütün bu zihinsel çabalardan çok daha etkili yöntemin doğrudan Allah'a (cc) sığınmak olduğunu vurgular. İ'tisâm ehli bir kulun duruşu, “Ya Rabbi, ben senin âciz bir kulunum. Sen beni korumazsan benim bu kötülüklerden kendimi korumam mümkün değildir. Ben kendime değil, ancak sana güveniyorum ve seni kendime kalkan ediniyorum. Beni bu şerlerden ve çirkinliklerden koru!” niyazıyla acziyetini itiraf etmesi ve O'na (cc) tevekkül etmesidir. Bu bilinçli iltica, hidayetin kapılarını aralayan güçlü bir sebeptir.

4. Allah'tan Çokça Hidayet İstemek (Dua)

Ebü Zerr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) Allah'ın (cc) şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

“Ey kullarım! Benim hidayete ulaştırdığımın dışında tümünüz yolunu kaybetmiştir (dalalettedir.) Bu nedenle benden hidayet isteyin ki sizi hidayete ulaştırayım.”³³

Resûller de bu yalın gerçeğe binaen Allah'tan çokça hidayet istemiş; saptırmaktan, saptırmaktan ve dalalete düşmekten her daim O'na (cc) sığınmışlardır. Nitekim onların dualarına baktığımızda bu hakikati çok açık bir şekilde görürüz.

28. 30/Rûm, 33

29. 30/Rûm, 33-34

30. Medâricu's Sâlikîn, Dâru Atââtî'l İlmi, 2/56-57

31. 3/Âl-i İmrân, 101

32. Mu'cemu Mekâyisi'l Luğa, 4/331, a-s-m maddesi

33. bk. Müslim, 2577

“Rabbimiz! Hidayet ettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize kendi katından bir rahmet ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb’sın.”³⁴

Hasan ibni Ali’den (ra) rivayet edildiğine göre Nebî (sav) kunutta şöyle dua ederdi:

“Allah’ım! Hidayet ettiklerinin (doğru yola ilettiklerinin) arasında bana da hidayet ver. Afiyet verdiklerinin arasındana bana da afiyet ver. Dost edindiklerinin arasında beni de dost edin. Bana verdiklerini hakkımda bereketli kıl. Hükmettiğin şeylerin şerrinden beni koru. Şüphesiz sen hüküm verirsın, senin üzerine hüküm verilemez. Senin dost edindiğin kimse asla zelil olmaz. Ey Rabbimiz! Sen mübareksin ve yücesin.”³⁵

İbni Mes’ûd’dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlû (sav) şöyle derdi:

“Allah’ım! Senden hidayet, takva, iffet ve zenginlik istiyorum.”³⁶

Allah’tan (cc) “dosdoğru yola (sırat-ı müstakim) hidayeti” istemek taleplerin en yücesi, bu hidayete nail olmak ise bağışların en şerefli olduğu içindir ki Allah (cc), kullarına kendisinden nasıl isteyeceklerini Fâtîha Suresi’nde bizzat öğretmiştir. Buna göre Allah (cc), asıl taleplerini dile getirmeden önce kendisine hamdetmeyi, övgüde bulunmayı ve O’nu yüceltmeyi öne almalarını emretmiştir. Hemen ardından da kulların O’na olan kulluklarını ve tevhidî, yani yalnızca O’na ibadet edip yalnızca O’ndan yardım dilediklerini zikrettirmiştir. İşte bu ikisi, kulun hidayet talebine ulaşması için birer vesiledir: Birincisi, O’nun isim ve sıfatlarını zikrederek yapılan tevessül, ikincisi ise kulun kendi acziyetini ve kulluğunu ortaya koyarak yapılan tevessüldür. Bu iki vesileyle birlikte yapılan bir duanın İlahî dergâhta geri çevrilmesi neredeyse imkânsızdır.³⁷

İnsanın başta hidayet olmak üzere isteklerini Allah’a (cc) arz etmemesi, kendini O’na muhtaç görmediğinin bir işaretidir. Kulun Allah’tan (cc) kendini müstağni sayması, yani O’na ihtiyaç duymuyormuş gibi davranması ise İlahî öfkeyi üzerine çekmesine ve hidayetden mahrum kalmasına neden olur.

5. Allah Yolunda Mücadele Etmek (Cihad)

“Bizim yolumuzda cihad edenlere elbette (en doğru olan) yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, muhsinlerle/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlarla beraberdir.”³⁸

Allah (cc), hidayete ermeyi cihad etme şartına bağlamıştır. Bu yüzden insanların hidayet bakımından en kâmil ve en ileri olanı, cihadı ve gayreti en büyük ola-

nıdır. Kul için belirlenmiş olan bu İlahî yasa gereği, her kim bu cihadı terk ederse cihadı ihmal ettiği ve ondan yüz çevirdiği ölçüde hidayetden mahrum kalır ve ebedî ziyana uğrar.³⁹

Kur’ân ve Sünnete baktığımızda cihadın dört farklı anlamda kullanıldığı görülür:⁴⁰

1. Kıtâl: Allah yolunda silahlı mücadele vermek.

2. İnfak: Bireyin malını ve servetini Allah yolunda harcaması.

3. Davet: Hakkı diğer insanlara tebliğ etmek ve onları doğru yola çağırarak.

4. Nefis Terbiyesi: Kişinin kendi nefisini (egosunu) ıslah etmesi ve arzularını dizginlemesi.

Kur’ân’da cihad kavramının geçtiği bağlamlarda, bu dört unsurdan biri veya tamamı kastedilebilmektedir. Hidayeti cihada bağlayan Ankebût Suresi’ndeki ilgili ayetin nüzul ortamı incelendiğinde, o dönemde kıtal/savaş henüz teşri kılınmamıştı; o süreçte müminler, temel olarak insanları tevhide davet etmek ve kendi nefislerini terbiye etmekle mükelleflerdi. Ankebût Suresi, içeriği itibarıyla tam anlamıyla bir “imtihan suresi”dir. Bu bağlamda suredeki cihad vurgusunun öncelikli tefsiri şudur: Bir mümin; müşriklerin baskısı, hapsetmesi, sürgünü, boykotu, mahrum bırakması veya ölüm tehdidi gibi ağır ezalarla karşılaştığında dahi duruşunu bozmamalıdır. Tam bir tevekkül ve teslimiyetle, “Biz Allah’tan geldik ve yine O’na döneceğiz. Ben sabredeceğim ve asla Allah’ın razı olduğu yolun dışına çıkmayacağım.” diyebilmesidir. Nefis, doğası gereği rahatı, konforu ve güvenliği arzular. Bireyin, bu nefsanî arzulara gem vurarak her türlü mahrumiyete rağmen Allah’ın rızasını öncelemesi ve sabretmesi, en büyük cihad türlerinden biridir. İnsanın kendi nefsiyle yürüttüğü bu çetin mücadele, Yüce Allah’ın onu mutlak bir hidayetle mükâfatlandırmasına vesile olan asli sebeplerden biridir.⁴¹

6. Tevhid İnancını Muhafaza Etmek

“İman edip salih ameller işleyenler ise Rabbleri imanları sebebiyle onları doğru yola iletir ve Naîm Cennetlerinde, onların altlarından ırmaklar akmaktadır.”⁴²

Ayetten de anlaşılacağı üzere hidayet, hidayeti celbeder. Kul, Rabbinin şer’i ve kevnî ayetlerini derinlemesine tefekkür edip O’na teslim olma ve boyun eğme yolunu seçtiğinde, bu kutlu tercihin mükâfatı gecikmez. Yüce Allah, o kulu kalbindeki imanı sebebiyle hidayete erdirir. Kulunda var olan hidayeti, yeni hidayetlerle artırır ve onu bu yolda sabitkadem kılarak her daim destekler.⁴³

34. 3/Âl-i İmrân, 8

35. Ebu Davud, 1425; Tirmizi, 464

36. Müslim, 2721

37. bk. Medâricu’s Sâlikin, Dâru Atââtî’l İlm, 2/48

38. 29/Ankebût, 69

39. bk. Bedâi’ü’l Tefsîr, Polen&Karınca Yayınları, 3/309

40. Geniş bilgi için bk. “İslam’ın Zirvesi”, Tevhid Dergisi, S 144, s. 4

41. Selef uleması da ayetteki cihad kavramını en geniş hâliyle ele almıştır. bk. Tefsîru’l Kurtubî, Dâru’l Kutubî’l Misriyye, 13/364 vd.

42. 10/Yûnus, 9

43. bk. Fethu’l Kadir li Şevkânî, Dâru İbni Kesir, 2/485 vd.

“İman eden ve imanlarına zulüm/şirk bulaştırmayanlar (var ya)! İşte onlara (Allah'ın azabından) emin olmak vardır. Ve onlar hidayete erenlerdir.”⁴⁴

Ayette kastedilen zulüm, şirktir.⁴⁵ İman ettikten sonra istikamet üzere olan ve imanına zulüm/şirk bulaştırmayanlar, Yüce Allah'ın koruması altındadır.

Allah (cc) onlar için dünyada hidayeti, ahirette emniyeti garanti etmiştir... Anlıyoruz ki; imanı koruma çabası, çabaların en şerefli, hassasiyetlerin en değerlisidir. Zira bu çaba, insanı Allah'ın (cc) özel lütfuna mazhar kılmaktadır. Kişinin imanına şirk bulaştırmama çabası, Rabbine doğru attığı bir adımdır. Yüce Allah'ın bu adıma mukabelesi, kulun amelinin cinsindendir. O, hidayet üzere kalmak ve Allah'ın azabından sakınmak için imanını korumaktadır. Allah (cc) da tam olarak kulunun istediğiyle karşılık vermekte; hidayet ve emniyet nimetiyle kulu rızıklandırmaktadır.⁴⁶

7. İmtihanalarda Allah'ın Emrine İmtisal Etmek

Allah (cc), insanoğlunu hayatının her ânında imtihana tabi tutmaktadır. Bu imtihanlar ikiye ayrılır: Birincisi İlahi hükümlerin tatbikiyle ilgili olan “şer’i imtihanlar”; ikincisi ise bela, musibet, darlık ve zorluk gibi büyük oranda insanın iradesi dışında gelişen “kaderî imtihanlar”dır.

Allah’a (cc) teslim olduğunu iddia eden bir insan, şer’i hükümlerden biriyle karşı karşıya kaldığında, nefesine ne kadar ağır gelirse gelsin Allah'ın (cc) emir veya yasağını kendi bireysel arzularına tercih etmelidir. Zira şer’i bir hükümle yüzleşen kul, aynı zamanda çetin bir imtihana da karşı karşıya kalır. Yüce Allah insanın kulluk ve samimiyet iddiasını sınamak için, o emre boyun eğip yasaklardan kaçındığında dünyevi olarak kaybedeceği bir maslahatla veya başına gelebilecek bir zorlukla kulu imtihan eder. İşte tam bu noktada insanın en büyük irade savaşı başlar: Kul ya kendi dünyevi menfaatlerini ve gelecek kaygılarını önceleyip Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını çiğneyecek ya da yegâne sığınak olarak Allah'ı (cc) razı etmek için tüm geçici menfaatlerini bir kenara bırakacaktır.

Eğer kul, iradesini ve tercihi Allah'ın (cc) razı olduğundan yana kullanırsa Yüce Allah; o kulu hidayete erdireceğini, hidayetini artıracığını ve ayaklarını sabit kılacağını vadetmektedir:

“Şayet biz, ‘Kendinizi öldürün ya da yurtlarınızdan çıkın.’ diye onlara farz kılmış olsaydık onlardan azı hariç (bu emri) yerine getirmezlerdi.”⁴⁷

Kişinin kendi elleriyle canına kıyması veya doğup büyüdüğü yurdundan sürgün edilmesi gibi akla ve nefse en aykırı gelen İlahi bir emir karşısında bile sırf “Allah'ın emri” diyerek mutlak itaat gösteren azınlık ise ayetin devamında şu şekilde müjdelanmaktadır:

“Onlar, kendilerine verilen bu öğüdü yerine getirselerdi kendileri için daha hayırlı olurdu, (ayaklarını) daha kuvvetli bir şekilde sabit kılardık. O zaman onlara kendi katımızdan büyük bir ecir verirdik. Ve şüphesiz onları dosdoğru yola iletirdik.”⁴⁸

Birey, nefesine ağır gelse de itaat göstermek ve yasaklardan kaçınmak suretiyle bu öğütleri hayatına aktardığında Yüce Allah bu samimi yönelişi karşılıksız bırakmayarak ona katından büyük bir mükâfat ve manevi bir ecir lütfeder. Bu teslimiyet, kulun sarsılan iradesini güçlendirir, kararlılığını pekiştirir ve onu salih amelleri işleme hususunda daha azimli kılar. En nihayetinde bu bilinçli itaat, İlahi bir rehberliğe dönüşerek kulu hiçbir eğriliği bulunmayan, İslam'ın dosdoğru ve sağlam yolu olan “sırat-ı mustakîm’e ulaştırır.”⁴⁹

Allah'ın emrine uymamak, itaat etmemek için ayak diremek ve türlü bahanelerle işi yokuşa sürmek fasıkların özelliğidir. Bu tür bir yoldan çıkma (fısk) ise insanı kaçınılmaz olarak sapkınlığa (dalalet) sürükleyen nedenlerin başında gelir.

“De ki: ‘Şayet babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, elinize geçen mallar, zarara uğramasından korktuğunuz ticaretiniz ve hoşunuza giden evler; size Allah’tan, Resûl’ünden ve O’nun yolunda cihad etmekten daha sevimli olursa Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin. **Allah, fasıklar topluluğuna hidayet etmez.**’ ”⁵⁰

8. Kaderî İmtihanalarda Sabır Göstermek

Yukarıda zikrettiğimiz gibi imtihanın bir diğer boyutunu ise kaderî imtihanlar oluşturur. Allah (cc) bazen canlardan ve mallardan eksiltmek suretiyle darlıkla, bazen de nimetleri artırıp genişletmek suretiyle bollukla kulunu imtihan eder.⁵¹

“Onlar ki başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Şüphesiz ki biz Allah’a aitiz/Allah’tan geldik ve hiç şüphesiz yine O’na döneceğiz.’ derler. Rabblerinden bir övgü/destek ve rahmet onların üzerindedir. Ve yine onlar hidayete erenlerin ta kendileridir”⁵²

44. 6/En’âm, 82

45. Abdullah ibni Mes’ûd’dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

“İman eden ve imanlarına zulüm/şirk bulaştırmayanlar (var ya); işte bunlara (Allah'ın azabından) emin olma vardır. Ve onlar hidayete erenlerdir.” (6/En’âm, 82) ayeti indiğinde bu, Allah Resûl’ünün (sav) sahabesine ağır geldi ve ‘Hangimiz nefesine zulmetmiyor ki?’ dediler.

Bunun üzerine Allah Resûl’ü (sav) şöyle buyurdu: ‘Bu sizin zannettiğiniz gibi değildir. Bu, Lokmân’ın, oğluna, ‘Oğulcuğum! Allah’a şirk koşma! Şüphesiz ki şirk, en büyük zulümdür.’ (31/Lokmân, 13) dediği zulümdür.’ buyurdu.” (Buhari, 6937; Müslim, 124)

46. Yahyin Rehberliğinde En’âm Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, s. 222

47. 4/Nisâ, 66

48. 4/Nisâ, 66-68

49. bk. Tefsiru’t Taberî, Dâru’t Terbiyeti ve’t Turâs, 8/529

50. 9/Tevbe, 24

51. Yüce Allah’ın imtihan sünneti için bk. “Tarihe ve Topluma Yön Veren Değişmez Yasalar: Bela ve İmtihan Sünneti”, Tevhid Dergisi, S 157, s. 4

52. 2/Bakara, 156-157

Günümüzde bireyler dinî fitnelerden veya kafa karışıklıklarından yalnızca kendi entelektüel çabalarıyla; okuyarak, düşünerek, tartışarak veya dinleyerek korunmaya çalışabilmektedir. Ancak Kur'ân, bütün bu zihinsel çabalardan çok daha etkili yöntemin doğrudan Allah'a sığınmak olduğunu vurgular. İ'tisâm ehli bir kulun duruşu, "Ya Rabbi, ben senin âciz bir kulunum. Sen beni korumazsan benim bu kötülüklerden kendimi korumam mümkün değildir. Ben kendime değil, ancak sana güveniyor ve seni kendime kalkan ediniyorum. Beni bu şerlerden ve çirkinliklerden koru!" niyazıyla acziyetini itiraf etmesi ve O'na tevekkül etmesidir. Bu bilinçli iltica, hidayetin kapılarını aralayan güçlü bir sebeptir.

Yüce Allah, bir musibetle karşılaştığında her şeyiyle Allah'a ait olduğunu hatırlayan, yine yalnızca O'na döneceğini bilen ve bu sarsılmaz inancı sayesinde sınanmayı sabırla karşılayan kullarını müjdeler. Bu İlahi müjde; kulların bizzat Allah (cc) tarafından övülmesini, rahmete nail olmalarını ve hepsinden de önemlisi, hidayet ehlinden olacaklarının garanti edilmesini barındırır.

"Allah'ın izni olmadan hiçbir musibet başa gelmez. Kim Allah'a iman ederse (Allah) onun kalbini hidayet eder. Allah, her şeyi bilendir."⁵³

Allah (cc); başına bir musibet gelen ve bunun Allah'ın (cc) kaza ve kaderiyle olduğunu bilip sabreden, mükâfatını Allah'tan bekleyen ve Allah'ın kazasına teslim olan kimsenin kalbini hidayete erdirir. Dünyadan kaybettiği şeylere karşılık onun kalbine bir hidayet ve sarsılmaz bir yakın bahşeder. Hatta bazen dünyada kendisinden aldığı şeyin aynısını veya ondan daha hayırlısını ona geri verir.

İbni Abbâs (ra) ayetle ilgili şöyle der:

"Yani onun kalbini yakîne ulaştırır. Böylece o kul, başına gelen bir musibetin kendisini iskalamasının asla mümkün olmadığını; başına gelmeyen bir şeyin de kendisine ulaşmasının kesinlikle imkânsız olduğunu bilir."⁵⁴

9. Allah'ın Rızasını Aramak

"Ey Ehl-i Kitap! Şüphesiz ki Kitap'tan gizlemekte olduğunuz şeylerin çoğunu açıklayan ve büyük bir bölümünü de görmezden gelen/üzerinde durmayan Resûlümüz size geldi. Şüphesiz ki size, Allah'tan bir nur ve apaçık/açıklayıcı Kitap geldi."⁵⁵

Ancak bu apaçık rehberin kimlere hidayet edeceği hemen akabindeki ayette şarta bağlanmıştır:

"Allah onunla (Kitap ve Resûl'le), rızasına uyanları yolun en doğru olanına iletir, onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru yola hidayet eder."⁵⁶

Yani hidayet kaynakları olan Kitap ve Resûl ile karşılaşmak, kişiyi tek başına hidayete erdirmez, bireyin iç dünyasında "Allah'ı razı etmek" gibi temel bir gayesinin ve derdinin olması şarttır. İnsanoğlunun kulluk serüvenindeki en çetrefilli ve zorlu mesele de tam olarak bu rıza ikilemidir. Birey; otururken, kalkarken, yerken, içerken veya bir eylemde bulunurken "Allah'ı mı memnun edeceğim, yoksa insanları mı razı edeceğim?" sorusuyla baş başa kalır. Hayatın değişmez bir yarası vardır: Allah'ı razı etmek istediğinizde çoğunlukla insanları küstürürsünüz, insanları ve toplumun çoğunluğunu razı ettiğinizde ise Allah'ı (cc) gazaba getirirsiniz. Günümüzde Allah'ın (cc) razı olmadığı fiilleri işleyenler toplum tarafından takdir edilip sevilirken Allah'ın (cc) emrine sınırsız sarılanlar büyük bir tepkiyle karşılaşabilmektedir. İşte bu kınanma, tepki ve ötekileştirme tehdidine ve toplumun baskısına rağmen hiç çekinmeden Allah'ın rızasını seçebilenlere, Yüce Allah doğrudan hidayet vadedmektedir.

Öte yandan, Allah'ın (cc) öfkelerini göze alarak insanların rızasını kazanmaya çalışmak, İlahi gazabı çekerek sapmaya yol açar. Nasıl ki Allah'ın sevgisi ve hoşnutluğu hidayete ulaştırıyorsa, O'nun gazabı da insanı doğru yoldan saptırır.

"Kim insanların öfkelenmesi pahasına Allah'ın rızasını ararsa Allah ondan razı olur ve insanları da ondan razı kılar. Kim de Allah'ın gazabı pahasına insanların rızasını ararsa Allah ona gazap eder ve insanları da ona öfkeli kılar."⁵⁷

10. İyilik Yapmak ve Salih Amel İşlemek

Hakîm ibni Hizâm'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ey Allah'ın Resûlü! Cahiliye dönemimde Allah'a yakınlaşmak için yaptığım sadaka, köle azadı veya akrabayı gözetmek gibi hayırlardan elde edebileceğim bir mükâfat var mıdır?' diye sordum.

Bunun üzerine Nebi (sav) bana, 'Geçmişte yaptığın bu hayırlar sayesinde Müslim oldun.' dedi."⁵⁸

53. 64/Teğabûn, 11

54. Tefsîru İbni Kesîr, Dâru Kutub'İl İlmîyye, 8/161

55. 5/Mâide, 15

56. 5/Mâide, 16

57. Sahîhu İbni Hibbân, 716; Tirmizi, 2414

58. Buhari, 1436; Müslim, 123

Bu Nebevi beyan; bir kulun henüz İslam dairesine girmeden önce fitri olarak sergilediği ahlaki güzelliklerin, gerçekleştirdiği köle azat etmelerin ve yaptığı infakların hatırına, Yüce Allah'ın ona nihayetinde hidayet lütfettiğini açıkça göstermektedir. Bu doğrultuda müminlere düşen asli görev ise Allah'ın (cc) kendilerine bahsettiği mevcut hidayet nimetini artırmak, derinleştirmek ve çoğaltmak adına, karşılıklarına çıkan her iyilik fırsatını mutlak surette ganimet bilip en güzel şekilde değerlendirmektir.

Bu hakikat, bilhassa günümüzdeki bazı İslam davetçilerinin düştüğü bir hatayı tashih etmesi bakımından önemlidir. Kimi davetçiler, henüz tevhid akidesini benimsememiş veya inançsız olan kişilere, “Şirk veya inkâr üzere olduğun için yaptığın iyilikler zaten boşa gidiyor, kabul olmuyor.” diyerek onları hayır işlemekten vazgeçirmektedir. Oysa bu yaklaşım büyük bir yanılgıdır. Bir amelin ahirette geçerli sayılmasının şer'i şartları ile gayr-i Müslim bir bireyin dünyada iyiliğe yönlendirilmesi tamamen farklı şeylerdir. Şayet inancı olmayan bir kişi, “Fakirlere el uzatmak, muhtaçlara yardım etmek veya akrabalık bağlarımı gözetmek istiyorum.” diyorsa bir davetçinin ona vereceği yegâne cevap, “Kesinlikle yapmalısın ve bu ahlaki duruşunu korumalısın.” olmalıdır. Zira umulur ki Yüce Allah, tıpkı Hâkim ibni Hizâm (ra) örneğinde olduğu gibi, o kişinin sırf bu insani faziletleri, merhameti ve fitri güzellikleri hatırına günün birinde kalbini İslam'a açar ve ona hidayet lütfeder.

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

Hidayet ve dalalet sebeplerini incelediğimizde hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bazı neticeler elde ederiz.

Bunlardan ilki;⁵⁹ Allah'ın (cc) bir kulu saptırması adaletsizlik değil, O'nun sonsuz adaletinin (El-Adl) bir gereğidir. Çünkü Allah; gönderdiği peygamberler, indirdiği kitaplar ve insana verdiği akıl, göz, kulak gibi algı güçleriyle doğru yolu apaçık göstermiş, bahaneleri ortadan kaldırmıştır. Buna rağmen bir insanın doğru yoldan mahrum kalması iki sebebe bağlıdır: Birincisi, kulun Allah'tan (cc) yüz çevirip nefis ve şeytanın peşinden gitmesi yüzünden sapkınlıkla cezalandırılmasıdır. İkincisi ise kulun kalbinde hidayetin kıymetini bilecek bir ahlakın olmamasıdır; çünkü Allah (cc), içinde hayır barındırmayan kimseye hidayet murat etmez. Doğası gereği zehir akıtan bir akrebin ya da yırtıcı bir hayvanın etkisiz hâle getirilmesi nasıl yaratılışın bir adaleti ise, kalbini iyiliğe kapatanların sapkınlıkta bırakılması da İlâhi adaletin ta kendisidir. Allah (cc) kimseye haksızlık etmez; layık olana lütfuyla ikramda bulunur, layık olmayanı ise İlâhi adaletiyle baş başa bırakır.

İkinci olarak; toplumu ıslah etmeyi amaçlayanların, doğru yolu sadece sözle anlatmakla kalmayıp, toplumda iyiliğe çıkan yolları kurumsal ve gündelik pratikler olarak çoğaltma sorumluluğu vardır. Çünkü toplumu ifsad eden azgınlaşmış sistem, kitleleri yalnızca itikadi ve amelî olarak sapkınlığa çağırır; ahlaki, ekonomik ve ideolojik dayatmalarla bu sapkınlığı kurumsallaştırır. Böylece birey ile doğru yol arasına aşılmaz duvarlar örer. Yozlaşmanın kuşatmasına karşı sadece sözle direnmek yetersizdir; İslam inanç ve ahlakını görünür kılacak meşru alanların açılması, insan doğasına hitap eden iyilik vesilelerinin artırılması ve katılmış kalpleri yumuşatacak insani kanalların çoğaltılması şarttır.

“Rabbimiz! Hidayet ettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize kendi katından bir rahmet ver. Şüphesiz ki sen, (kullarına karşılıksız veren) El-Vehhâb'sın.”⁶⁰

59. bk. El-Fevâid libni'l Kayyim, Dâru Atââtî'l İl'm, s. 35-36

60. 3/Âl-i İmrân, 8

KAZA UMRESİ

Hamd Allah'a, salât ve selam Resûl'üne olsun.

İslam tarihinin en stratejik dönüm noktalarından biri olan Hudeybiye Antlaşması, zahiren Müslimlerin aleyhine görünen maddeler içerse de kısa bir süre içerisinde İslam'ın tebliğ alanını genişleten ve müşriklerin psikolojik üstünlüğünü sarsan muazzam bir fethe dönüşmüştü.

Hicretin yedinci yılında müminler, Allah Resûlü (sav) önderliğinde Medine'den Mekke'ye doğru kutlu bir yolculuğa çıktılar. Hudeybiye'de bulunan sahabilere eklenen yeni 600 kişiyle birlikte bu sayı 2000'e ulaşmıştı. Bu sefer, sadece kaçırılmış bir ibadetin kazası değil; aynı zamanda tevhid akidesinin şirk kalelerinde yankılanacağı, psikolojik harbin ve kalplerin fethinin gerçekleşeceği muazzam bir izzet gösterisi olacaktı.

Allah Resûlü (sav), müşriklerin karakterini ve ahitlerine olan sadakatsizliklerini çok iyi bildiğinden, her türlü ihanet ihtimaline karşı tedbiri elden bırakmadı ve yanına ağır silahları da aldı. Mekke sınırına gelindiğinde müşrikler antlaşma şartlarını hatırlatarak şehre bu silahlarla girilemeyeceğini belirttiler. Peygamber Efendimiz (sav), 200 sahabisini nöbetçi tayin ederek ağır silahlarla birlikte Harem'in hemen yakınındaki emniyetli bir bölgede bıraktı. Diğer müminler ise antlaşma gereği sadece kınında duran kılıçlarıyla Mekke'ye girdiler.

Müminler barış antlaşmaları imzalasalar dahi, düşmanın fitratındaki hainlik potansiyeline karşı askerî ve lojistik tedbirleri asla gevşetmemelidir. Zira gaflete sebebiyet veren bir barışın sonuçları çok ağır olacaktır.

“Şayet barışa yanaşırlarsa, sen de yanaş ve Allah'a tevekkül et. Şüphesiz ki O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semî, (her şeyi bilen) El-Alîm'dir. Şayet seni aldatmak isterlerse hiç şüphesiz Allah sana yeter. Seni, yardımıyla ve müminlerle destekleyen O'dur.”¹

Müminler ile müşrikler arasında yapılan barış sözleşmelerine her iki tarafın da bakış açısı farklıdır. Müminler sözleşmelere ilkeleri ışığında bakarlar ve sözlerine sadık olmayı dinî bir vecibe olarak görürler. Müşrikler ise barışı sadece zarureten yaparlar. Hâliyle anlaşmayı bozmak onlar için çok kolaydır.

1. 8/Enfâl, 61-62

Ayrıca Peygamberimizin yaptığı taksimat insanların kalplerini kırmadan nasıl amel edileceğine dair pratik bir örnektir. Hak sahibine hakkını vermiş ama hak sahibi olduğunu düşünenleri de şeytanın vereceği vesveselerle baş başa bırakmamıştır. Tabii ki bu sadece idareciyle alakalı bir durum değildir. Aynı zamanda bu durumla karşılaşan kişilerin de kalplerini temiz tutmak ve zihinlerinde bulanıklık oluşmasına izin vermemek için mücadele etmeleri gerekir.

Müslimlerin şehre girmesiyle birlikte, Mekkeliler üç gün boyunca şehri boşaltarak çevredeki tepelere ve dağlara çekildiler. Ancak geri çekilirken boş durmamışlar, sahabilerin moralini bozmak ve kendi halklarının zihnini bulandırmak amacıyla haince bir propaganda başlatmışlardı. Müşrikler, “Medine’nin sıtması bunları zayıflatmış, güçten düşürmüştü.”² şayiasını yayıyorlardı.

Allah Resûlû (sav) bu sinsi propagandadan haberdar olduğunda, İslam fıkhnın vakiaya göre şekillenene dinamik yapısını gösteren bir emir verdi. Sahabilerine, tavafin ilk üç şavtında omuzlarını açmalarını (ıztıba) ve müşriklerin göreceği yerlerde çalimlı, kuvvetli ve vakarlı yürümelerini (remel) emretti. Müminlerin bu zinde duruşunu izleyen Mekkeliler büyük bir şok yaşadılar. Kendi aralarında, “Valahi bunlar falan falandan bile daha güçlüdür.” diyerek hayranlık ve korku dolu itiraflarda bulunmak zorunda kaldılar. Böylece müşriklerin psikolojik savaşı ve kara propagandası sonuç vermemiş, hatta tam tersi olacak şekilde Müslimlerin lehine sonuçlanmıştı.

İslam fıkhi donuk değil, canlıdır. Şeriatın haram kılmadığı sınırlar dâhilinde, düşmanın psikolojik hamlelerini boşa çıkaracak her türlü karşı hamle ve gösteriş meşrudur.

Müminlerin Mekke sokaklarında tek bir ağızdan getirdikleri telbiyeler, müşriklerin yüreğine bir kor gibi oturdu. Yıllarca işkence gören, aç bırakılan, yurtlarından ve yuvalarından sürülen o mazlumlar, şimdi uğruna her şeylerini feda ettikleri Kâbe’de “tevhid”i haykırıyorlardı. Müşriklerin uğruna savaşlar açtığı, kan döktüğü şirk akideleri o mukaddes beldede âdetâ ayaklar altına alınmıştı.

Bu muazzam fetih atmosferinde sözün ve edebiyatın gücü de en etkili silah olarak devredeydi. Şair sahâbi Abdullah ibni Revâhâ (ra), Allah Resûlû’nün (sav) önünde yürüyerek müşrikleri hicveden ve Peygamber’i öven dizeleri haykırıyordu:

“Ey küfrün evlatları, açın Muhammed’in yolunu!..”

Onun bu keskin şiirleri, kâfirlerin kafasına indirilen birer balyoz gibiydi. Ömer (ra) bu durumu görünce müdahale etmek istedi. Allah’ın (cc) Haremünde, Resûlullah’ın (sav) huzurunda bu denli şiirler okunmasını kerih gördü. Ancak Peygamberimiz (sav), Ömer’i durdurarak edebiyatın ve medyanın cihad meydanındaki yerini şu sözlerle perçinledi:

“Ona karışma, ey Ömer! Onun söylediklerinin kâfirler üzerindeki etkisi, ok yağmurunun etkisinden çok daha sedittir.”³

Buradan şunu anlıyoruz ki; doğru zamanda, doğru stratejiyle üretilen bir şiir, bir marş ya da bir slogan; yüksek bütçeli propagandalardan daha etkili olabilir.

Antlaşmada öngörülen üç günlük süre doldu. Kureyş, müminlerin Mekke’deki varlığından ve halk üzerindeki tesirinden korktuğu için süre biter bitmez elçilerini göndererek Ali’ye (ra), “Arkadaşına söyle, süresi doldu. Artık Mekke’yi terk etsin.” dediler.

Allah Resûlû (sav), bu kısa sürede dahi Mekke halkının kalbini İslam’a ısındırmak için her fırsatı kolluyordu. Abbâs (ra) aracılığıyla Meymûne Annemiz (ra.nha) ile evlenmiş, mehrini de bizzat Abbâs (ra) ödemişti. Efendimiz (sav), Mekkelilere “Müsaade edin, zıfafa burada girelim ve size bir düşün yemeği (velime) verelim.” teklifinde bulundu. Buradaki asıl amaç, yemek vesilesiyle müşriklerle bir araya gelmek, kalplerdeki nefreti eritmek ve onlara İslam’ı doğrudan anlatabilmektir. Ancak kin ve öfkeden gözü dönmüş olan Kureyş liderleri bu teklifi kabaca reddederek, “Sana da vereceğin yemeğe de ihtiyacımız yoktur!” diyerek teklifi reddettiler.

Şehirden çıkış esnasında, Uhud şehidi Hamza’nın (ra) geride kalan küçük kızı da müminlerle birlikte Medine’ye dönmek üzere peşlerinden koştu. “Amca! Amca!” diye ağlayarak arkalarından gelen bu yetim kız çocuğunu Ali (ra) kucağına aldı ve eşi Fâtima’ya (ra.nha) teslim etti. Ancak Medine yolunda bu güzel emaneti kimin himaye edeceği hususunda Ali, Câfer ve Zeyd (ra.nhum) arasında tatlı bir ihtilaf ve hak davası yaşandı:

Ali (ra), “Onu ilk ben aldım, o benim amcamın kızıdır.” diyerek hakkını savundu.

Câfer (ra), “O benim de amcamın kızıdır, üstelik onun teyzesi (Esmâ binti Umeys) benim nikâhım altındadır.” dedi.

Zeyd (ra), “O benim (kardeşlik bağıyla bağlı olduğum) şehit kardeşimin kızıdır.” dedi.

Allah Resûlû (sav), bu hayırlı işte yarışan sahabilerinin hiçbirinin kalbi kırılmasın diye her birine ayrı ayrı iltifatlarla bulunarak gönüllerini fethetti. Ali’ye, “Sen bendensin, ben de sendenim.”; Cafer’e, “Sen hem yaratılış hem ahlak olarak bana benziyorsun.”; Zeyd’e ise, “Sen bizim kardeşimiz ve mevlamızsın.” buyurarak örnek bir liderlik sergiledi.

Ardından bu güzel tartışmayı büyük bir adalet ve nezaketle çözüme kavuşturdu. Kızın, teyzesinin yanında kalmasına hükmetti:

“Teyze, anne makamındadır.”⁴

Bu durum açıkça göstermektedir ki İslam, cahiliyede kız çocuklarını utanç vesilesi sayıp toprağa gömen bir toplumu, bir yetim kız çocuğunu sahiplenmek için bir birleriyle yarışır hâle getirmiştir.

Ayrıca Peygamberimizin (sav) yaptığı taksimat insanların kalplerini kırmadan nasıl amel edileceğine dair pratik bir örnektir. Hak sahibine hakkını vermiş ama

2. bk. Buhari, 1602

3. bk. Tirmizi, 2847; Nesai, 2873

4. bk. Delâilü’n Nubuvve li’l Beyhakî, Dâru’l Kutubî’l İlmiyye, 4/337

hak sahibi olduğunu düşünenleri de şeytanın vereceği vesveselerle baş başa bırakmamıştır. Tabii ki bu sadece idareciyle alakalı bir durum değildir. Aynı zamanda bu durumla karşılaşan kişilerin de kalplerini temiz tutmak ve zihinlerinde bulanıklık oluşmasına izin vermemek için mücadele etmeleri gerekir.

Kaza Umresi esnasında sahabilerin sergilediği askerî disiplin, ahlak ve iman, Mekke'nin en stratejik üç isminin hidayetine vesile oldu: Hâlid ibni Velîd, Amr ibni'l Âs ve Osmân ibni Talha. Bu üç dâhinin İslam saflarına katılması, Mekke'nin entelektüel ve askerî gücünün çökmesi anlamına geliyordu.

Amr ibni'l Âs (ra) şöyle der:

“Sonra Allah, İslam'ı kalbime yerleştirdi. Resûlullah'a (sav) geldim ve 'Elini uzat ki sana biat edeyim.' dedim. O da elini uzattı, ben ise elimi tuttum. 'Sana ne oldu, ey Amr?' dedi. Ben de, 'Bir şart koşmak istiyorum.' dedim. 'Ne şartı koşuyorsun?' dedi. Ben de, 'Günahlarımın bağışlanmasını.' dedim. Resûlullah (sav), 'Bilmiyorum ki İslam, daha önceki (günahları) siler. Hicret, daha önceki (günahları) siler. Hac, daha önceki (günahları) siler.' buyurdu. Artık Resûlullah (sav) bana insanların en sevimlisi ve gözümde en yücesi olmuştu. Onun heybetinden dolayı gözlerimi ona tam dikemezdik. Biri bana onun vasfını sorsa anlatamazdım. Çünkü yüzüne doya doya bakamazdım. O hâl üzere ölseydim, cennet ehli olmayı umardım.”⁵

Hâlid ibni Velîd (ra) şöyle demiştir:

“Allah (cc) bana hayrı nasip etti, kalbime İslam'ı yerleştirdi ve doğruyu bulmamı sağladı. O ânda şunu düşündüm: Ben, Muhammed'e (sav) karşı bir zamanlar her türlü düşmanlıkta bulundum. Hangi alanda karşılaştıysak hep ona karşı durdum. Ama içimde, sonunda Muhammed'in (sav) galip geleceği hissi vardı.

Resûlullah (sav) Hudeybiye'ye gittiğinde ben de müşriklerin atlıları arasında yer alıyordum. O zamanlar Resûlullah (sav) ile karşılaştık ve biz de onu engellemeyi düşündük. Fakat başarılı olmadık. Resûlullah (sav) öğle namazını, biz ona saldırmayı planladığımız sırada önümüzde kıldı. Akşam namazını ise korku namazı olarak kıldılar ve bu durum bizde derin bir etki bıraktı. O zaman anladım ki bu adam gerçekten engellenemiyor.

Sonra, Resûlullah (sav) Hudeybiye'de Kureys ile anlaşmayı yaptı ve Mekke'ye, Kaza Umresi'ni yapmaya geldi. Beni aradı ve beni bulamayınca bana bir mektup yazdı. Mektubunda şöyle diyordu:

‘Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlıyorum). Sözün özü, senin İslam'ı kabul etmemen ve aklını kullanmaman beni gerçekten çok şaşırttı. Bir kimse İslam'ı hiç bilmeden reddeder mi?’

Resûlullah (sav) beni sormuş ve ‘Onun hakkında ne oldu?’ demiş. ‘Allah (cc) onu sana getirecek.’ demişler. O da, ‘O, İslam'ı asla reddetmezdi. Eğer İslam'ı kabul etmeden, düşmanlarına karşı Müslimlerle birlik olup onlara yardım etseydi bu daha iyi olurdu. Biz onu başkalarına tercih ederdik.’ demiş. Mektubunu aldıktan sonra İslam'a olan isteğim daha da arttı ve büyük bir mutluluk duydum. O gün daha fazla İslam'a yaklaşmak istedim.

Osmân ibni Talha (ra) ile karşılaştım ve ona İslam'ı teklif ettim. Hemen kabul etti. Benimle birlikte yola çıktı, sonunda Amr ibni'l Âs (ra) ile karşılaştık. O, ‘Hoş geldiniz.’ dedi. Biz de, ‘Hoş bulduk.’ dedik. Amr ibni'l Âs (ra) bize, ‘Nereye gidiyorsunuz?’ dedi. Biz de, ‘İslam'ı kabul etmeye ve Muhammed'in (sav) peşinden gitmeye.’ dedik. O da, ‘İşte beni getiren şey de budur.’ dedi.

Hep birlikte Medine'ye doğru yola çıktık. Medine'ye vardığımda en güzel elbisemi giydim ve Resûlullah'a (sav) gitmek için hareket ettim. Resûlullah (sav) bizim geldiğimizi duydu ve çok sevindi. Yüzü hep güler yüzlüydü. Yanına gittiğimde ona selam verdim ve o da güler yüzle selamımı aldı. Sonra ben de, ‘Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed (sav) O'nun elçisidir.’ dedim.

Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: ‘Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun ki seni doğru yola iletti. Hep senin aklını çok değerli görüyordum, senin sadece hayırlı olanı seçmeni umuyordum.’

Ben de, ‘Ey Allah'ın Resûlü! Önceden seninle karşılaştığımda, başına gelen her olaya tanık oldum. Allah'tan dileğim, geçmişteki hatalarımı affetmesidir.’ dedim.

Resûlullah (sav) şöyle cevap verdi: ‘İslam, önceki tüm günahları siler.’ ”⁶

Hâlid ibni Velîd gibi askerî, Amr ibni'l Âs gibi siyasi bir dâhi bile olsanız, Allah (cc) kalpteki perdeyi kaldırmadıkça hidayet nasip olmaz. Müslim davetçiler, en azılı düşmanların bile bir gün hidayete erebileceği umudunu ve vizyonunu asla kaybetmemelidir. Aynı zamanda bunu dillendirmekten çekinmemeli ve duaları da bu yönde olmalıdır.

Duamızın sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd'dir.

4. bk. Müslim, 121; Ahmed, 17777

5. bk. Delâilü'n Nubuvve li'l Beyhâkî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4/349-352

ÜSTÜNLÜK

Bir yerde birini savunurken veya bir yanlışla müdahale ederken müminler olarak bakmamız gereken, karşımızdaki kişinin nereli olduğu veya nereden geldiği olmamalıdır. Karşımızdaki meselenin hak olup olmadığına ve ona yardımcı olmanın meşru olup olmadığına bakmamız gerekir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Şüphesiz ki sizleri bir erkek ve dişiden yarattık. Karşılıklı olarak tanışıp kaynaşmanız için sizleri halklara ve kabilelere ayırdık. Gerçek şu ki Allah katında en değerliniz, en takvalı olanınızdır. Şüphesiz ki Allah, (her şeyi bilen) Alim ve (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir.”¹

Allah'ın (cc) adıyla,

Allah'a (cc) hamd, Resûl'üne salât ve selam olsun.

Bir önceki yazımızda, üstünlük ve değer ölçüsünü belirleme yetkisinin yalnızca Allah'a (cc) ait olduğunu; insanların Allah'ın değerli kıldığı şeylere değer yüklediklerinde bunun zamanla haktan sapmaya dönüştüğünü ele almıştık. Bu yazımızda ise bu sapmanın en belirgin örneklerinden biri olan asabiyet, kavmiyetçilik ve ırkçılık meselesi üzerinde duracağız.

Müslimler olarak, İslami hayatın hâkim olmadığı ve gündemlerimizi çoğu zaman kendimizin belirleyemediği bir dönemde yaşıyoruz. Bu nedenle fitrata ve vahye aykırı birçok düşünceye sürekli maruz kalıyoruz.

Böyle bir ortamda Müslimlerin birbirlerine karşı nasihat ve hatırlatma sorumluluğu daha da önem kazanmaktadır. Zira içinde bulunduğumuz toplum, kendi düşünce ve tercihlerini belirleyemeyen, Allah'ın (cc) bir cezası olarak tağuti sistemlerin mağduru hâline gelmiş edilgen bir toplumdur. Bunun bir örneğini İsrâîloğullarında görmekteyiz. Kendileri her ne kadar vahiyle muhatap olmuş ve peygamberlerin önderliğinde yol almış olsalar da uzun yıllar boyunca edilgen bir hayat sürmeleri sebebiyle maruz kaldıkları gündemleri kendi seçim ve tercihleri zannetmişlerdir. Oysa bu durum, vahiyden sapmanın ilahi bir cezasıydı:

“(Hatırlayın!) Hani sizden söz almış ve Tûr Dağı'nı tepenizde yükseltmiştik. ‘Size verdiğimiz (Kitab'a) kuvvetle yapışın ve söz dinleyin.’ demiştik. Demişlerdi ki: ‘İştittik ve isyan ettik.’

1. 49/Hucurât, 13

Küfürleri sebebiyle buzağı sevgisi onların kalplerine içirilmişti/kalpleri buzağı sevgisiyle dolup taşmıştı. De ki: 'Şayet müminseniz, imanınız size ne kötü bir şey emrediyor!' ”²

Tefsirine odaklandığımız Hucurât Suresi'nin 13. ayetinin ele aldığı ırkçılık ve kavmiyetçilik konusu da bu açıdan önemlidir. Ayetin nüzul sebeplerini ele aldığımız yazımızda da görüldüğü gibi, İslam'ın en açık ve doğru şekilde yaşandığı dönemde dahi bu konuda sapmalar yaşanabilmekteydi. Bugün sürekli maruz kaldığımız İslami ve fitri olmayan gündemlerin en etkili olanlarından biri milliyetçilik, kavmiyetçilik ve ırkçılıktır. Bu nedenle söz konusu ayetin ortaya koyduğu ölçüleri hatırlamaya ve bu konuda birbirimizi uyarmaya her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktayız.

“Hatırlat/Öğüt ver! Çünkü hatırlatma müminlere fayda verir.”³

Asabiyet ve Cahiliye Hamiyeti

Kur'an'da asabiyet kavramı doğrudan geçmemekle birlikte, aynı anlamı ifade eden “cahiliye hamiyeti” kavramı Fetih Suresi'nde zikredilmektedir. ırkçılık ve kavmiyetçiliği ifade etmek için kullanılan kavramlardan biri de asabiyettir. Asabiyet, kişinin mensup olduğu aileye, kabileye, kavme veya topluluğa bağlılık göstermesi anlamına gelir. Esasında insanın yakınlarına sahip çıkması ve onlarla dayanışma içerisinde olması tabii bir durumdur. Ancak bu bağlılık, haklı ile haksız ayırt etmeksizin kendi grubunu savunmaya dönüştüğünde asabiyet olumsuz bir anlam kazanır. Bu noktada kişi, adalet ve hakkaniyet ölçülerini bir kenara bırakarak yalnızca mensup olduğu çevreyi desteklemeye başlar. Müfessirler de ayette geçen “cahiliye hamiyeti” ifadesini kavmiyetçilik ve asabiyet olarak açıklamışlardır.

“Hani o kâfirler, kalplerine asabiyeti, cahiliye asabiyetini koymuştu. Allah da Resûl'ünün ve müminlerin üzerine sekinetini indirmiş ve onları takva kelimesine bağlı kılmıştı. (İşin aslı) onlar da buna layık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir.”⁴

Asabiyet ve kavmiyetçilik, insanın farkında olmadan etkisine girebileceği bir sapmadır. Nitekim vahyin indiği dönemde ve sahabeler arasında dahi bu konuda bazı hatalar yaşanabilmektedir. Bu durum, meselenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Siyer tarihimizde “İfk” Hadisesi olarak geçen ve başta Resûlullah (sav) ve Âişe Annemiz (r.anha) olmak üzere tüm İslam toplumunu derinden sarsan, ağır bir imtihan olan bu olay içerisinde yaşananlara baktığımızda, sahabelerden bazılarının bu meselede asabiyet ve kavmiyetçilik hatasına düştüğünü görmekteyiz.

Abdullah ibni Ubeyy ibni Selûl'un ilk kıvılcımını attığı ve gizli gizli harladığı fitne ateşi tüm Medine'yi sarsarken Allah Resûlü (sav) minbere çıkıp sahabesine şöyle dedi:

“ ‘Ey Müslimler topluluğu! Ailesi hakkında bana eziyet ettiği haber verilen şu adam konusunda bana kim yardımcı olacak? Allah'a yemin olsun ki ben ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Hakkında konuşulan adam hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. O, ailemin yanına ancak benimle birlikte girerdi.’

Bunun üzerine Abdüleşheloğullarından Sa'd ibni Muâz (ra) kalkarak, ‘Ey Allah'ın Resûlü! Sana ben yardımcı olurum. Eğer o Evs Kabilesi'nden ise boynunu vururuz. Eğer Hazrec'den olan kardeşlerimizden ise bize emredersen, biz de emrini yerine getiririz.’ dedi.

Bunun üzerine Hazrec'in lideri Sa'd ibni Ubâde (ra), Sa'd ibni Muâz'a (ra), ‘Yalan söyledin! Allah'a yemin olsun ki onu ne öldürebilirsin ne de öldürmeye güç yetirebilirsin. Eğer o **senin kabile mensuplarından** olsaydı onun öldürülmesini istemezdin.’ dedi.

Bunun üzerine Sa'd'ın (ra) amcasının oğlu olan Useyd ibni Hudayr (ra) ayağa kalkarak Sa'd ibni Ubâde'ye, ‘Asıl yalan söyleyen sensin! Allah'a yemin olsun ki biz onu mutlaka öldürürüz. Çünkü sen münafıksın, münafıkları savunuyorsun.’ dedi.

Âişe (r.anha) bu olayı bize aktarırken, Sa'd ibni Ubâde'nin (ra) bu tutumu hakkında şöyle der: ‘O bundan önce salih bir kimseydi. Ancak kabile taassubu onu etkisi altına aldı.’ ”⁵

Bu olay, sahabe toplumu içerisinde dahi asabiyet ve kavmiyetçiliğin zaman zaman insanı hataya sürükleyebildiğini göstermektedir.

Asabiyetin insanı nasıl etkileyebildiğine dair bir başka örnek de Ben-i Mustalik Seferi sırasında yaşanmıştır. Bazı sahabeler su kuyusunun başında tartışmış ve bu tartışma arbedeye dönüşmüştü. Muhâcirlerden bir sahâbi, Ensâr'dan bir sahâbiye tekme atınca Ensâr'dan olan sahâbi, “Ey Ensâr topluluğu, yetişin!” diye bağırdı. Bunun üzerine Muhâcirlerden olan sahâbi de “Ey Muhâcir topluluğu, yetişin!” diye karşılık verdi. Sesleri duyan Resûlullah (sav), “Bu nedir?” diye sordu. Resûlullah'ın (sav) yanında bulunan sahabeler olayı anlatınca Resûlullah (sav), “Bırakın bunu, bu pis bir şeydir.” buyurdu.⁶

Bu olayda Mekke'den gelen Muhâcir ile Medineli Ensâr arasında bir tartışma söz konusudur. Ancak burada Resûlullah'ın (sav) müdahale ettiği husus, tarafların haklılık ve haksızlığına bakılmaksızın aidiyet üzerinden destek aranmasıydı. Muhâcir'e sırf Muhâcir olduğu için, Ensâr'dan olana da sırf Ensâr'dan olduğu için destek olmak doğru değildir. Birine destek olurken kimin haklı kimin haksız,

2. 2/Bakara, 93

3. 51/Zâriyât, 55

4. 48/Fetih, 26

5. Buhari, 4141; Müslim, 2770

6. Sîretu İbni Hişâm, 2/290-293

Bir yanlışın bireysel olarak yapılması ile toplum tarafından benimsenmesi arasında fark vardır. İnsan bazen yaptığı hatanın farkına varabilir. Ancak toplumlar çoğu zaman benimsedikleri yanlışları sorgulamak yerine onları haklı gösterecek gerekçeler üretirler. Bu sebeple birçok batıl düşünce ve uygulama zamanla normalleşir, hatta savunulur hâle gelir.

kimin zalim kimin mazlum olduğuna bakmak gerekir. Ancak burada sahabiler duygularıyla hareket etmiş ve asabiyetle hareket etmişlerdir.

Bir yerde birini savunurken veya bir yanlış müdahale ederken müminler olarak bakmamız gereken, karşımızdaki kişinin nereli olduğu veya nereden geldiği olmamalıdır. Karşımızdaki meselenin hak olup olmadığına ve ona yardımcı olmanın meşru olup olmadığına bakmamız gerekir.

Bu iki olayın gösterdiği gibi asabiyet, sadece geçmiş toplumlara ait bir problem değildir. Maalesef bugün de insanların en fazla maruz kaldığı sapmalardan biri asabiyet, kavmiyetçilik ve ırkçılıktır. Hayatın en basit ve gereksiz konularında dahi ırkçılık teması sürekli işlenmektedir. Futbol takımlarının kendi aralarındaki batıl gündemler bile insanlar arasında ırkçılık hastalığının yayılmasına neden olabilmektedir.

İnsanlar gerek komşuluk yaparken gerek ticaret yaparken karşısındaki insanın karakterine ve olgunluğuna bakmak yerine ırkına, kabilesine veya milletine bakmaktır. “Falan memleketten adam çıkmaz, oranın adamı şöyledir.” gibi ifadeler maalesef maruz kaldığımız ve kalbimize içirilene hastalıklardandır. Bir kişinin bir başkasıyla bir sorunu olabilir. Bir kişinin ahlaki eksikleri ve problemleri de olabilir. Ancak buradan hareketle “Bunlar zaten hep böyledir.” şeklinde genellemeler yapmak cahiliye hamiyetinin ve kavmiyetçiliğin günümüzdeki yansımalarından başka bir şey değildir.

Bu hastalık yalnızca insanların soyuna veya memleketine bakışımızda değil, onların konuştukları dile karşı tavrımızda da kendisini gösterebilir. Çünkü insanların farklı ırk ve dillerde yaratılmış olmaları, Rabbimizin (cc) ayetlerindendir:

“Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O’nun ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda, âlimler için ayetler vardır.”⁷

Bir dili anlamıyor olabiliriz, ancak o dilde konuşulmasından rahatsız olmak ve hatta o dili aşağılamak Allah’ın (cc) ayetlerine karşı haddi aşmaktır.

Kardeşliğe Yönelik Bir Tehdit: Asabiyet

Allah (cc) müminleri kardeş kılmıştır. Müminlerin birbirleriyle kardeş kılınmış olmaları, İslam’a ve Müslimlere karşı düşmanlık besleyenlerin en fazla hased ettiği ve hedef aldığı konulardan biridir.

Allah Resûlü (sav) Medine’ye gelmeden önce Hazrec ve Evs kabileleri, Yahudilerin kıskırtmalarının da etkisiyle çok uzun yıllar boyu birbirleriyle savaşmışlardı. Bu savaşlarının temel sebebi ise yine kavmiyetçilik ve asabiyet idi. Allah’ın (cc) hidayetiyle bu savaşlar artık yerini kardeşliğe ve hayırda yarışa bırakmıştı. Ancak Yahudiler bu durumdan oldukça rahatsızdı. Küfrü ve düşmanlığı derinleşmiş bir Yahudi olan Şâs ibni Kays, Medine sokaklarında yürürken Evs ve Hazrec Kabillesi’nden müminler kendi aralarında oturmuş sohbet ediyorlardı. Bu durumu gören Şâs, “Vallahi bu adamlar bu şekilde toplandıkları takdirde bizim bu şehirde kalmamız mümkün olmaz.” diyerek fitne girişimlerine başladı ve bir Yahudi’yi müminlerin bulunduğu yerlere göndererek eskiden yapılan savaşları anlatan şiirler söylemesini emretti. Bu şiirlerin sonucunda müminler kendi kabileleriyle birbirlerine karşı övünüp birbirlerine hakaret etmeye başladılar. En sonunda “O zaman tekrar savaşalım haydi! Harre bölgesinde buluşalım ve orada savaşalım.” dediler ve “Silahlara! Silahlara!” diyerek savaş narası atmaya başladılar.

Bu durumu haber alan Resûlullah (sav), hemen olay yerine gelerek müdahale etmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Ey Müslimler topluluğu! Allah’tan korkun, Allah’tan korkun! Ben hâlâ aranızda bulunurken cahiliye davası mı güdüyorsunuz? Allah sizi İslâm’a hidayet ettikten, onunla sizi şereflendirdikten, onun sayesinde sizden cahiliye işlerini kaldırdıktan, sizi küfürden kurtardıktan ve kalplerinizi onunla birbirine kaynaştırdıktan sonra mı bunu yapıyorsunuz?”

Bunun üzerine insanlar bunun şeytanın bir vesvesesi ve düşmanlarının bir tuzağı olduğunu anladılar. Ağlamaya başladılar. Evs ve Hazrec’den olanlar birbirlerine sarıldılar. Daha sonra Resûlullah (sav) ile birlikte itip itaat eden kimseler olarak geri döndüler.⁸

Anlıyoruz ki asabiyet ve ırkçılık konusu, İslam düşmanlarının Müslimlerin arasındaki kardeşlik bağlarını koparmak ve İslam toplumunu temelden sarsmak için kullandığı silahlardan biridir. Yukarıda değindiğimiz gibi, maruz kaldığımız gündemlere ve içeriklere karşı çok dikkatli olmamız gerekir. Tağutlar, Müslimlerin arasını bozmak için bu tür konuları özellikle gündeme getirip karşımıza çıkarabilirler. Bu durumda, sahabiler

7. 30/Rûm, 22

8. Siretu İbni Hişâm, 2/147

arasında yaşandığı gibi, bir ânlık galeyanla kardeşliğimiz zedelenebilir ve İslam'dan sonra cahiliye davasının içine düşebiliriz.

İslam Toplumunda Asabiyetin Yansımaları

Asabiyet ve ırkçılık, insanlık tarihi boyunca toplumları bölen, zayıflatan ve toplumların birbirlerine karşı haksızlık yapmalarının yanı sıra sömürgeciliğin de en önemli dayanaklarından biri olmuştur.

Raşid Halifeler Dönemi'nden sonra, özellikle Emevî Devleti'nin son dönemleri ile Abbâsî Devleti'nin ilk yıllarında İslam fetihleri çok geniş coğrafyalara ulaşmış ve farklı ırk, dil ve kültürlerle mensup birçok insan İslam'a girmiştir. Ancak bu dönemde asabiyet ve kavmiyetçilik anlayışı yeniden ortaya çıkmış, bunun sonucunda birtakım yanlış uygulamalar görülmüştür. Devlet hazinesinin önemli gelir kaynaklarından biri gayr-i Müslimlerden alınan cizye vergisiydi. Arap olmayan toplulukların İslam'a girmesiyle birlikte cizye gelirlerinde azalma yaşanınca, bazı bölgelerde Müslim oldukları hâlde Arap olmayanlardan cizye alınmaya devam edilmiştir. Bunun yanında Araplar ile Arap olmayanların evlenemeyeceği veya Arap olmayanların Araplara namazda imamlik yapamayacağı gibi İslam'ın temel ilkeleriyle bağdaşmayan yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Bu durum, asabiyet ve kavmiyetçiliğin zamanla İslam toplumları içerisinde de etkisini gösterebildiğini ortaya koymaktadır.

Bunun tam karşısında ise tarihte "Şuûbiyye" olarak bilinen hareket ortaya çıkmış ve Arap olmayan diğer milletlerin Araplara olan üstünlüğünü savunan bir başka ırkçı ve kavmiyetçi yaklaşım zuhur etmiştir. Arapların kendi dil ve ırklarını üstün göstermek için hadis uydurdukları gibi, Arap olmayanlar da kendi dil ve ırklarının üstünlüğünü ispat etmek amacıyla aynı yöntemle başlamışlardır.

Bir yanlışın bireysel olarak yapılması ile toplum tarafından benimsenmesi arasında fark vardır. İnsan bazen yaptığı hatanın farkına varabilir. Ancak toplumlar çoğu zaman benimsedikleri yanlışları sorgulamak yerine onları haklı gösterecek gerekçeler üretirler. Bu sebeple birçok batıl düşünce ve uygulama zamanla normalleşir, hatta savunulur hâle gelir. Maalesef tarihimize baktığımızda, Arapların şerefi ve diğer insanlara olan üstünlüğüne dair birçok hadis uydurulmuş, diğer milletleri ve ırkları aşağılayan rivayetler ortaya atılmıştır.

İrkçılık Bir Sömürge Aracıdır

Yukarıda zikrettiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere, Arap olmayan insanların İslam'a girmesiyle birlikte cizye gelirlerinde yaşanan azalma ve Arapların, özellikle de Umeyyeoğullarının üstünlüğünü vurgulayan anlayış sebebiyle Arap olmayan topluluklar çeşitli şekillerde mağdur edilmiş ve sömürülmüştür.

Bu durumun benzerlerini Yahudi tarihinde ve Batı medeniyetinin sömürgeci anlayışının temellerinde de görmekteyiz. Yahudiler kendilerini seçilmiş ve üstün bir topluluk olarak görmüş, Yahudi olmayan insanları (goyim) ise kendilerine hizmet eden kimseler olarak değerlendirmiş ve bunun için dinî birtakım argümanlar üretmişlerdir. Batı sömürgeciliğinin zihni altyapısı da benzer bir anlayış üzerine kurulmuştur. İnsanları kendi ölçülerine göre alt ve üst sınıflara ayıran bu anlayış, Batılı ilahiyatçılar arasında da savunulmuş; kendilerini üstün sınıfa yerleştirirken siyahi ve Kızılderili halkların kendilerine hizmet etmek için yaratıldığını iddia etmiştir.

Devam edecek, inşallah.

SÜNNET ÜZERİNE

Enes DOĞAN

SÜNNETİ HIFZETTİLER

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,
Allah'a hamd, Resûl'üne salât ve selam olsun.

"Sünnet Üzerine" yazı dizimize "Sünnet nasıl korunmuştur?" sorusuna cevaplar arayarak devam ediyoruz. Bir önceki makalemizde de belirttiğimiz gibi bu bölümde Sünnet tarihinden bazı örnekler aktarmakla yetineceğiz. Gerekli görülen yerlerde kısa açıklamalar yapmakla iktifa edeceğiz.

"Sünnet nasıl korunmuştur?" sorusuna ilk cevabımız:

Sünneti Hifzettiler/Ezberlediler

Tarihimiz ezber kabiliyeti ve kuvvetli hafıza bakımından eşsiz âlimlerimizle doludur. Bu hadis hafızları Allah Resûl'ünün (sav) Sünnet'ini ezberlemiş ve sonraki nesillere aktarmışlardır. Kuşkusuz bu onlar için büyük bir nimettir. Zira Yüce Allah onları Sünnet'in muhafızları kılmıştır. Bizim için de büyük bir nimettir. Çünkü bu dini ilk ağız-lardan bize kadar bu imamlar aktarmışlardır. Ümmete böyle imamlar nasip ettiği için Yüce Allah'a (cc) ne kadar hamdedip şükretsek azdır!

Şimdi, okyanustan katre misali bazı âlimlerimizi zikredelim:

1. İmam Şa'bî [H 104]:

Kendisi şöyle der:

"Şu günüme gelinceye kadar beyaz (sayfa) üzerine siyah (yazı) ile hiçbir şey yazmadım. Bir adam bana bir hadis rivayet ettiğinde ise onu mutlaka anında ezberledim ve o hadisi bana ikinci kez tekrar etmesini (asla) istemedim."¹

"Yirmi seneden beri bir adamın bir hadis rivayet ettiğini duyup da o hadisi ondan daha iyi bilmediğim hiçbir ân olmamıştır. Üstelik ben ilimden öyle şeyler unuttum ki eğer bir adam sadece o unuttuklarımı ezberlemiş olsaydı büyük bir âlim olurdu!"²

2. İbn Şihâb ez-Zührî [H 124]:

Kendisi şöyle der:

"Kalbime neyi emanet ettiysem onu asla unutmadım."³

"Bir kimseden işittiğim bir hadisi (ezberlemek veya teyit etmek için) asla ikinci kez tekrarlatmadım. Bir hadis hariç, hiçbir hadiste de asla şüpheye düşmedim. O (şüpheye düştüğüm tek) hadisi de gidip (kendisinden işittiğim) arkadaşşıma sordum, bir de baktım ki hadis aynen benim ezberlediğim gibiymiş."⁴

El-Cumahî şöyle der: "İbn Şihâb olmasaydı Sünnetlerin çoğu zayı olup giderdi."⁵

3. Sufyân Es-Sevrî [H 161]:

Söyle der:

"Bir bina inşa etmek için asla tek bir dirhem bile harcamadım. Ve kalbime (hafızama) emanet ettiğim hiçbir şey de bana asla ihanet etmedi (unutmadım)."⁶

4. Vekî' ibni Cerrâh [H 197]:

Ali ibni Haşrem şöyle anlatmıştır:

"Vekî'in elinde (hadis meclislerinde) asla bir kitap görmedim. O, sadece ezberinden rivayet ederdi. Kendisine hafızayı güçlendiren ilaçların (veya yöntemlerin) ne olduğunu sordum.

Bana: 'Eğer sana ilacını öğretirsem onu kullanır mısın?' dedi.

Ben de: 'Evet, vallahi kullanırım.' dedim.

Bunun üzerine şöyle buyurdu: 'Günahları terk etmektir. Şüphesiz ben, hafızayı korumak için günahları terk etmek gibisini tecrübe etmedim.'⁷

İshak ibni Râhûye şöyle der:

"Benim ezberim ve İbnü'l-Mübârek'in ezberlemesi bir çaba ve zorlama iledir. Fakat Vekî'in hafızası ise fitrî ve asıl olan bir hafızadır. Nitekim Vekî' bir gün ayağa kalktı, arkasını yasladı ve tek bir mecliste tamamen hafızasından yedi yüz hadis rivayet etti."⁸

3. El-Ma'rîfetu ve't Tarih, 1/635

4. El-Câmiu li Ahlâkî'r Râvi ve Âdâbî's Sâmi', 2/253, 1767

5. El-Ma'rîfetu ve't Tarih, 1/635

6. Mir'âtü'z-Zamân fi Tevârihi'l-Âyân, 12/332

7. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 9/151

8. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 9/157

1. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 4/301

2. Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 4/301

5. İmam Şâfiî [H 204]:

İmam Şâfiî şöyle der:

“Ben yedi yaşındayken Kur’ân’ı ezberledim, on yaşındayken de El-Muvatta’yı ezberledim. On bin hadisi (sened ve metniyle bütününü) ezberleyinceye kadar da fetva vermedim.”⁹

İmam Mâlik’in Muvatta’sını ne kadar sürede ezberlediğiyle ilgili de şöyle der: “El-Muvatta kitabına yöneldim ve onu dokuz gecede ezberledim.”¹⁰

6. İshak ibni Râhûye [H 238]:

Ali ibni Haşrem şöyle anlatmıştır:

“İshak ibni Râhûye, yetmiş bin hadisi (öğrencilerine) tamamen hafızasından imla ettirirdi (yazdırırdı).”¹¹

Ebû Dâvud el-Haffâf şöyle demiştir:

“İshak ibni Râhûye’nin şöyle dediğini işittim: ‘Kitaplarım da bulunan yüz bin hadise adeta (satır satır) bakmaktayım, otuz binini ise (tek bir solukta) peş peşe sıralayabilirim.’

Ebû Dâvud devamla şöyle dedi: ‘İshak, hafızasından bize on bir bin hadis imla ettirdi (yazdırdı). Sonra (yazdırdığı bu hadisleri teyit etmek için) bize hafızasından tekrar okudu, (ilk okuyuşuna nispetle) ne tek bir harf arttırdı ne de tek bir harf eksiltti!’”¹²

Ebû Yezîd Muhammed ibni Yahyâ şöyle anlatır:

“İshak ibni Râhûye’yi şöyle derken işittim: ‘Yüz bin hadisin (kitaplarımdaki) yerini adeta onlara bakıyorum gibî bilmekteyim. Bunlardan yetmiş bin hadisi tamamen sahih halleriyle ezberden bilirim. Ayrıca dört bin tane de müzevver (uydurulmuş/aslı değiştirilmiş) hadis ezberimde vardır.’

Kendisine: ‘Müzevver (uydurma) hadisleri ezberlemenin manası nedir (buna neden ihtiyaç duydun)?’ diye sorulunca şöyle cevap verdi: ‘Sahih hadislerin arasında o uydurma hadislerden biri karşıma çıktığı zaman, (bit ayıklar gibi) onu sahihlerin arasından çekip çıkarır; pürüzsüzce temizlerim.’”¹³

İbrâhim ibni Ebî Tâlib el-Hâfız şöyle anlatır:

“İshak’ın, ezberinden yazdırdığı ‘Müsned’ derslerinden tek bir meclisi kaçırmıştım. Bu meclisi bana tekrar etmesi için ona defalarca müracaat ettim fakat (yoğunluğundan dolayı) imkân bulamadı. Bir gün, köyden onun için taşıyıp getirdiğim bir miktar buğdayla birlikte yanına gittim. Bana şöyle dedi: ‘Yanımda dur ve şu buğdayın ağırlığını (hesabını) yaz. İşin bittiğinde o meclisi sana tekrar edeceğim.’ Dediğini yaptım. İş bitince bana o meclisin ilk hadisinin ne olduğunu sordu. Ardından kapının kenarına yaslandı ve o ders meclisinin tamamını hafızasından baştan aşağı yeniden okudu.”¹⁴

7. Ebû Zur’a er-Râzî [H 264]:

İmam Ahmed ibni Hanbel şöyle der:

“(Resûlullah’tan gelen) sahih hadislerin sayısı yedi yüz bin küsurdur. Bu genç de -yani Ebû Zur’a- altı yüz bin hadis ezberlemiştir. İmam Ahmed’e: ‘Bunu nereden (nasıl) biliyorsun?’ denilince, ‘Onunla hadis babları üzerinden müzakere yaptım’ cevabını verdi.”¹⁵

Kendisi şöyle derdi:

“İbrâhim ibni Mûsâ el-Ferrâ’dan yüz bin hadis, Ebû Bekir ibni Ebî Şeybe’den yüz bin hadis yazdım. Sizden birinizin İhlas Suresi’ni ezbere bildiği gibi, ben de iki yüz bin hadisi (aynı pürüzsüzlükte) ezberimde tutmaktayım.’

İbn Mende’nin rivayetinde ise: ‘Üç yüz bin hadis ezberimde tutmaktayım’ şeklindedir.”¹⁶

Yine şöyle demiştir:

“Evimde elli yıl önce yazdığım ve yazdıktan sonra bir daha asla yüzünü açıp mütalaa etmediğim (bakmadığım) kitaplar var. Şüphesiz ben onların hangi kitapta, hangi yaprakta ve hangi sayfada olduğunu çok iyi biliyorum. Kulağımla işittiğim hiçbir şey yoktur ki kalbim onu doğrudan kavramış/ezberlemiş olmasın. Hatta Bağdat çarşılarında yürürken, köşklerden/odalardan şarkıcı kadınların seslerini işitiyorum da, kalbim (bu gayrimeşru sözleri) ezberleyip zihnime alır korkusuyla parmaklarımı kulaklarıma tikiyorum.”¹⁷

Ebû Zur’a’nın hadise dair ilmi ve mahfuzatı o kadar geniştir ki İshak ibni Râhûye onun hakkında şöyle demiştir:

“Ebû Zur’a’nın bilmediği (tanımadığı) hiçbir hadisin aslı yoktur.”¹⁸

Muhammed ibni İshâk es-Sakafî şöyle anlatmıştır:

“Kuteybe ibni Saîd, Rey şehrine geldiğinde onlara hadis rivayet etmesini istediler. Kuteybe bunu kabul etmedi ve ‘Benim meclisimde Ahmed ibni Hanbel, İbni Maîn, İbnü’l-Medînî (dedi ve başka kimseleri zikretti) varken ben size hadis mi anlatayım?’ dedi. Meclistekiler, ‘Bizim yanımda öyle bir genç var ki senin meclis meclis rivayet ettiğin tüm hadisleri tek bir solukta (ezberden) arka arkaya sıralar.’ dediler. Sonra, ‘Kalk, ey Ebû Zur’a!’ dediler. Ebû Zur’a ayağa kalktı ve Kuteybe’nin onlara rivayet ettiği her şeyi harfi harfine ezberden okudu. Kuteybe buna hayran kaldı (hayretler içinde kaldı) ve ancak ondan sonra onlara hadis rivayet etmeye başladı.”¹⁹

Bu sayımızda bu imamlarla iktifa edelim.

Bir sonraki sayımızda buluşmak duasıyla...

Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun.

9. Mir’âtü’z-Zamân fî Tevârihi’l-A’yan, 13/400

10. Mir’âtü’z-Zamân fî Tevârihi’l-A’yan, 13/401

11. El-Câmiu li Ahlâki’r Râvi ve Âdâbi’s Sâmi, 2/253

12. Siyeru A’lâmi’n Nubelâ, 11/373

13. El-Câmiu li Ahlâki’r Râvi ve Âdâbi’s Sâmi, 2/254

14. Siyeru A’lâmi’n Nubelâ, 11/373-4

15. Mir’âtü’z-Zamân fî Tevârihi’l-A’yan, 16/22

16. age. 16/23

17. age. 16/23

18. age. 16/23

19. age. 16/23

HİDAYET KANDİLLERİ

Salim KANDEMİR

RESÛLULLAH'IN KÜÇÜK HİZMETKÂRI: ENES İBNİ MÂLİK

أنس بن مالك Ebû Hamza Enes ibni Mâlik ibni Nadr El-Ensârî
(ö. 93/711-12)

**İslam sancağının tekrar
dalgalanabilmesi ancak yeteneklerini
tam zamanlı olarak dini uğruna
kullanan gençlerin çabasıyla
mümkündür.**

Allah Resûlü'nün (sav) ashâbından bazı kimseler küçük yaşta ona iman etmiş ve sonra daima onunla beraber olmuşlardır. Allah Resûlü'ne (sav) o kadar yakın durmuşlardır ki bu yakınlıklarıyla büyük faziletlere erişmişlerdir. Allah Resûlü'nün hayatına yakından şahitlik etme, ona hizmet etme, onunla mücadele etme şerefine en müstesna yerden nail olmuşlardır.

İşte bu kimselerin başında gelir Enes ibni Mâlik (ra). Ailesi tarafından Allah Resûlü'nün (sav) hizmetine verilmiş ve yaşadığı müddetçe onun hizmetini yapmıştır. Resûlullah'ın (sav) tüm hayatını yakından gözlemlemiş ve uzun ömrü boyunca sonrakilere en güzel şekilde aktarmıştır. En son vefat eden sahabe olması hasebiyle sünneti yaşama ve yaşatmanın en güzel örneklerinden biri olmuştur. Uzun ömründen ötürü neredeyse tüm önemli dönem ve olaylara tanıklık etmiş, bu olaylar içerisinde en güzel şekilde örnek olmuştur.

Davaya Adanan Gençlik

Enes (ra) aile olarak Neccaroğullarına mensuptu. Hicretten on yıl önce doğmuştu. Babası Mâlik ibni Nadr, annesi Ummu Suleym binti Milhân'dır (ra). Babası Mâlik, annesi Ummu Suleym'in iman etmesine kızarak ticaret için Şam'a gitmiş ve orada vefat etmişti. Sonra Ummu Suleym sahabeden Ebû Talha'yla (ra) evlenmişti. Böylelikle Enes harika bir çevreye sahip olmuştu. Zaten annesi teslimiyetiyle, cesaretiyle, ilmiyle öne çıkan Ummu Suleym'di. Üvey babası, herkesin infakıyla ve cihadıyla tanıdığı şehit Ebû Talha'ydı. Teyzesi, Kıbrıs'ın fethinde şehit düşen Ummu Harâm binti Milhan'dı. Dayısı, Bî'ri Maûne'de "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki ben kazandım." diyerek şehit olan Harâm ibni Milhân'dı. Amcası, Uhud'un eteklerinde cennetin kokusunu aldığını söyleyerek şehadete koşan ve adını kendisinden aldığı Enes ibni Nadr'dı. Kardeşi, Fars fetihlerine katılıp ölüm bahçesinde kalkanlar üzerinden kalelere atlayıp saldırı yapan; şehadete için dua edip şehadete kavuşan Berâ ibni Mâlik'ti (ra). İşte böyle şerefli bir çevrede yetişmişti Enes (ra).

Allah Resûlü (sav) Medine'ye hicret ettiğinde Enes (ra) küçüktü. Henüz on yaşındaydı. Sahabeden herkes Allah Resûlü'ne (sav) bir şeyler veriyordu. Enes'in annesi ve ba-

bası da Enes'i onun hizmetine vermek istediler. Enes, Allah Resûlü vefat edinceye kadar on yıl boyunca ona hizmet etti.

Enes'den (ra) rivayetle şöyle dedi:

"Allah Resûlü (sav) Medine'ye geldiğinde yanında bir hizmetçi yoktu. Ebû Talha elimden tuttu ve beni Allah Resûlü'ne (sav) götürdü.

'Ey Allah'ın Resûlü! Enes zeki bir çocuktur, sana hizmet etsin.' dedi.

Bunun üzerine ben seferdeyken de mukimken de ona hizmet ettim. Hiçbir zaman bana yaptığım bir şey için 'Bunu neden böyle yaptın?' demedi, yapmadığım bir şey için de 'Bunu neden böyle yapmadın?' demedi."¹

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Medine'ye geldiğinde Ummu Suleym (ra) elimden tuttu ve beni Allah Resûlü'nün (sav) yanına getirdi.

Sonra şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu benim oğlumdur. Yazı yazabilen bir çocuktur.'

Enes (ra) dedi ki: Bunun üzerine ona dokuz yıl hizmet ettim. Yaptığım herhangi bir şey için bana asla 'Kötü yaptın!' veya 'Ne kadar kötü yaptın!' demedi."²

Enes (ra) hem zeki hem de yazı yazabilen bir çocuktur. Bu özellikler önemliydi. Özellikle o günün dünyasında daha bir kıymetliydi. Ummu Suleym ve Ebû Talha (ra) oğullarının bu güzel özelliğini Allah (cc) yolunda kullanmasını istediler.

İnsanın kendisi için kıymetli olanları Allah'ın (cc) yoluna takdim etmesi takdire şayan bir tutumdur. O gün için herkes Allah Resûlü'ne (sav) yanlarındaki kıymetli eşyalardan bazılarını vermişlerdi. Ancak Ebû Talha ve Ummu Suleym ise belki de en kıymetli varlıkları olan oğullarını Allah'ın (cc) yoluna takdim etmişlerdi.

İşte bu yüce davranışı her çağdaki müminler sergilemeye çalışmalıdırlar. Hayatlarındaki en sevdiği şeylerden vazgeçip davalarına takdim etmelidirler. Tıpkı sahabe de gördüğümüz gibi kimisi evini kimisi bahçesini kimisi bineklerini kimisi parasını kimisi de evlatlarını... Allah'ın (cc) kendisine verdiği en çok sevdiği nimetlerden yine onun yoluna tasadduk etmelidirler.

Bu durum özellikle bulunduğumuz çağda daha mühimdir. Çünkü küfrün sistemleşip tüm hayatı kuşattığı bir zamanda en çok ihtiyaç duyulan şey, küfrün izalesi için benliğini davasına adanmış gençlerdir. İslam sancağının tekrar dalgalanabilmesi ancak yeteneklerini tam zamanlı olarak dini uğruna kullanan gençlerin çabasıyla mümkündür. Bu yüzden her anne baba bu konuda endi-

şelenmeli ve gözlerinin nuru olan evlatlarını davalarına feda etmelidirler.

Tıpkı mübarek bir aile olan İmrân ailesi gibi...

"(Hatırlayın!) Hani İmrân'ın karısı demişti ki: 'Rabbim! Şüphesiz ki ben, karnımdaki (çocuğu) hür olarak (ve senden başkasına kulluk yapmayacak şekilde) sana adadım. (Adağımı) benden kabul et. Şüphesiz ki sen, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semî' ve (her şeyi bilen) El-Alîm'sin.' Çocuğu doğurunca, Allah'ın, onun doğurduğunu en iyi bilmesine rağmen demişti ki: 'Rabbim! Ben kız çocuk doğurdum. Erkek, kız çocuk gibi değildir. Şüphesiz ki onu, Meryem diye isimlendirdim. Onu ve zürriyetini taşlanmış/kovulmuş şeytandan sana sığındırırım.'"³

İmrân'ın eşi kısırdı. Çocuğunun olmasını çok arzulu-yordu. Bir gün yavrusunu besleyen kuş görmüştü ve Rabbine dua etmişti. Rabbim bana da bir evlat nasip edersen onu mâbede adayacağım, demişti. Allah (cc) onun duasını kabul edip ona bir evlat nasip etmişti.

O günlerde sadece erkekler mabede veriliyordu. Ama İmrân'ın karısı kız doğurmuştu. Ne yapacağını bilemedi. Ancak sözünden de dönmedi yine onu Rabbine adadı. Rabbi onun evladını en güzel şekilde kabul etti. Onu ve zürriyetini şeytanın şerrinden muhafaza etti. Zekeriyâ (as) gibi bir nebisini onun bakımına tayin etti. Onun soyundan İsâ (as) gibi muttakilere imam olan ulu'l azm peygamberler var etti. Göz aydınlığı evlatlar kıldı.

Buradan şunu anlıyoruz: Allah (cc) evladını davasına adayanlara Meryem (as) gibi göz aydınlığı evlatlar verir. İsâ (as) gibi göz aydınlığı evlatlar verir. Yeter ki anne ve baba çocuğunu bu dine takdim etsin. Tıpkı Ebû Talha ve Ummu Suleym'in yaptığı gibi. Onlar da gözlerinin nuru olan evlatlarını verdiler. Allah'ta (cc) onların evlatlarını Enes (ra) gibi kıymetli bir şahsiyet kıldı. O hâlde bizlerin de bugünün Müslimleri olarak evlatlarını Allah'a (cc) adaması gerekir. Belki de böylelikle onlar da Enes (ra) gibi hem aileleri hem de ümmetleri için göz aydınlığı olurlar. İslam davasını bizlerden sonra zirveye taşırlar.

Resûlullah'ın (sav) Duasında

Allah Resûlü (sav), Enes'in (ra) ailesine çok yakındı. Allah Resûlü onlara, onlar Allah Resûlü'ne sık sık gidip gelirdi. Dilediği gibi onların evine girip çıkardı. Onlarda uyurdu, onlarda yemek yedi, onlarda namaz kılardı...

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Büyükanнем Muleyke, Allah Resûlü'nü (sav) kendisi için hazırladığı bir yemeğe davet etti. Allah Resûlü (sav) o yemekten yedi.

Sonra, 'Kalkın, size namaz kıldırayım.' buyurdu.

Ben de uzun süre kullanılmaktan kararmış olan hasırımıza yöneldim ve üzerine biraz su serptim. Ardından

1. Buhari, 6728

2. Ahmed, 12251

3. 3/Âl-i İmrân, 35-36

Allah Resûlü (sav) namaza durdu. Ben ve bir yetim çocuk onun arkasında saf tuttuk. Yaşlı kadın ise arkamızda durdu. Böylece Allah Resûlü (sav), bize iki rekât namaz kıldırdı; sonra da ayrılıp gitti.”⁴

Enes'in (ra) Allah Resûlü'ne (sav) bu yakınlığından dolayı eriştiği en büyük faziletlerden bir tanesi Allah Resûlü'nün (sav) duasına nail olmasıydı. Allah Resûlü (sav) ona annesinin isteği üzerine daha küçükken dua etmiş ve o da bu makbul duanın eserini hayatında açıkça görmüştü.

Ummu Suleym (ra) şöyle demiştir:

“ ‘Ey Allah Resûlü (sav)! Hizmetçin Enes için Allah’a dua et!’

Bunun üzerine Allah Resûlü şöyle dua etti:

‘Allah’ım! Onun malını ve evladını çoğalt. Kendisine verdiğin şeylerde de ona bereket ver.’ ”⁵

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

“Allah Resûlü (sav) yanımıza geldi. O sırada evde yalnızca ben, annem ve teyzem Ummu Harâm vardı.

Allah Resûlü (sav), ‘Kalkın, size namaz kıldırayım.’ buyurdu.

Bu, farz bir namaz vakti dışında idi. Böylece bize namaz kıldırdı.

Bunun üzerine bir adam, Sâbit'e, ‘Allah Resûlü (sav), Enes'i yanında nereye durdurdu?’ diye sordu.

Sâbit, ‘Onu sağ tarafına durdurdu.’ dedi.

Sonra Allah Resûlü (sav), ev halkımız için dünya ve ahiret hayırlarından her türlü hayrı dileyerek dua etti.

Annem, ‘Ey Allah Resûlü (sav)! Şu küçük hizmetçin için de Allah’a dua et!’ dedi.

Enes (ra) şöyle devam etti:

‘Bunun üzerine benim için her türlü hayrı dileyerek dua etti. Bana yaptığı duanın sonunda şöyle buyurdu:

‘Allah’ım! Onun malını ve evladını çoğalt, bunları kendisi için bereketli kıl.’ ”⁶

Evet, Allah Resûlü'nün (sav) Enes (ra) için yaptığı bu dua kabul olmuştu. Bu yüzden malı sayılmayacak kadar çoktu. Çocuklarının ve torunlarının sayısı yüz kişiyi geçmişti. Mahsulü çok bereketliydi, tarlası ve ağaçları yılda iki defa ürün verirdi. Ömrü de aynı şekilde yüzü aşmış, uzun bir ömür sürmüştü.

“Enes (ra) der ki: ‘Allah’a yemin ederim ki malım gerçekten çoktur. Çocuklarım ve torunlarımın sayısı bugün yaklaşık yüz kişiye ulaşmıştır.’ ”⁷

Enes ibni Mâlik'in (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Annem beni Allah Resûlü'nün (sav) yanına götürdü ve:

‘Ey Allah Resûlü (sav)! Şu küçük hizmetçin için Allah’a dua et.’ dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle dua etti:

‘Allah’ım! Onun malını ve evladını çoğalt, ömrünü uzun kıl ve günahını bağışla.’

Enes (ra) der ki:

‘Ben kendi neslimden yüz iki kişi -yahut yüz kişiden iki eksik- defnettım. Bahçemdeki ağaçlarım yılda iki defa meyve verirdi. Ayrıca öyle uzun yaşadım ki artık hayattan usanır hâle geldim. Ben hâlâ duanın dördüncü kısmının, yani günahlarımın bağışlanmasını ümit ediyorum.’ ”⁸

Burada dikkat çeken husus yalnızca Enes'in (ra) mal-larının, evlatlarının, mahsullerinin, ömrünün çokluğu değildir. Asıl dikkat çeken, annesi Ummu Suleym'in (ra) evladının dünya ve ahiret saadeti için duyduğu hassasiyettir. Onu küçük yaşlardan itibaren hayır kapılarına yönlendirmesidir. Günümüzde anne babalar çocuklarını çoğu zaman dünyevi kaygılarla eğitime yönlendirip, bir meslek edinerek çok kazanç sağlamaları yönünde bir yönlendirmede bulunurlar. Oysa Ummu Suleym'in (ra) tavrı bizlere, evlatlar için yapılacak en değerli yatırımın onları salihlerin meclisine katmak ve hayır ehlinin duasına mazhar kılmak olduğunu öğretmektedir.

Nitekim Allah Resûlü'nün (sav) Enes (ra) için yaptığı dua hayatında yalnızca mal ve evlat çokluğuna sahip olmasını sağlamamış, bilakis ilmine ve ömrüne bereket katarak ümmete ilim taşıyan büyük bir sahabe olmasını sağlamıştır. Çünkü Allah Resûlü (sav) her hayrı dileyerek ona dua etmiştir. Enes'in (ra) son kısımdaki arzusu da dikkat çekicidir: “Ben hâlâ duanın dördüncü kısmının, yani günahlarımın bağışlanmasını ümit ediyorum.” Demek ki her Müslim, kendisi ve nesli için bereketin yalnızca maddi imkânlarda değil Allah'ın rızasına götüren hayırlı bir hayat sürmekte olduğunu bilmeli; dualarını da gayretlerini de bu istikamette çoğaltmalıdır.

Devam edecek, inşallah...

4. Buhari, 380; Müslim, 658
5. Buhari, 6378; Müslim, 2480
6. Müslim, 660; Buhari, 1982
7. Müslim, 2481

8. Et-Tabakâtu'l Kubrá, İbnu Saîd, Mektebetu'l Hânci, 5/326

TEVHİDÎ ARAYIŞIN İZİNDE İSLAMİ HAREKETLER

İslami Hareketlerin Tarihsel Sürekliliği ve Kurumsallaşması

İslam'ın M 7. yüzyıldan itibaren geniş bir coğrafyaya yayılması, yalnızca dinî yorumların çeşitlenmesine değil, aynı zamanda farklı toplumsal örgütlenme biçimlerinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu örgütlenmeler erken dönem fırkalardan, mezheplerden, Tasavvufi tarikatlardan ve modern cemaatlara kadar İslam toplumlarının dinî, sosyal ve siyasi tarihine yön veren temel aktörler olmuşlardır.

İslam tarihinde dinî otoritenin hangi zeminde ortaya çıktığı, siyasi otoritenin nasıl meşrulaştığı ve toplumsal kesimlerin otoriteyle ilişkisini nasıl kurduğu hem tarihsel hem de çağdaş İslami hareketlerin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Erken Dönem Fırkalar ve İslami Hareketler

İslam tarihinde ilk olarak ortaya çıkan Şiilik ve Hâricilik gibi erken dönem siyasi fırkalar, tarih boyunca itikadi ve siyasal meşruiyet ekseninde şekillenmiştir. Her iki grup da otorite ve liderlik meselelerini temel tartışma alanı olarak ele almıştır. Bu hareketler, yalnızca itikadi ve menheci farklılıklar değil, aynı zamanda toplumsal düzen, adalet ve özellikle de siyasi otorite konularında geliştirdikleri tutumlarla İslam tarihinin erken dönemdeki hareketler tarihini anlamak açısından önemli birer referans noktası teşkil eder.

Şüphesiz ki Nebevi hilafet müessesesi, Müslümanların işini yürütecek, kabul ettikleri İslam dinini koruyacak; can, mal ve inanç hürriyetini muhafaza edecek bir halifenin ümmetin başında bulunmasını gerektirir. İşte bu sebepten dolayıdır ki siyasi mezheplerin tümü ümmet için en büyük liderlik olan "hilafet" meselesi etrafında dönüp dolaşır.¹

Buna karşılık 12. yüzyılda Yûsuf El-Hemedânî ve Abdülhâlık Gucduvânî tarafından Hâcegân/Hocalar geleneğiyle temeli atılan Nakşibendîlik² ile 13. yüzyılın son çeyreğinde Celâleddîn-i Rûmî'nin ölümünden hemen sonra ortaya çıkan Mevlevîlik³ başta olmak üzere Tasavvufi tarikatlar esas itibarıyla bireysel ve toplumsal manevi rehberlik, ahlaki olgunlaşma, mürşid-mürîd ilişkisi ve toplumsal da-

Hâricîlik, "tevhidî bilinç ve radikal uygulama" bileşimiyle bir yönüyle tevhidî anlayışa yakın gibi görünse de esas itibarıyla ve uygulama biçimiyle aşırı uçta yer almaktadır.

1. Mezhepler Tarihi, Prof. Muhammed Ebu Zehra, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 24
2. TDV İslam Ansiklopedisi, Nakşibendiyye, 32/338-342
3. TDV İslam Ansiklopedisi, Mevlevîlik, 29/468-475; Ayrıca bk. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Kabcacı Yayınları, 2020

İslam tarihinde dinî otoritenin hangi zeminde ortaya çıktığı, siyasi otoritenin nasıl meşrulaştığı ve toplumsal kesimlerin otoriteyle ilişkisini nasıl kurduğu hem tarihsel hem de çağdaş İslami hareketlerin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

yanışma gibi alanlarla ilgilenmiştir. Tasavvufi tarikatların kahir ekseriyeti günümüzde de olduğu gibi hâkimiyet mefhumu, siyasal otorite veya meşruiyet meselelerini temel bir öncelik olarak gündeme getirmemiştir. Bu bağlamda, söz konusu tarikatlar ahlaki disiplin ve Tasavvufi menhec perspektifi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, siyasi fırkalar ile Tasavvufi tarikatların analizinde, tarihî bağlam ve amaç farklılıkları dikkate alınarak, her iki grubun kendi özgün çerçevelerinden hareketle yorumlanması gerekir.

Şiilik: İmamet ve İlahi Otorite

Şiilik, İslam'a nispet edilen siyasi fırkaların en eskisidir. Halife Osmân'ın (ra) son dönemlerinde temeli atılarak Alî'nin (ra) hilafeti döneminde gelişip yayılan Şiilik, temelde Alî ve Ehl-i Beyt'in İlahi bir atamayla seçildiği inancına dayanır. Günümüzde en yaygın ve en etkin olan Şiî fırkaların başında İsnâaşeriyye/On İki İmami İmamiye kolu gelir. İsnâaşeriyye/İmamiye fırkasının akidesi; Alî ve onun soyundan gelen sonraki imamların Allah (cc) tarafından seçilmiş ve masum oldukları iddiasına dayanır. İmamlar hem dinî hem de siyasi otoriteye sahiptir. İsnâaşerî Şiilik inancına göre son imam olan 12. İmam Muhammed ibni Hasan El-Mehdî (İmam Mehdî, El-Kâim) doğmuştur, fakat "Allah'ın hikmeti" gereği; siyasi baskılar, Abbâsîlerin takibatı, İmam soyunun yok edilme tehlikesi sebebiyle gizlenmiştir ve kıyamet öncesi tekrar ortaya çıkacaktır. Bu olaya Gaybet denir. Günümüzde Şiiliğin etkin olan üç ana fırkası vardır:

A. İsnâaşeriyye (On İki İmami Şiilik)

Gaybet akidesi ve ulema merkezli otorite. Günümüzde İran, Irak, Bahreyn, Lübnan, Pakistan ve Afganistan'da yaygındır. On iki imamın masumiyetini kabul eder ve son imamın gaybette olduğuna inanır. Güçlü bir dâî/propagandist yapısı ve baskın yayımcı karaktere sahip İmâmiyye Şiiliği, bölge ülkelerinde de olumsuz, yıkıcı etkileri görülmekte olan modern Şiî Farsî İran siyasetinde belirleyici rol oynamaya devam etmektedir.

B. İsmâiliyye

Ezoterik (içsel veya gizli bir anlama sahip olma niteliği taşıyan) bir yapıya sahiptir. Bugünkü Tunus merkezli olarak M 909-1171'de ortaya çıkmıştır. Mısır'da Kahire'yi başkent yapmış ve burada hanedani bir iktidar kurarak devletleşmişlerdir. "Yedinci İmam İsmâîl"den sonra imamet farklı bir koldan devam ettiğini savunur.

C. Zeydiyye

Yemen ve Suudi Arabistan'ın bazı bölgelerinde varlığını sürdürür. En ılımlı Şiî fırka olarak malum ve maruf olan Zeydîler, İran'da gerçekleştirilen Şiî Farsî devrim sonrası İran rejiminin yoğun eğitim ve örgütlenme çabaları neticesinde büyük ölçüde İsnâaşeriyye doktrinini benimser hâle getirildiler. Zeydiyyedeki İmamet anlayışı esasen "zuhur edip kıyam eden" prensibine dayanır.

Şiî fırkaların büyük bir kısmının ortaklaştığı temel esaslardan bazıları şu şekildedir:

• **(Sınırlandırılmış) Ehl-i Beyt Sevgisi ve Sadakati:** Alî (ra), Fâtıma (ra) ve çocukları Hasan ile Hüseyin (ra) ile sınırlandırılan farklı bir Ehl-i Beyt anlayışları bulunmaktadır. Kendilerinin belirleyip sınırlandığı "Ehl-i Beyt"e bağlılık, Şîa inancının asli unsurudur.

• **Günah ve Tekfir:** İmamlar masumdur; yanlış veya günah işleyen yöneticiler meşruiyetini kaybeder. Bu bağlamda Ehl-i Sünnet'in görüşleri reddedilir, eleştirilir ve Ehl-i Sünnet mensuplarına yönelik tekfir kapısı daima açıktır.

• **Adalet ve Toplumsal Reform:** Adalet ilkesi Şiî kelmâsında merkezî bir yer tutar. Adaletsiz yönetime karşı toplumsal mücadele, birçok Şiî hareket tarafından meşru kabul edilmiştir. İmamiyenin adalet ve velayet anlayışı modern İran siyasetinde de etkisini sürdürmektedir.

Hâricilik: Radikal Muhalefetin Kurumsallaşması

Hâricilik, İslam'ın ilk yüzyılında ortaya çıkan ve "Hakem Olayı"nı kabul eden Alî ile Muâviye'ye (ra) karşı çıkarak, "Hüküm yalnız Allah'ındır." ilkesini siyasal bir slogan hâline getirmiştir. Halife seçimi konusunda istişare, liyakat ve (halifenin Kureyşli olması şartı aranmadan) bu hususta tüm Müslümanların eşitliğini savunan, bununla beraber muhaliflerini tekfir etme eğilimi nedeniyle radikalleşen muhalefet hareketidir.⁴ Hâricilik, Siffin Savaşı sonrası gelişen siyasi gerilimin bir ürünü olup otoriteye karşı nasslara dayalı bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmıştır.

Hâricilik, tevhidî anlayışın ihlas ve takva üzere ibadet ve amellerle iman bütünlüğü ilkesini güçlü bir şekilde vurgular. Bu vurguyu metne/söze harfi harfine uymak ve hiçbir esnekliğe yer vermemek suretiyle yorumlanmış ve radikal bir şekilde özellikle büyük günah ve siyasi

4. Mezhepler Tarihi, Muhammed Ebu Zehra, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 77

muhalefet konularında uygulamıştır. Böylece toplumsal ve dinî ilişkilerde sert bir ayrışmaya yol açmıştır. Hâricilik, “tevhidî bilinç ve radikal uygulama” bileşimiyle bir yönüyle tevhidî anlayışa yakın gibi görünse de esas itibarıyla ve uygulama biçimiyle aşırı uçta yer almaktadır. Hâricilik, kendi içinde birçok fırkaya ayrılmakla beraber en önemli kolları şunlardır:

- **Ezârika:** Hâriciliğin radikal yüzünü temsil eder. İslam tarihinde ilk aşırı tekfirci ve devrimci grup olarak bilinir.

- **Sufriyye:** Siffin Savaşı sonrası Ezârika’nın radikalliğine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ezârika kadar olmasa da ciddi bir tekfir anlayışı vardır. Siyasi olarak daha pragmatiktir. Bazı durumlarda anlaşma ve barışa açıktır.

- **İbâdiyye:** İbâdiyye, diğerlerinden farklı olarak en ılımlı ve günümüze kadar gelmeyi başaran tek Hâricî fırkasıdır. Günümüzde Cezayir, Libya, Tunus, Batı Sahra’nın bazı bölgeleri ile Hadramut ve Zengibar bölgelerinde yaşamaktadırlar.⁵ Bugünkü Umman Sultanlığı’nda İbâdiyye resmî mezhep ve devletin dinî geleneği olarak tanınır.

Ehl-i Sünnet: Kurumsal ve İlahi Otoritenin İnşası

İslam tarihinin her döneminde ümmetin çok büyük çoğunluğunu oluşturan ana omurga Ehl-i Sünnet ve’l Cemaat olarak isimlendirilmiştir. Ehl-i Sünnet; herhangi bir beldede var olan tevhid ve sünnet nizamının bozulmaması için gayret gösterir. Ümmetin düzenini bozacak isyan ve anarşi gibi fitnelerden kaçınır. Ortaya çıkan bu türden hareketleri asla tasvip etmez ve engellemeye gayret eder. Hadiseler klasik anlamda bir mezhep taassubu çerçevesinden bakmaz, İslam’ın ve ümmetin maslahatını gözetir. Ehl-i Sünnet ve’l Cemaat, âdeta bir binanın çatısı gibidir. Bünyesinde birçok fırka, fıkhi ekol ve farklı zümreleri barındırır.⁶

Ehl-i Sünnet (Ehl-i Sünnet ve’l Cemaat), İslam tarihinde siyasi, toplumsal ve ilmî dönüşümlerin etkisiyle şekillenen; hem dinî ilkeyi hem de siyasi meşruiyeti birlikte kuran bir gelenektir. Emevî (661-750) ve Abbâsî (750-1258) dönemlerinde ortaya çıkan Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re’y çizgilerinin senteziyle kurumsallaşmış; zamanla hem fıkhi hem kelâmî hem de ilmî/kurumsal bir çerçeve kazanmıştır. Bu gelenek bir ânda oluşmamış; ümmetin ilim, içtihat ve istikamet çabalarının birleşmesiyle aşama aşama ortaya çıkmıştır. Bu inşa süreci; ilmî temellerin atılması, fıkıh ve kelam mezheplerinin sistemleşmesi ve ulemanın rehberlik fonksiyonunu üstlenmesi şeklinde üç safhada değerlendirilir.

Ehl-i Sünnet Fıkıh Mezheplerinin Kurumsallaşması

Ehl-i Sünnet’in toplumsal ve hukuki otoritesi, büyük ölçüde fıkıh mezhepleri üzerinden inşa edilmiştir.

- **Hanefîlik:** Kurucusu Nu’mân ibni Sâbit Ebû Hanîfe (ö. 767). Bu ekolün müctehidleri re’y ve kıyası sistemli bir şekilde kullanır. Hanefîlik; Abbâsiler Dönemi’nde ve daha sonra Selçuklu ile Osmanlı dönemlerinde resmî mezhep niteliğini kazandı.

- **Mâlikîlik:** Kurucusu Mâlik ibni Enes (ö. 795). Medine ulemasının amelinî (amel-i ehl-i Medine) delil kabul ederek toplumsal pratikleri vurguladı. Endülüs ve Kuzey Afrika’da yaygınlaştı.

- **Şâfiîlik:** Kurucusu Muhammed ibni İdris Eş-Şâfiî (ö. 820). Hadis ve re’y yöntemlerini usul-i fıkıh çerçevesinde birleştirerek usulün kurucu metnini “Er-Risâle” kitabıyla ortaya koydu. Ehl-i Sünnet’in kurumsal olarak doktrinleşmesinde oldukça önemli bir rol oynadı.

- **Hanbelîlik:** Kurucusu Ahmed ibni Hanbel (ö. 855). Ahmed ibni Hanbel’in (rh) usulü “hadise sıkı bağlılık ve akli kıyasa temkinli yaklaşım” şeklinde formüle edilebilir. Bu ekolün müctehidleri tarih boyunca Ehl-i Sünnet’in hadis merkezli kulvarını temsil etmiştir.

Ehl-i Sünnet’in kurumsal ve İlahi otoritesi şu özellikleriyle belirginleşir: Birleştiricidir ve cemaatin bütünlüğünü koruma hedefi taşır. Esnek ama sınırları belirlenmiştir. Farklı içtihatlar için izin verir, bununla beraber tevhid akidesi temelinde istikameti sabit tutar. Kurumsaldır, zira ulema, medreseler ve hukuk sistemiyle desteklenir. Hem devlet yönetimini hem toplumsal düzeni şer’î çerçevede temellendirdiğinden meşruiyet sağlayıcıdır. Bu nedenle Ehl-i Sünnet, İslam toplumlarının yüzyıllar boyunca dinî, siyasi ve kurumsal omurgasını oluşturan temel düzenleyici güç olmuştur. Bu dört fıkhi mezhep, Ehl-i Sünnet fıkının temel kurumsal sütunları hâline gelerek hem hukuk hem ibadet alanında ortak ilkeler çerçevesini oluşturmıştır.

Kelâmî Otoritenin İnşası: Eş’arîlik ve Mâturîdîlik

- **Eş’arîlik:** Kurucusu Ebû’l Hasan El-Eş’arî (ö. 935). El-Eş’arî yaklaşık kırk yaşına kadar Mu’tazile içinde kaldı. Daha sonra Basra’da bir cuma günü kürsüye çıkarak Mu’tazile’yi terk ettiğini ve selef âlimlerinin çizgisine döndüğünü açıkladığı nakledilir.⁷ Mu’tazile’den ayrıldıktan sonra akıl ile nakil arasında orta yol arayışına girdi. “İlahi irade, kudret, kader, kelamullah” gibi konularda Ehl-i Sünnet’e nispet edilen yaklaşımı sistemleştirdi. Özellikle Şâfiî ve kısmen de Mâlikî bölgelerde yaygınlaşarak etkin oldu.

5. İslam Mezhepler Tarihi, Prof. Halil İbrahim Bulut, DİB Yayınları. s. 175

6. age. s. 219

7. “Eş’arî Mu’tazile’den Neden Ayrıldı?” (Araştırma makalesi), Mehmet Keskin, İlahiyat Akademisi Dergisi, S 5 (Temmuz 2017), 93-112

İslami hareketler, tarih boyunca hem itikadın hem sosyal örgütlenmenin hem de siyasi meşruiyetin taşıyıcıları olmuşlardır. Erken dönem mezhepler, ekoller ve Tasavvufi tarikatlar ile modern cemaatlerden devlet merkezli hareketlere kadar tüm yapılar, otorite ve meşruiyet kavramlarının farklı yorumlarını üretmiş ve İslam toplumlarının siyasal kültürünü derinden etkilemiştir.

Mâtürîdîlik: Kurucusu Ebû Mansur El-Mâtürîdî (ö. 944). Hanefî ekolün kelâmî sistemini oluşturdu. Akla daha fazla yer veren ve Ehl-i Sünnet'e nispet edilen bu ekolün taraftarları, Mâtürîdîliğin Ehl-i Sünnet çizgiyi aşmamak için hassas bir yaklaşım sergilediğini ileri sürerler. Mâtürîdîlik, başta Karahanlılar Devleti'nde ve sonrasında Selçuklular ve Osmanlı devirlerinde güçlü etkiler bırakmıştır.

Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik, Ehl-i Sünnet içinde bazı akide meselelerini açıklamak üzere geliştirilmiş metodolojik yaklaşımlar olmakla birlikte, Ehl-i Sünnet'in temel inanç ilkelerini belirleyen asıl kaynak Kur'ân ve Sünnet'tir. Bu nedenle akidenin esası, kelâm ekollerinin teorik çerçevelerinden değil, Selef-i Sâlihîn'in sahih anlayışından alınmalıdır.

Zühhd Hareketlerinin Kurumsallaşması, Tasavvuf ve Tarikatlaşma:

Zühhd Dönemi (H 1-2/ M 7-8. yy.)

İslam tarihinde Tasavvufi hareketlerin başlangıcı, klasik anlamda ve günümüzdeki örneklerde görülen bir "tarikat örgütlenmesi" değildir. Daha çok zühhd, takva, riyâzet ve dünya hayatından uzaklaşma temelli bireysel çaba ve tercihlerden oluşur. Zühhd hareketlerinin başlangıç dönemi olarak kabul edilen H 1. yüzyılın sonları ile 2. yüzyılda öne çıkan ve en çok bilinen isimler şunlardır:

• **Hasan El-Basrî (ö. 728)** İhsan, takva ve nefis muhasebesi üzerine düşünceleri nedeniyle tasavvufun "manevi atası" kabul edilir.

• **Râbia El-Adeviyye (ö. 801)** İlahi aşk (muhabbetullah) merkezli yaklaşımıyla tasavvufun duygusal/estetik boyutunu etkiledi.

• **Fudayl ibni İyâd, İbrâhîm ibni Edhem, Ma'rûf-i Kerhî** Zühhd ve yoğun ibadet pratikleriyle ilk Sûfî kimliğini şekillendirdiler.

Tasavvufun başlangıcı olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde zühhd hareketi ferdiydi ve tarikat benzeri

kurumsallaşma henüz gerçekleşmemişti. Dolayısıyla günümüzdeki uygulamalarda müşahade ettiğimiz gibi herhangi bir şeyh-mürîd ilişkisi görünür değildi. Bu süreçte şeyh tekkesi veya ribat⁸ yapıları oldukça sınırlıydı.

Zühhdün Kurumsallaşması (H 3-4/M 9-10. yy.)

Tasavvufun kurumsallaşması birkaç önemli aşamada gerçekleşti. Evvela Sûfî terimi kullanılmaya başlandı. H 3. yy.dan itibaren zühhd hareketi yavaş yavaş "Tasavvuf" adı altında bir gelenek hâline geldi. Bu dönemde Hâris El-Muhâsibî (ö. 857), Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 910) ve Serrâc Et-Tûsî (ö. 988) gibi isimler tasavvufu ilke ve kavramlarıyla sistemleştirdiler.

Tekke ve Ribatların Ortaya Çıkışı

İlk Sûfî topluluklar Horasan (Nişabur, Merv, Belh), Irak (Bağdat), Mısır ve Kuzey Afrika merkezlerinde zaviye/tekke/ribat adı verilen mekânlarda örgütlenmeye başladı. Bu aşamada ortak zikir, sohbet ve eğitim halkaları ile şeyh etrafında toplaşıp bağ kurma alışkanlıkları oluştu. Fakat hâlâ günümüzdeki örnekleri gibi tam anlamıyla bu tür yapılanmalara "tarikat" denilemezdi.

İlk Tarikatların Doğuşu (H 5-6/M 11-12. yy.)

Tarikatlaşma, tasavvufun kurumsal, silsileli, şeyh merkezli bir yapıya dönüştüğü aşamadır. İlk net tarikat örnekleri 11. yüzyıl itibarıyla ortaya çıkmıştır.

En Erken Kurumsallaşan Tarikatlar

1- Kâdiriyye (Abdulkâdir Geylânî, ö. 1166)

Kendilerini Ehl-i Sünnet'e nispet eden en eski ve en yaygın tarikat kabul edilir. Bağdat merkezlidir. Fütûvvet, cömertlik, zikir ve ilim geleneğini birlikte yürütür. Özellikle Bağdat çevresindeki medrese ve zaviye ağları üzerinden yayılmıştır.

2- Rifâiyye (Ahmed Er-Rifâî, ö. 1182)

Basra-Vâsıt bölgesinde ortaya çıkmıştır. Tarikatın kurucusu Ahmed Er-Rifâî ilk başlarda özellikle Ummu Ubeyde köyünde faaliyet göstermiştir ki burası, zamanla tarikatın ilk merkezi hâline gelmiştir. Cehrî zikir, vecd hâlleri ve halk tabanında yaygın kabul gören bir tarikat olmasıyla tanınır. Anadolu ve Orta Doğu'da hızla yayıldı.

3- Yesevîyye (Ahmed Yesevî, ö. 1166 civarı)

Türkistan bölgesinde ortaya çıkan ilk büyük Türk Tasavvuf hareketidir. Bugünkü Kazakistan sınırları içerisinde bulunan Yesi şehrinde ortaya çıkmıştır. Türk dünyasında tasavvufa dayalı İslam anlayışının yerleşmesinde en etkili Sûfî hareketlerden biridir. Sonraki yıllarda Nakşibendiyye tarikatının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

8. Sûfilerin inzivaya çekildiği; ibadet, zikir ve eğitim yaptığı yerler.

6 ve 7. Yüzyıllarda Gelişen Diğer Tarikatlar

• **Suhreverdiyye (Şihâbeddîn Suhreverdî, ö. 1234)** Fütüvvet⁹ örgütleriyle ilişki içinde gelişt.

• **Bedeviyye (Ahmed El-Bedevî, ö. 1276)** Mısır'da önemli bir halk tarikatı oldu.

• **Mevleviyye (Celâleddîn Rûmî, ö. 1273)** Anadolu'da yüksek entelektüel etki bıraktı.

Celâleddîn Rûmî bir tasavvuf düşünürüdür. Ancak Ehl-i Sünnet ulema Celâleddîn Rûmî'yi; vahdet-i vücud (birlik felsefesi) temelli "ene'l hak" gibi bazı öğretilerini, sema ritüellerini ve mistik yorumlarını bid'at ve İslam'a aykırı uygulamalar olarak görür.

Bu süreçte tarikatlar; silsileler oluşturdu, tekke ve zaviyeler kurdu, eğitim, sosyal yardım, şehirleşme ve kültür alanlarında aktif rol aldılar. Tasavvuf, bu sürecin sonunda Hasan-ı Basrî ve Râbia El-Adeviyye gibi erken dönem Süfîlerin bireysel pratiklerinden 10 ve 12. yüzyıllarda kurumsal tarikat yapısına dönüşmüştür. Bu tarikatlar şehirli halk üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

Bu Dönemin Özelliği Nedir?

Bu iki yüzyıl (H 6-7), tasavvufun sadece teoride değil, kurumsal kimlikte zirve yaptığı dönemdir. Bu yüzyılların tasavvufi tarikatlar açısından "verimli" olmasının başlıca nedenine gelince:

İnsanlar, Moğol İstilasası gibi büyük kaos ve yıkım dönemlerinde manevi sığınaklara ihtiyaç duymuşlardır. Bu da doğal olarak tarikat yapılarının halk nezdinde daha hızlı yayılmasını sağlamıştır.

İkinci olarak tasavvufi düşünce, Gazzâlî gibi isimlerle şeriatla tam uyumlu hale getirilmiştir. Bu da tarikatların devlet ve halk tarafından daha kolay kabul görmesini sağlamıştır. Üçüncü olarak da üstad-mürîd ilişkisini sayabiliriz. İlk dönemlerde "sohbet" odaklı olan yapı, bu yüzyıllarda yerini "bîat ve silsile" (isnad zinciri) sistemine bırakmıştır.¹⁰

Anadolu Tarikatları

• **Mevlevîlik:** Osmanlı saray kültürüyle entegredir.

• **Bektaşîlik:** Alevîliğin farklı bir formda ortaya çıkması hâli. Osmanlı'da Yeniçeri Ocağı ile yakın ilişkiliydi ve ocak üzerinde oldukça etkin olmuştur.

• **Nakşîbendîlik:** Reformcu ve devlet merkezli bir çizgiyi temsil eder.

• **Halvetîlik:** Şehirli elit tabakalarda yaygın bir tarikat. Tarikatlar, Osmanlı toplumsal yapısında vakıf kültürü gibi sosyal dayanışma ağlarının temel unsuru oldu.

İslami Hareketler ve Tasavvufi Tarikatlar

Cezayir'de sömürge yönetimi döneminde Ticânîlerin büyüğü Şeyh Seyyid Muhammed El-Kebîr'in sömürgeci Fransızlara karşı cihad ilan edip savaşan Emîr Abdulkâdir aleyhine Fransızlarla iş birliği yaptığı bilinmektedir. Emîr Abdulkâdir'in cihad merkezli devletleşme çabası ile Ticânîliğin lokal/özerk kalma arzusu arasındaki çelişki, Cezayir sömürge tarihinde Emîr Abdulkâdir ile Ticânî Tarikatı (Ticânîler) arasında gerilimler ve çatışmalar yaşanmasının zeminini hazırlamıştır. Ticânîlerin Fransızlarla yaptıkları iş birlikleri tarihsel olarak doğrudur. Ancak olayın arka planı tümüyle bir "ihanet" hikâyesinden ziyade Kuzey Afrika'nın o dönemki derin tarikat rekabetleri, güç mücadeleleri ve Fransız sömürge yönetiminin klasik "böl ve yönet" politikasıyla da ilgilidir. Bu iş birliği, başta Ticânîler olmak üzere Tasavvuf çevrelerinde tarikatın işlevlerini sürdürme, müridlerinin güvenliğini temin etme ve sömürgeci yönetimle bozuşmama amacıyla pragmatik bir yaklaşım olarak değerlendirilir.¹¹

İslami hareketler ile Tasavvufi tarikatlar, tevhid perspektifinden değerlendirildiğinde amaç ve yöntem bakımından belirgin farklılıklar gösterir. Tasavvufi tarikatlar, temel olarak bireyin manevi olgunlaşması, ahlaki disiplin ve toplumsal dengeyi korumanın haricinde günümüzde her kim olursa olsun iktidara mutlak itaat ekseninde faaliyet gösterir. Bu manada geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru Suudi Arabistan'da ortaya çıkan Medhaliyyun ekolüne ilham kaynağı olmuştur.

Medhalî düşüncesi, siyasal bakımdan özellikle "veliyyu'l emr'e (meşru otoriteye) koşulsuz itaat" esasını vurgular. Bu akım, mevcut siyasî otoriteye mutlak sadakati savunur ve sivil/siyasî muhalefeti dinden çıkma veya fitne yaratma olarak değerlendirir.¹² Siyasî güç ve otorite, tarikatların birincil hedefi değildir. Tasavvufi tarikatların hepsi değil, ancak önemli bir kısmı daha çok yakınında bulundukları gücün ürettiği imkân ve kazanımlarla ilgililerdir. Buna karşın İslami hareketler, toplumu tevhid ve adalet ekseninde dönüştürmeyi ve gerektiğinde ağır bedeller ödeyerek siyasî mücadele yoluyla bu hedefi gerçekleştirmeyi amaçlar. Tevhid perspektifinden bakıldığında, her iki yapı arasındaki motivasyon ve yöntem farklılığı açıkça görülür.

İslami hareketler, tarih boyunca hem itikadın hem sosyal örgütlenmenin hem de siyasî meşruiyetin taşıyıcıları olmuşlardır. Erken dönem mezhepler, ekoller ve Tasavvufi tarikatlar ile modern cemaatlerden devlet merkezli hareketlere kadar tüm yapılar, otorite ve meşruiyet kavramlarının farklı yorumlarını üretmiş ve İslam toplumlarının siyasal kültürünü derinden etkilemiştir.

9. İslam dünyasında, özellikle orta çağda şehirlerde ortaya çıkan ahlaki ve mesleki kardeşlik örgütleri.

10. Prof. Dr. Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları (Özellikle "Tarikatlar" bölümünde, tarikatların 12. ve 13. yüzyıllarda nasıl bir silsile ve disiplin ile sistemleştiğini detaylıca anlatılır.)

11. Mustafa Tekin, "Ticanilik", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslamcılık (haz. Yasin Aktay), İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 260-263

12. Yörünge Dergisi, Mehmet Ali Büyükkara, Medhali Selefiyye Nedir ve Neyi Amaçlıyor? (24 Mayıs 2020)

Modern İslami hareketleri anlamak, ancak mezheplerin doğuşu, tarikatların kurumsallaşması ve cemaatlerin modern bağlamdaki dönüşümünü bir bütün olarak ele alan tarihsel, sosyolojik bir yaklaşımla mümkündür. Tarihsel süreç içinde oluşan mezhepler, tarikatlar ve kurumsal yapılanmalar, sadece toplumsal ve kültürel bir çerçeve sunmakla kalmamış; aynı zamanda İslami hareketlerin itikadi temellerini şekillendirmiş ve siyasal eylemselliklerini yönlendiren temel dinamikleri ortaya koymuştur. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde İslami hareketlerin inanç esasları ile siyasal pratikleri arasındaki ilişkiyi irdedeceğiz.

Üçüncü Bölümden Dersler ve Öğütler

Bu bölümde konu edindiğimiz İslami hareketlerin tarihsel süreçleri bize, tevhidi bakış açısıyla hareket etmenin önemini, ilim, irfan ve sabır ekseninde yürütülen örgütlenmenin değerini ve bireysel gayretin toplumsal etkiye dönüşebilme yollarını gösterir. Geçmişteki Şiiliğin, Hâriciliğin ve Tasavvufi tarikatların ortaya koyduğu örnekler, iman ve ameli birleştiren bir yaklaşımın, doğru otorite anlayışı ile toplumsal adalet ve eğitim faaliyetlerini bir arada yürütmenin gerekliliğini öğretmektedir.

Günümüze bakıldığında, her iki yaklaşımın da uygulanış biçiminden alınacak dersler vardır. Müslim, tevhidi bilinçle hareket etmelidir ve iman ile ameli doğru zeminde hayatın her alanına yaymalıdır. İtikadi, ibadi, siyasal veya sosyal mücadelede ilkelerden ödün vermemelidir. Tarikatların da egemen otoritelerin kendilerine yüklediği misyon kamburundan kurtularak hakiki manada özgür cemaatler olarak bireyin sahih inanç temelinde manevi yolculuğunu destekleyerek siyasal ve toplumsal bağlamda insanlara rehberlik edecek şekilde davranmalıdır.

Tevhid ekseninde, bireysel zühd ve takva pratiklerinden kurumsal medrese, tekke ve tarikat yapılanmalarına kadar süren süreç; sabırlı, istikrarlı ve ilmî bir çabayla hem kişisel hem toplumsal dönüşümün mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle her bir Müslim'in; modern çağda İslami çalışmalarda birlik, ilmî derinlik, sabır, tevazu, sosyal sorumluluk ve toplumsal hizmeti birleştirerek hareket etmesi zaruridir. Her müminin tarihî tecrübelerden ders çıkararak Nebevi menhecin sınırlarını zorlayan veya aşan nitelikte uç/aşırı yorum ve pratiklerden kaçınması ve tevhid bilinciyle hareket etmesi hayati bir öneme sahiptir.

ALLAH'IN YARDIMCILARI

Zayıf yaratıldığımız için birçok işin üstesinden gelemeyiz. Yardım isteriz. Elimizden tutacak, işimizi kolaylaştıracak yardımcılar koşar gelir. Hafifler yükümüz.

İlginçtir, Nebevi bir sorumluluk olmasına rağmen peygamberler de yardım istemişlerdir:

“ ‘Allah’a (giden bu yolda) benim yardımcılarım kimlerdir?’ Havariler dedi ki: ‘Biz, Allah’ın yardımcısıyız. Allah’a iman ettik ve şahit ol ki biz Müslimlerdeniz/şirki terk ederek tevhidle Allah’a yönelen kullardanız.’ ”¹ ayeti, İsâ’nın (as) çağrısını;

“Ailemden bir vezir/yardımcı ihsan et bana.”² ayeti de Mûsâ’nın (as) yardımcı talebini bize aktarır.

Demek ki yardım talebi, zorluklara katlanmada fitri bir ihtiyaçtır.

Allah (cc) ise bundan müstağnidir. Onun ne yardıma ne de yardımcıya ihtiyacı vardır:

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ
فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ

“De ki: ‘Haydi! Allah’ın dışında (ilah olduğunu) zannettiklerinizi çağırın (bakalım)!’ Onların göklerde ve yerde zerre ağırlığınca sahip oldukları bir şey yoktur. O ikisinde bir ortaklıkları da yoktur. (Allah’ın) onlardan yardımcı/destek edindiği kimse de yoktur.”³

Ne göğü tutmak için, ne de yeri yaymak için; ne yaratmak ne de yönetmek için bir yardımcıya ihtiyaç duyar. O El-Hâlık’tır, El-Melik’tir, El-Hakim’dir... “Ol!” emriyle her şey olurur.⁴

**Devasa yapbozun parçaları her
yüzyılda birer beşer yerine konulurken
sen de buna dâhil ol istiyorum.**

1. 3/Âl-i İmrân, 52
2. 20/Tâhâ, 29
3. 34/Sebe, 22
4. 36/Yâsin, 82

Fakat bu hakikat tek bir yerde değişir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ

“Ey iman edenler! Allah’ın yardımcıları olun.”⁵

Allah (cc) iman edenlere seslenir: Allah’ın yardımcıları olun, der.

Dinini yeryüzüne yaymada, yeryüzünden şirk ve fitne silininceye kadar kâfirlerle savaşmada, iyiliği emredip kötülüğü nehyetmede yardımcı olun, der.

Bu; Kur’ân’ın ayeti, Allah’ın (cc) emridir ve bu emri yerine getirirken zayıflığımız âşikârdır:

وَحُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا

“(Çünkü) insan zayıf yaratılmıştır.”⁶

Azlığımız su götürmez bir gerçektir:

“Hatırlayın ki bir zamanlar siz yeryüzünde azınlıktaydınız, zayıf bırakılmıştınız (müstazaftınız); insanların sizi kapıp götürmesinden (yakalayıp yok etmesinden) korkuyordunuz.”⁷

Donanımımız yok denecek kadar azdır. Hatta bunları kâfirlerle kıyasladığımızda çölde kum tanesiyizdir. Aslına bakarsanız, “Biz kim, bu görevi taşımak kim!” diyecek kadar yetersizizdir.

“Şüphesiz ki biz; göklere, yere ve dağlara emaneti (şer’i sorumluluğu/irade ve mükellefiyeti) teklif ettik. Onu yüklenmekten kaçındılar ve ondan endişeye kapıldılar. (Ama) insan onu yükledi. Çünkü o, pek zalim, pek cahildir.”⁸

Ancak yine de Allah (cc) bize seslenir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ

“Ey iman edenler! Allah’ın yardımcıları olun.”⁹

“Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Kâfirler istemese de Allah, nurunu tamamlayacak olandır.”¹⁰

“Allah: ‘Andolsun ki ben galip geleceğim ve resûllerim de (galip geleceklerdir).’ diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah, (güç ve kuvvet sahibi olan) Kaviy, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz’dir.”¹¹

“Sen sevdiğini hidayet edemezsin, fakat Allah dilediğini hidayet eder. O, kimin hidayete uygun olduğunu en iyi bilendir.”¹²

Yani aslında yardımcıyızdır ama ne kâfirleri yenmede ne de insanlığın hidayetinde gerçek bir fonksiyona da sahip değilizdir.

Yine de Allah (cc) bize seslenir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ

“Ey iman edenler! Allah’ın yardımcıları olun.”¹³

Ebû Zerr’dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav), Allah’ın (cc) şöyle buyurduğunu bildirmiştir:

“Ey Kullarım! Bana zarar veremezsiniz, bana fayda da sağlayamazsınız. Ey Kullarım! İlkiniz ve sonunuz, insanınız ve cininiz; aranızdaki en takva sahibi kişinin kalbi kadar takva sahibi olsalar bile bu asla artmaz. Ey Kullarım! Sizden ilkiniz ve sonuncunuz, insanınız ve cininiz; en kötü kalpli olanınız kadar kötü olsalar bile bu benim egemenliğimi azaltmaz.”¹⁴

Allah’a (cc) hiçbir fayda sağlamayacak olmamıza rağmen Allah (cc) yine de bize seslenir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ

“Ey iman edenler! Allah’ın yardımcıları olun.”¹⁵

Tüm bunlar ne anlama geliyor?

“İnsanlığı hidayet edecek, dinimi yeryüzüne yayacak, kâfirleri hezimete uğratacak, Müslimleri yeryüzüne vâris kılacak olan benim!” diyor Allah (cc). “Bunu gerçekleştirirken senden de sadece bir çaba bekliyorum. Bu şanlı tarih yazılırken, devasa yapbozun parçaları her yüz-yılda birer beşer yerine konulurken sen de buna dâhil ol, istiyorum. Bu taşın altına elini koymanı istiyorum. Bu sayede yaratılış amacına uygun davranacaksın. En hayırlı ümmet vasfını alacaksın. Dinime yardım ettiğin için yardım göreceksin.” buyuruyor ve ekliyor: “Seni řu ayetle müjdeliyorum!”

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

“Ey iman edenler! Siz Allah’a yardım ederseniz, (Allah da) size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.”¹⁶

5. bk. 61/Saff, 14

6. 4/Nisâ, 28

7. 8/Enfâl, 26

8. 33/Ahzâb, 72

9. bk. 61/Saff, 14

10. 61/Saff, 8

11. 58/Mücadele, 21

12. 28/Kasas, 56

13. bk. 61/Saff, 14

14. Müslim, 2577; Tirmizi, 2495

15. bk. 61/Saff, 14

16. 47/Muhammed, 7

DİJİTAL ÇAĞDA KİMLİK İNŞASI

Çocukluk ve Gençlik: Kimliğin İnşa Edildiği Dönem

Çocukluk ve gençlik dönemleri, bireyin kendisini tanıma-ya, keşfetmeye, değer yargılarını oluşturmaya ve dünyaya bakışını şekillendirmeye başladığı kritik dönemlerdir. Bu süreçte çocuklar yalnızca etraflarındaki bilgileri öğrenmezler, aynı zamanda nasıl bir insan olacaklarını da öğrendikleri aracılığıyla içselleştirirler.

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren çevrelerinde olup bitenleri takip eder ve gördükleri insanları rol model alırlar. Anne, baba, öğretmen ve yakın çevre bu süreçte en belirleyici unsurlar arasında yer alır. Gençlik döneminde ise kimlik arayışı daha yoğun hâle gelir. Gençler “Ben kimim?” sorusuna cevap ararken dış dünyadan gelen mesajlara ve uyaranlara daha açık ve meraklı bir hâle gelirler. Bu nedenle bu dönem, yönlendirmelere en açık ve en hassas gelişim evrelerinden biridir. Geçmişte bireyin gelişimini şekillendiren başlıca etkenler aile ve yakın çevre iken, modern hayatla birlikte bu etki alanına güçlü bir unsur daha eklenmiştir: Medya ve dijital dünya.

Dijital Dünyanın Görünmeyen Etkisi

Günümüzde çocukların ve gençlerin en fazla vakit geçirdiği alan dijital mecralardır. Sosyal medya platformları, video içerik siteleri ve dijital oyun ortamları yalnızca birer eğlence aracı değil; aynı zamanda güçlü birer “öğretici alan” hâline gelmiştir. Sosyal medya fenomenleri ve içerik üreticileri olarak adlandırılan kişiler de farkında olunmasa bile çocuklar ve gençler için birer rol model olabilmektedir. Bu kişilerin günlük yaşam tarzları, konuşma biçimleri ve değer aktarımları, gençlerin düşünce dünyasını etkileyebilmektedir. Dizi, film ve müzik sektörü de benzer şekilde güçlü bir etki alanına sahiptir. Hikâyeler ve karakterler aracılığıyla belirli yaşam tarzları ve düşünce kalıpları normalleştirilerek topluma sunulmaktadır. Bu durum, çocukların gerçeklik algısını etkileyen önemli faktörlerden biridir.

Bununla birlikte, tekrarlayıcı ve yönlendirici bazı söylemlerin de bu mecralar aracılığıyla sunulduğu görülmektedir. Örneğin modern içeriklerde sıkça karşılaşılan mesajlardan biri “İstediğin kişi olabilirsin.” söylemidir. Bu tür ifadeler günümüzde bireysel özgürlük gibi olumlu görünen kavramlarla birlikte sunulsa da kimlik kavramının tamamen esnek

Çocukluk ve gençlik dönemleri, bireyin kendisini tanımaya, keşfetmeye, değer yargılarını oluşturmaya ve dünyaya bakışını şekillendirmeye başladığı kritik dönemlerdir.

ve sınırsız olduğu algısını oluşturabilmektedir. Kimlik ve benlik arayışının sürekli vurgulanması ve dikkatin bu alana çekilmesi, özellikle gençlik dönemindeki bireylerde yön arayışını arttırmaktadır. Ayrıca “sürekli değişim” fikrinin normalleştirilmesi, gençlerin sabit değerler yerine sürekli değişen bir kimlik anlayışı geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu durumlar, kimlik karmaşası riskini de beraberinde getirmektedir. Geleneksel olarak fedakâr, sorumluluk sahibi ve toplumsal değerleri temsil eden karakterlerin yerini; daha bireysel, hızlı tüketim odaklı ve dikkat çekici karakterler almaktadır. Bu değişim, çocukların ve gençlerin “ideal insan” algısını etkilemektedir. Özellikle sosyal medyada sürekli görünür olan kişiler, gençler üzerinde doğrudan etki bırakmaktadır.

Yapılan araştırmalarda Psikolog Philip Zimbardo,¹ modern dünyada özellikle genç erkeklerin bazı gelişimsel zorluklarla karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. Bu zorlukların önemli nedenlerinden biri olarak dijital dünyanın hayatın merkezine yerleşmesini göstermektedir. Aşırı dijital kullanım; özellikle oyunlar, sosyal medya ve sanal etkileşimler, gençlerin gerçek yaşam sorumluluklarından uzaklaşmasına yol açabilmektedir. Bu noktada İslam düşüncesinde erkek için kullanılan “kavvâm”² kavramı, bu açıdan bakıldığında erkek bireyin pasif bir tüketim döngüsü içinde kalması, bu sorumluluk bilincinin gelişimini zorlaştırabilmektedir. Bu durum zamanla motivasyon düşüklüğü, dikkat dağınıklığı ve erteleme davranışlarının artmasıyla ilişkilendirilmektedir.

Gerçek sosyal ilişkiler yerine sanal etkileşimlerin tercih edilmesi ise iletişim becerilerinin zayıflamasına ve yüz yüze ilişki kurma deneyiminin azalmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda gençlerin sorumluluk alma, problem çözme ve günlük yaşam becerilerini geliştirme süreçleri olumsuz etkilenebilmektedir.

Kimlik, Cinsiyet Algısı ve Popüler Kültür

Yapılan araştırmalar³ ve olumsuz etkileri⁴ sonucunda bakıldığında modern dijital kültürde cinsiyet algısının giderek daha esnek ve yeniden şekillenen bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Özellikle sosyal medya, dizi ve film içerikleri ile popüler kültür ürünleri, gençlerin kendilerini ifade etme biçimlerini doğrudan etkileyen güçlü alanlar hâline gelmiştir. Bu platformlarda sunulan bazı içeriklerin gençlerin giyim tarzı, konuşma biçimi ve davranış kalıpları üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Kimlik arayışının yoğun olduğu ergenlik döneminde gençler, izledikleri ve takip ettikleri kişileri rol model olarak kendi tarzlarını ve duruşlarını şekillen-

dirme eğilimindedir. Bu durum bazı açılardan bireysel ifade özgürlüğü olarak değerlendirilse de aynı zamanda cinsiyet rollerinin daha belirsiz ve daha akışkan bir hâle gelmesine de zemin hazırlayabilmektedir. Böylece dijital dünya yalnızca bir iletişim alanı değil, aynı zamanda gençlerin kimlik, görünüm ve davranış dünyasını etkileyen güçlü bir yapı hâline gelmektedir.

Günümüzde bunun örnekleri arasında sosyal medya fenomenleri ve içerik üreticilerinin geleneksel kadınlık ve erkeklik kalıplarının dışındaki tarzları gösterilebilir. Takipçi sayılarının yüksek olması nedeniyle gençler bu kişileri yalnızca eğlence amacıyla değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı örneği olarak da görebilmektedir. Bununla birlikte müzik endüstrisinde de benzer örnekler bulunmaktadır. K-pop⁵ başta olmak üzere bazı müzik akımlarında erkek sanatçıların daha yumuşak yüz hatlarını öne çıkaran makyaj, aksesuar ve moda anlayışını kullanması; kadın sanatçıların ise daha güçlü ve sert imajlarla sunulması sıkça tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu cinsiyet karmaşasının her kesimden genci etkilediği yönünde görüşler bulunmaktadır. Özellikle kimliğin henüz şekillenme aşamasında olduğu çocukluk ve gençlik dönemlerinde, sürekli tekrar edilen mesajların bireylerin kendilerini algılama biçimlerini etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ailelerin, eğitimcilerin ve toplumun; çocukların karşılaştıkları içerikleri eleştirel bir gözle değerlendirebilmelerine yardımcı olması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak çocukluk ve gençlik dönemi, bireyin kimliğinin en yoğun biçimde şekillendiği dönemdir. Bu süreçte aile ve yakın çevre kadar dijital dünya da güçlü bir etki alanı oluşturmuştur. Sosyal medya, dizi, film ve müzik gibi dijital kültür unsurları; değer, davranış ve kimlik aktarımının gerçekleştiği alanlar hâline gelmiştir. Bu nedenle çocukların ve gençlerin karşılaştıkları içeriklerin farkında olmaları, eleştirel düşünme becerisi geliştirmeleri ve yönlendirici mesajları ayırt edebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Ailelerin ve eğitimcilerin ise bu süreçte yasaklayıcı değil, yönlendirici ve bilinçlendirici bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Böylece gençlerin hem kendi kimliklerini sağlıklı bir şekilde inşa etmeleri hem de dijital dünyanın etkilerini daha dengeli değerlendirebilmeleri mümkün olacaktır.

Bu yazıda genel olarak dijital dünyanın kimlik oluşumu üzerindeki etkilerine değindik. Bir sonraki yazıda ise İslami perspektiften kimlik, cinsiyet rollerinin nasıl ele alındığı ve ailelerin, çocuklarını dijital çağın yönlendirici etkilerinden koruma adına hangi bilinçli adımları atabileceği daha detaylı şekilde ele alınacaktır, inşallah.

Selam ve dua ile...

1. Zimbardo, P. G., & Coulombe, N. D. (2017). Bitik Erkekler: Teknoloji erkekliği nasıl sabote etti? (T. Yalur, Çev.). Pegasus Yayınları.
2. Kavvâm, İslam düşüncesinde erkeğin aile içinde sorumluluk üstlenmesi, koruyuculuk ve düzeni sağlama görevini ifade eden bir kavramdır.
3. Farrell, W., & Gray, J. (2024). Erkeklik krizi (Ö. Bayrak, Çev.). Doludizgin Yayınları.
4. Gill, R. (2007). Postfeminist media culture: Elements of a sensibility. *European Journal of Cultural Studies*, 10(2), 147–166. <https://doi.org/10.1177/1367549407075898>
5. K-pop (Korean pop), Güney Kore merkezli bir popüler müzik türüdür. Genellikle görsel performans, dans koreografileri ve idol kültürü etrafında şekillenir; küresel ölçekte gençlik kültürü üzerinde etkili bir endüstri olarak kabul edilir.

ESNEK AİLE DİNAMİKLERİ

Es-Selamu Aleykum Kıymetli Okurlar,

Gençlerle Muamele köşemizde bu ay sizlerle “Esnek Aile” yapısını ele alacak, esnek ailelerde ebeveynlerin evlatlarıyla nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu beraber görüyor olacağız.

Günümüz dünyası anne babayı, olumsuz her davranışlarının çocuğu kötü etkilediğine, hatta travma oluşturduğuna inandırmıştır. Bu düşünce ebeveynler için çok yıpratıcıdır, âdeta omuzlarına ağır bir yük yüklemiştir. Ailelerin çocuklar üzerindeki etkisini belirleyen birkaç temel dinamik vardır. Bu dinamiklere odaklanıldığında çocuk üzerinde pozitif etkinin artması kolaylıkla sağlanmaktadır. Bunlardan ilk temel faktör kurulan ilişkidir, demiştik. İlişkinin doyuruculuğu negatif davranışları absorbe eder. Hani insan sevdiğinin yanlışlarını daha iyi tolere eder, daha çok görmezden gelir ya, aslında sevgi zedelenen noktaları onarıyordur. Esnek ailede anne baba, evladı ile olan ilişkisinde “Ben anne babamdan istediğim gibi bir sevgi görmedim. Çocuğum da benim gibi büyümesin. Aynı şeyi ben çocuğuma yapmayacağım.” düşüncesiyle muamelede bulunur. Bu durum ebeveynin evladının sevgisini kazanmak için çırpınması ile kendi otoritesini kaybettiği ânları yönetme krizleri arasında sık sık gelgitlere/çatışmalara sebep olur. Bu aile türünde en göze çarpan durum ebeveynin duygu, düşünce ve davranışlarında çocuğa endekli olması, sürekli çocuğa göre değişkenlik göstermesi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle anne babanın belirli değerlere dayanan tutarlı davranışlar sergilemediğini görürüz. Sonuç olarak bir ailenin temel dayanağı inandığı değerlere dayanan davranışlar sergilemesinde yatar.

İlişkinin diğer bir dinamiği yaşamdaki düzendir. Esnek aile yapısında evdeki düzen ve günlük akış konusunda da tutarlı bir düzen ve akış yoktur. Bu ebeveynlerin en temel hedefi evladının iyi olmasını sağlamaktır. Bunun için evdeki rutinler çocuk istemezse aksatılır, çocuk isterse değiştirilir. Ebeveyn evladının iyi olması konusunda yeterince çabalamadığını düşünür. Hem yeni bir ebeveynlik tutumu geliştirmeye çalışıyordur, zira anne babası gibi olmayacaktır fakat bu yeni tutumunda da kendinden emin olamaz. Hem de bu ebeveynler genellikle otoriter anne babaların olduğu evlerde büyümüştür. Yani sevgi alamayan/aldığını hissedemeyen bir insan sevgiyi verip veremediğinden de

Anne baba öncelikle “Bir insanda olması gerektiğine inandıkları değerler nelerdir?” bunları belirlemelidir. Eylemlerinin altında yatan güçlü değerlerin dinamikleri varsa evde kurallar süreklileşir ve çocuk “içinden gelerek” kurallara uymaya başlar...

“Niye bunu yapıyorsun?” sorusu dilinizin ucuna geldiği an kendinize “Dur!” diyip sonrasında “Bunda senin için önemli olan nedir?” sorusunu çocuğunuza sormayı deneyin.

sürekli şüphe içindedir. Bundan dolayı hep kaygılanır, hep kendini suçlar. Evladı üzüldüğünde, küstüğünde vicdan azabı çeker. Çünkü onu üzen, onu mutlu edemeyen, ona iyi ebeveyn olamayan kendisidir. Daha çok tavizler verme, sevgisini ispatlama çabalarına girme, emin olmama, kaygıdan yorgun düşme, kontrolü kaybetme ve öfkelenme durumlarını bir döngü gibi sıkça yaşar. Hatta günümüzde psikoloji alanında çalışan uzmanların bu duruma bir çare olması adına “yeterince iyi ebeveynlik” adlı bir kavramı yaymaya çalıştıklarını da görüyoruz.

Gelin, esnek ailelerdeki yaygın ebeveyn davranışlarını otoriter aile yapısı ile kıyaslayarak ele alalım:

1. Otoriter aile ebeveyn merkezlidir. Ebeveynin talepleri ve kurallarına göre bir ev düzeni kurulur. Esnek ailede ise aile çocuk merkezlidir. Anne babanın kararları ve kuralları sık değişir. Çocuk anne babayı ikna edebilir ve fikirlerinin sürekli değişmesini sağlar. Ebeveyn “İnsanı öyle bir hâle getiriyor ki günün sonunda istediğini alıyor, istediğini yaptırıyor.” derken kendini bulur.

2. Otoriter ailede çocuk anne babanın sevgisini kazanmak için çabalar, sevgilerini kaybetmekten korkar. Esnek ailede ise anne baba “Çocuğum sevgiyle büyüsün.” ister ve evladının sevgisini kaybetmekten korkar. Anne baba bu yüzden evladının üzülmesinden vicdan azabı duyar. Ağlamasına dayanamaz,¹ ya kuralları esnetir ki evladının üzüntüsü geçsin ya da telafi etmek adına ödülleri, hediyeleri, yeni sözler verir ve evladının mutlu olmasını sağlar.

3. Otoriter ailede söz dinlemeyen çocuğa ebeveyn doğrudan fiziksel güç kullanır, çeşitli cezalar verir. Esnek ailede ise anne baba fiziksel güç istemez ama yaptığı davranıştan da memnun değildir, bunu kabul edemez. Bu davranışın altındaki ihtiyacı anlamaya çalışmaz, sadece çocuğu kontrol etmek ister. Vurmadığı için çekiştirme, cimcikleme, kulak çekme, vurmaya tehdit etme, işe yaramayan sözlü uyarılar, çocuğa vicdan azabı çektirerek yönetme, tehdit etme, ceza gibi yollara başvurur. Daha çok psikolojik kontrol söz konusudur.

1. Burada ebeveynin dayanamaması iki türlü olabilir: Çocuk ağladığında, üzüldüğünde veya küstüğünde anne ya çok üzülür ya da çok öfkelenir. “Yeter artık, sus!” diye haykırmak ister, öfkelenerek dayanamadığını gösterir. Bu ailelerde çocukların ağlaması kabul edilebilir bir şey değildir.

Pekâlâ, “Ebeveynler bu durumu düzeltmek için ne yapmalı? İlk olarak neyi değiştirmeli?” diye düşünüyorsunuz gelin, ebeveynlerin yapabileceklerine sırasıyla bakalım:

1. Anne baba öncelikle “Bir insanda olması gerektiğine inandıkları değerler nelerdir?” bunları belirlemelidir. Eylemlerinin altında yatan güçlü değerlerin dinamikleri varsa evde davranışlar otomatik sergilenir, böylece kurallar süreklileşir ve çocuk “içinden gelerek” kurallara uymaya başlar...

2. Belirlenecek kurallar önceki adımda belirlenen değerlere ve prensiplere dayanmalıdır. Örneğin anne baba evladının uzun saatler telefonda konuşmasını istemediğinden ve bu davranışı yönetmek istemesinden dolayı telefon süresine sınır konulmamalı. Uzun konuşmaların bir süre sonra boş ve faydasız amele gireceği prensibinden yola çıkarak “Evde herkesin en fazla iki saat telefon kullanması kuralı var.” gibi bir temele dayanan bir kural - sınır konulmalıdır... Yardımlaşma ve sorumluluk bilincine dayalı olarak “Evde herkesin sorumlulukları vardır, kendi kişisel işlerini kendileri yapmalıdır.” gibi alt yapısı olan kurallar konulabilir. Bu kuralların altında mutlaka değerler olmalıdır. Karşıdakinin değerlerine uyumlanmak, istek ve arzularına uyumlanmaktan daha kolaydır.

3. Bu prensipler ve prensiplere dayalı kurallar mutlaka evde sohbet konuları olmalı, davranışların muhasebe edildiği aile toplantılarının gündemi olmalıdır. Genç evladınız hangi kuralın hangi değerden dolayı oluşturulduğunu bilmeli, üzerine düşünmeli ve fikir üretmelidir. Ancak o zaman evdeki kurallar ve davranışlar içsel bir değere dönüşür. Ve işin en önemli kısımlarından biri bu adımdır.

4. Belirli bir düzen koyma: Eve dönüş saati, telefonla konuşma süresi vb. ebeveynlerin evlatları ile çatışmasına sebep olduğu konular listelenmeli. En önemli ilk 3 problem öncelikle ele alınmalı. Evladınızla “Sürekli telefona bakman/ uzun saatler dışarıda olman vb. konusunda ben problem yaşıyorum. Senin de isteğini karşılayacak şekilde bu durumu nasıl çözebiliriz?” diye sorarak konuyu önce istişareye açmalı. Konu hakkında net ve ortak kurallar belirlenmeli. Her iki tarafın da razı olduğu sınırlar olması burada çok önemli.

5. Kurulan düzene ve koyulan kurala öncelikle ebeveyn uymalıdır. Ebeveynin açıklama yapmadan ve evladının onayını almadan ihlal ettiği her kural kendi otoritesine, evladının içsel ahlaki değerlerine vurduğu bir darbedir. Ve bu kurala uyulmasını beklemek beyhudedir. Bunlar herkes için ayırım yapmadan uygulanmalı. Örneğin kızınızın saat 19.00’da eve gelmesini isterken ondan çok daha küçük oğlunuz gece 22.00’ye kadar sokakta oynuyor veya dışarıda geziyorsa, bu düzende tutarlılık olmadığı için sürdürülemez bir kural koymuş olursunuz.

6. Evladınızdan beklentilerinizin ne olduğunu bir kâğıda listeleyebilirsiniz. Gerçekçi olmayan beklentileri ayırıp sadece gerçekçi olanları listenizde bırakmalısınız. “Beklediğim bu şeyi evladım gerçekten karşılayabilir mi?” süzgecini elinize almalısınız. Bu ayrıştırmayı evladınızla ve güvendiğiniz bir yakınınızla yapmanız sizin için daha objektif bir değerlendirme imkânı sunacaktır. Gerçekçi olmayan beklentilerin elenmesi evladınızdan taleplerinizin azalmasına, öfkenizin dinmesine ve onu kontrol etme arzunuzun yatışmasına zemin hazırlayacaktır. Böylece daha sağlıklı bir ilişki kurma fırsatı bulacaksınız, inşallah.

7. Ebeveyn, çocuğuyla zaten bir bağa sahip olduğunu kendine hatırlatmalı, evladının duygusal ihtiyaçlarını görmeye odaklanmalıdır. Duygusal ihtiyaçları görülen çocuklar daha iş birlikçi ve uyumlu olmaktadır. Bunu sağlamanın en iyi yolu “Niye bunu yapıyorsun?” sorusu dilinizin ucuna geldiği an kendinize “Dur!” diyip sonrasında “Bunda senin için önemli olan nedir?” sorusunu çocuğunuza sormayı deneyin. Bu sorunun size açtığı kapılara çok şaşıracaksınız. Aynı zamanda çocuğunuzun iç dünyasını rahatlıkla anlamanızı da sağlayacaktır.

Esnek aile yapısında ebeveynlerin hangi düşüncelerden yola çıktığını ve bazı belirgin davranışlar gösterdiğini bu yazımızda ele aldık. Esnek yapıda davranan ailelerin en büyük problemlerinin ilişki ve düzen yapılarının temelinde değerlerin olmayışından ve değerlere dayanmayan kuralların gençlerde ikircikli bir tutuma sebep olduğundan bahsettik. Değerlere dayalı tutumların ise gençlerin değerleri/güzel ahlaki içselleştirmesi için temel bir zemin olduğuna değindik. Gelecek sayımızda görüşmek üzere...

Yolda Savrulmuş Ruhlar

Saraylar devirdiğin o fitrat dili nerede?
Paganların önünde el pençe duruyorsun
Gözlerine çekilmiş dünyalık kalın perde
“Kudüs!” diye bağıırıp bâtıla yürüyorsun

Dün “İllallah!” derken, yerilirdi tağutlar
Bugün meydanda coşkuyla sallanır flamalar
Hesaplar dolsun diye kırıldı tüm köşe taşlar
Mücahittiniz güya, ağıtçıbaşı oldunuz ağalar

Şimdi laik nizamın çarkını kuruyorsun
“Lâ ilâhe” diyordun ya, bugün ne buluyorsun?
Ne ara feda ettin “Hâkimiyet Allah’ın?”
Nasıl ortağı oldu mülke, o tuğyan saltanatın?

Hesabı çetin olur, unutma, mazlum ahın
Ortağı mı oldun ağa, o köhne kara şahın
“Yeşil Kemalizm” ile safa mı eriyorsun?
“Millî” diyordun hani, rüzgârlarda savruldu

Arkanda saf kitleler tatlı rüyalar görür
Susuldukça meydanda fırladıklar düz yürür
Nizamın gölgesinde bâtıla bekçi olur
Dava dediğiniz şey, meğer koltukta çürür

Gömlek değiştirdiniz, ruhunuz yolda kaldı
Makamın sarhoşluğu izanı tezce çaldı.
Demokrasi denilen o sahte putu aldı
Nesillerin inancına şüphe tohumları saldı

Tevhidin terazisi eğilmez hiçbir dize
Dönün aynalara da bir bakın kendinize
İslam’ın sancağını nereye seriyorsun?
Dün “İllallah!” derken bugün ne buluyorsun?

Günü kurtarsan da Mahkeme-i Kubrâ var
Mülkün gerçek sahibi elbet hesabı sorar
Hâlâ o bâtıl yolda menzil mi görüyorsun?
Hani “İllallah!” derdin, bugün kimin kulusun?

Kerem ÇAĞLAR

YAPAY ZEKÂ FIKHI

Sultan Amed YAŞAR

ÇAĞIMIZIN DİJİTAL ÂSÂSI

Es-Selamu Aleykum ve Rahmetullah.

Bizlere hidayet eden Allah'a hamd, her çağın en güzel örneği Resûl'üne salât ve selam olsun.

Kıymetli Okur, Yapay Zekâ Fıkhi köşemizde bugüne dek pek çok konuyu masaya yatırdık. En temelinde yapay zekâ'nın meşruiyetinden ve genel hatlarıyla nasıl çalıştığından bahsettik. Kapitalist kodların anatomisini çıkardık, dijital dünyanın sanal seraplarına karşı evlatlarımızı nasıl koruyacağımızı konuştuk, gözetim toplumunun mahremiyetimizi nasıl ihlal ettiğini ve çarpıtılmış verilerin hakikati nasıl bulandırdığını teşhis ettik.

Yazılarımızda genellikle modern teknolojinin ve seküler/laik algoritmaların ifsad edici yönlerine mercek tuttuk. Zira fıtratı korumanın ilk adımı, tehlikeyi doğru tanımlamaktır.¹ Bizler bu süreçte, tüketimi ve bağımlılığı maksimize eden o kapitalist zekâyı karşı tevhidî bir bilinçle "Lâ" demeye çalıştık/çalışıyoruz. O dijital putların maskesini düşürmeye gayret ettik, Allah'ın izni ve inâyetiyle.

Fakat malumdur ki İslâm, "Lâ" (hayır/yoktur/inkâr ediyorum) diyerek sahte ilahlık iddiasında bulunanları reddetmekle beraber; onun hemen ardına sarsılmaz bir "İllallah" (Ancak Allah vardır) kalesini inşa etmektedir. İslâm ümmeti,

1. Huzeýfe ibni Yemândan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar Allah Resûlü'ne hayra dair sorarlardı. Ben de bana yetişir korkusuyla şerre dair sorardım.

'Ey Allah'ın Resûlü! Bizler cahiliye ve şer içindeydik. Allah bize bu hayrı gönderdi. Bu hayırdan sonra bir şer olacak mıdır?' diye sordum.

'Evet' dedi.

Ben, 'Peki, gelecek olan bu şerden sonra bir hayır olacak mıdır?' diye sordum.

'Evet, ama onda duman/bulanıklık olacaktır.' dedi.

'Peki, onu ne bulandıracaktır?' diye sordum.

Şöyle buyurdu: 'Bir topluluk, insanları benim yolumun dışında yollara davet edecektir. Sen onların yaptıklarının bir kısmını iyi göreceksin, bir kısmını da çirkin.'

'Peki, bu hayırdan sonra bir şer gelecek mi?' diye sordum.

'Evet, cehennem kapılarına çağıran davetçiler olacaktır. Onların cehenneme davetlerini kabul edenleri onlar da oraya atacaktır, (atılmalarına sebep olacaktır).' buyurdu.

'Ey Allah'ın Resûlü, bize onların niteliklerini anlat.' dedim.

Bunun üzerine, 'Onlar bizim ciltlerimizdendir. Bizim dillerimizden konuşacaklardır.' buyurdu.

'Peki, eğer bu hâl bana yetişecek olursa bana ne emredersin?' dedim.

Şöyle buyurdu: 'Müslimlerin cemaatine ve imamına bağlı kalırsın.'

'Şayet onların bir cemaati ve bir imamı yoksa?' diye sordum.

'O takdirde bütün bu fırkalardan uzak dur. Bir ağacın kökünü ısıracak dahi olsan sen bu hâldeyken ölüm sana gelip yetişinceye kadar (böyle kal).' dedi." (Buhari, 3606; Müslim, 1847)

İnşa edilecek olan Müslim yapay zekâ; Batı'nın liberal, hazcı ve seküler verilerle eğittiği Büyük Dil Modelleri'nin (Large Language Model - LLM) aksine, nevi şahsına münhasır olmalıdır. Aksi halde bu modellere İslami bir arayüz giydirmek, bir küfür sistemine başörtüsü taktırmakla aynı şeydir. Bir makinenin ürettiği metnin sonuna "İnşallah" yazdırmak, o makinenin kalbindeki kapitalist matematiği İslamlaştırmaz.

tarihin hiçbir döneminde salt reaksiyoner (tepkisel) bir topluluk olmamıştır. Bizler devrimsel refleksle hareket eden makine kırıcı Ludditler değiliz. Bilakis yeryüzünü vahyin ışığında imar etmekle mükellef halifelimiz.² Dolayısıyla, kendi dijital medeniyetimizin, yani “Müslim Yapay Zekâ”nın inşasına başlamakla mükellefiz. Düsturunda Yaratıcıya boyun eğme, tuğyana karşı ise algoritmik bir başkaldırı olan...

Sahih tarih dürbünüyle maziye bakalım: Her çağda açığa çıkan tuğyanla beraber, o tuğyanı tarihin çöplüğüne gömmüş tebliğ araçlarının da beraberinde var olduğunu görmekteyiz. Kavimlere rahmet olarak gönderilen³ peygamberlerin (as) tevhid mücadelesine mercek tutalım mesela. Harikulade bir sünnetullah ile karşılaşırız: Allah’ın (cc) elçileri, yaşadıkları asrın en gözde, en revaçta olan ilim ve sanatlarını İslam’ın sancağını küfrün bağrına saplamak için birer araca dönüştürmüşlerdir.

Mûsâ Dönemi’ni tahayyül edelim... Mısır’da sihir, göz boyama ve illüzyon, çağın en büyük gücü ve kitleleri itaat altına almanın en etkili silahıydı. İnsanların akli, sihirbazların ipleri ve gösterileriyle esir alınmıştı. Allah (cc), Mûsâ’ya (as) o çağın en geçerli diliyle, fakat sihri yutan hakiki bir mucizeyle lütufta bulundu. O âsânın farklı bir forma dönüşüp sihirbazların sahte kurgularını tek tek yuttuğunu gören hakikat arayışındaki halk ve bizzat o işin ehli olan sihirbazlar, batılın nasıl çöktüğüne şahitlik edip secdeye kapandılar.⁴

Îsâ’nın (as) asrında tıp ve eczacılık zirvedeydi. Bedeni iyileştirmek, dönemin en saygın ilmiydi. Allah (cc) ona, tıbbın âciz kaldığı yerde anadan doğma körleri ve alaca hastalıkları iyileştirme, ölüleri bir ânlığına Allah’ın izniyle diriltme mucizesi verdi ki, o dönemin en kibirli tabiplerinin dahi bu İlâhi kudret karşısında âcizliklerini itiraf edip hakka boyun eğmeleri gerekiyordu.

Kelâmın, şiirin ve belagatin/söz sanatının zirve yaptığı bir çağda, rahmet timsali olan Muhammed’e (sav) ise şiiri alt eden ve sözlerin en güzeli olan Kur’ân’ı indirdi. Nebi (sav), şiirin toplumları yönlendiren gücünü reddedip kenara çekilmedi; aksine onu El-Hakk olan Allah’ın dini için kullandı. Mescid-i Nebevî’de Hassân ibni Sâbit (ra) için özel bir minber kurdurdu ve ona, “Allah’ım! Onu Rûhu’l Kudus (Cibril) ile destekle!”⁵ diye dua ederek, kelimelerin o günkü gücünü müşriklere karşı bir ok gibi kullandı.

Peki, bugün bizim çağımızın sihri, şifası ya da şiiri nedir? Şüphesiz ki algoritmalar, büyük verilerdir, yapay zekâdır. Bugünün modern Firavunları dijital âsâlarıyla toplumları büyülüyor, kitleleri ekran başında hipnotize ediyor ve algoritmik bir vesveseyle iradeleri teslim alıyorlar. Öyleyse bizler, sadece eleştirmekle veya teknolojiyen kaçmakla yetinmeyiz. Bu çağın sihrini iptal edecek olan kendi dijital âsâmızı inşa etmekle mükellefiz.

İnşa edilecek olan Müslim yapay zekâ; Batı’nın liberal, hazcı ve seküler verilerle eğittiği Büyük Dil Modelleri’nin (Large Language Model - LLM) aksine, nevi şahsına münhasır olmalıdır. Aksi halde bu modellere İslami bir arayüz giydirmek, bir küfür sistemine başörtüsü taktırmakla aynı şeydir. Bir makinenin ürettiği metnin sonuna “İnşallah” yazdırmak, o makinenin kalbindeki kapitalist matematiği İslamlaştırmaz.

Müslim Yapay Zekâ; temel felsefesi maslahat (fayda) üzerine olmalıdır. Merkezine insanı ekranda tutmayı değil, salih amele sevk etmeyi alan yepyeni bir dijital paradigmadır. Bu inşa süreci, sadece mühendislikle ilgili bir hamle de değildir. Aynı zamanda fıkhi ve ahlaki bir kıyamdır! Kökleri Kur’ân ve Sünnet’e dayanan, Ehl-i Sünnet ve sahabe anlayışıyla şekillenmiş bir düşünce yapısının, teknoloji çağındaki dijital bir izdüşümü olacaktır.

Bu devasa yapının temellerini atmak, öncelikle üzerinde yürüdüğümüz zemini seküler pisliklerden temizlemekle başlar. Allah nasip ederse, serimizin devamında bu paradigmanın taşıyıcı kolonlarını adım adım fıkheadeceğiz. Vahyin ve fitratın süzgecinden geçmiş, anonimleştirilmiş bir veri setinin gerekliliğinden tutun da makinenin hedefini tüketimden alıp maslahata yönelten o algoritmik takva bilincine kadar derinlemesine bir tefekküre daleceğiz. İnsanı gözetlemeyen, tecessüsten arınmış iffetli sistemlerin inşasını; zihni uyuşturan bir kölelikten ziyade kişiyi harekete geçiren, vakti bereketlendiren bir üretim ahlakını konuşacağız. Nihayetinde, tüm bu kodları yazan ellerin, yani ekran başındaki mühendisin o kalbî niyetinin dijital dünyayı nasıl şekillendirdiğini hep birlikte ele alacağız. Aksi hâlde tüm kavram ve değerlerimiz, geçmiş mirasımız ve gelecek neslimiz bu tehlikeli tuzağın altında ezilecektir.

Amacımız, teknolojiyi heva ve hevesin, kapitalizmin ve sömürünün esaretinden kurtarıp, onu fitrata uygun bir asistan kılmaktır. Bu algoritmik başkaldırı, günümüzün muvahhid mühendisleri olarak bizlerin gönülden üzerine eğilmesi gereken elzem bir konudur. Farklı konulardaki ihtilaflarımız, İla-i Kelimetullah’ın yücelmesi yanında bir hiç hükmündedir. Hâliyle yeteneğimizi, mesleğimizi ya da maddi imkânlarımızı bu alanın yükünü hafifletmek için bir kaldıraç kılmalıyız. Umulur ki bu halisane samimiyetiyle Allah (cc) dünyadaki bu tuğyanın yerine selameti ikame eder. “Dijital âsâmızı” inşa etmekten geri kalmamız hâlinde kuvvetimizin dağılması ve her alanda mağlup olmamız kaçınılmazdır:

“Allah’a ve Resûl’üne itaat edin. Çekişip tartışmayın. Yoksa bozguna uğrarsınız ve gücünüz dağılıp gider. Sabredin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.”⁶

Bir sonraki yazımızda, bu dijital binanın ilk tuğlasını beraber koymak üzere görüşmek duasıyla...

2. bk. 11/Hûd, 61

3. bk. 44/Duhân, 5-6

4. bk. 26/Şuarâ, 45-46

5. Buhari, 3213; Müslim, 2485

6. 8/Enfâl, 46

HAKKULLAH HADİSİ'NİN MODERN İZ DÜŞÜMLERİ

Muâz'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

“Ben bir gün Peygamber'in (sav) terkinde idim. Aramızda sadece eyerin arka kısmı vardı. O bana, 'Ey Muâz!' dedi. Ben de, 'Buyur ya Resûlallah.' dedim. Sonra bir süre gittik ve tekrar, 'Ey Muâz!' dedi. Ben yine, 'Buyur ya Resûlallah.' dedim. Sonra bir müddet daha gittik ve tekrar: 'Ey Muâz!' dedi. Ben yine, 'Buyur ya Resûlallah.' dedim. Resûlallah, 'Allah'ın kulları üzerindeki hakkını bilir misin?' diye sordu. Ben, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dedim. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: 'Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, Allah'a kulluk/ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.' Sonra yine, 'Ey Muâz!' dedi. Ben de 'Buyur ya Resûlallah.' dedim. 'Kulların Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?' diye sordu. Ben, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dedim. 'Kulların Allah üzerindeki hakkı kendisine ortak koşmayan kimselere azap etmemesidir.' dedi. Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlara bunu müjdeleyeyim mi?' diye sorunca, Resûl-i Ekrem, 'Hayır, müjdeleme, zira (bu müjdeye güvenip) gevşeyebilirler.' cevabını verdi.”¹

İslam literatüründe bazı ayet ve hadisler, yalnızca belirli bir olayı aktarmakla kalmaz; aynı zamanda her çağda karşılaşılabilecek inanç problemlerine ışık tutan evrensel bir rehber niteliği kazanırlar. Mezkûr hadis de bu bağlamda kulluk ve tevhid kavramlarını salt teorik bir inanç beyanı olarak değil, Allah (cc) ile kulu arasında kurulan bağa dayalı ahlaki bir sorumluluk ilişkisi olarak ortaya koyar. Bu yönüyle hadis, hem nüzul ortamında taşıdığı tarihî kıymetle dikkat çeker hem de modern dönemde inanç yapısında yaşanan çözümlere karşı uyarıcı bir misyon üstlenir. Dolayısıyla o, yalnızca geçmişte söylenmiş bir hikmet değil, aynı zamanda çağımız insanına kulluk bilincini ve tevhid eksenli hayat tasavvurunu yeniden hatırlatan canlı bir ilahi ikazdır.

Yapılan bu çalışma, hadisin metin açıklamasını yapmakla birlikte, içeriğinde yer alan ilke ve kavramların modern dünyadaki inanç problemiyle ilişkisini irdelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte özellikle tevhid, ibadet, sorumluluk, sabır, terbiye ve azap-merhamet dengesinin bugün bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl daraltıldığını ve içeriğinden uzaklaştırıldığını analiz etmek ve modern iz düşümlerini analiz etmek çalışmanın temel hedefidir.

Ömer'e, "Dünya onların, ahiret bizim olsun istemez misin ey Ömer?" şeklindeki o meşhur telkini, tüm cahiliye protokollerini yerle bir etmiştir.

1. Buhari, 2856; Müslim, 30

Bu çerçevede, hadisin içerdiği anlam katmanlarını daha yakından kavrayabilmek amacıyla, metin tahliline geçilecek ve açıklamalar hadisteki lafızların sırasına göre yapılacaktır.

Tevazu

Hadisin bize ulaşmasını sağlayan sahabe Muâz ibni Cebel (ra), rivayetine şu sarsıcı ifadeyle başlar: **“Ben, bir merkep üzerinde, Peygamberimizin terkinde idim.”** Bu tutum, Allah Resûlû’nün (sav) ümmetiyle ilişkisini ortaya koymakta; aralarındaki farkın yalnızca vahiy olduğunu bildiren Fussilet Suresi’nde geçen “De ki: ‘Ben, ancak sizin gibi bir insanım. Bana, ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu vahyolunuyor.’”² hakikatinin yaşayarak gösterilmiş bir delili, somut bir ispatı olarak bizlere sunulmuştur. Nitekim bu hadisenin, nübüvvetin Medine Dönemi’nde, Peygamberimizin (sav) toplumu yönettiği bir safhada gerçekleşmesi manidardır. Öyle ki dönemin güçlü hükümdarları sayılan Kısra ve Kayser’in ipek döşek ve tahtlarda oturduğu, saltanatın ve debdebenin izzet zannedildiği bir çağda; Allah’ın en sevgili kulunun hasırlarda yattığı, kalbi çürüten kibirten uzak durup, amelleri yok eden riyadan korkarak kendisini kardeşleriyle eşitlediği o sade hayat tercihi ve Ömer’e, “Dünya onların, ahiret bizim olsun istemez misin ey Ömer?”³ şeklindeki o meşhur telkini, tüm cahiliye protokollerini yerle bir etmiştir. İşte Resûlullah’ın (sav) böyle bir makamdayken dahi sergilediği bu tavır, tevazunun ne denli kuşatıcı bir hakikat olduğunu ispatlar. Zira tevazu, Kur’ân ve Sünnet’in öğretmiş olduğu üzere sadece bireysel bir erdem değil, İslam toplumunu ayakta tutan manevi bir harçtır. O, insanı kibrin alçaltıcı çukurundan kurtarıp yalnızca Allah’a kul olmanın getirdiği izzetli makama yükseltirken, aynı zamanda müminler arasındaki suni duvarları yıkan Rabbanî bir ahlaktır. Resûlullah’ın (sav) Muâz’ı terkinde alması; liderin halktan kopmadığı, âlimin cahili hor görmediği ve “Ben!” demenin, yerini kardeşini öncelemeye bıraktığı o Nebevî duruşun en berrak aynasıdır. Peygamberimizin bu hasletinin bize bakan yönü ise; İslami çalışmalarda ve günlük yaşantımızda bizlere -istidadımız vesilesiyle ve Allah’ın izni ve inayetiyle- verilen görevlerde bu tevazu bilincini yitirmeden, makamların birer ayrıcalık değil sorumluluk olduğunu idrak edip özü hatırlamamız ve Peygamberimizin örneğini rehber edinmemiz gerektiğidir.

Sabır

Hadisin devamında Resûlullah’ın (sav) Muâz’a (ra) art arda seslenmesi, her defasında Muâz’ın büyük bir iştiaak ve teslimiyetle **“Buyur ey Allah’ın Resûlû!”** manasında karşılık vermesi; buna mukabil Peygamberimizin (sav) hemen konuşmayıp bir süre sükûtu tercih etmesi, sıradan bir diyalogdan çok öte manalar taşır.

Burada Muâz (ra), sabrın sadece musibetlere karşı dış sıkıkmak olmadığını; asıl sabrın, hakikatin kapısında edeple beklemek ve hocanın usulüne teslim olmak olduğunu göstermektedir. Zira ilim, aceleye getirilmiş cevaplarla değil; kalbin, zihnin ve ruhun o bilgiye hazır hâle gelmesiyle elde edilir. Peygamberimiz (sav), araya koyduğu o sessizlik ânlarıyla Muâz’ın (ra) merakını ve dikkatini zirveye taşımış, toprağın yağmura hasret kalması gibi, talebesinin kalbini birazdan vereceği büyük derse hazırlamıştır.

Muâz’ın (ra) her çağrıya, bıkmadan ve ilk seferdeki heyecanını yitirmeden cevap vermesi, onun Nebevî terbiyeye duyduğu güvenin bir yansımasıdır. O biliyordu ki Allah Resûlû (sav) susuyorsa bir hikmet, konuşuyorsa bir rahmet vardır. İşte bu, aktif sabırdır. Yani sadece beklemek değil, beklerken edebi muhafaza etmek, dikkati diri tutmak ve muhatabına saygıyı yitirmemektir.

Ne yazık ki bugün, hız ve haz çağının çocukları olan bizler, bu Nebevî ahlaktan giderek uzaklaşmaktayız. Bırakın bir hakikati öğrenmek için sükûnetle beklemeyi; muhatabımızın cümlesini bitirmesine dahi tahammül edemeyen, cevapları ânında isteyen, beklemeyi vakit kaybı, sükûtu ise bir eksiklik gören sabırsız bir nesle dönüştük. Her şeye hemen ulaşma arzumuz, ilmin bereketini kaçırdığı gibi insani ilişkilerimizdeki nezaketi de zedeledi.

Oysa Muâz ibni Cebel’in (ra) o terkideki duruşu bize şunu haykırmaktadır: Acele eden, yolda kalır; sabreden ise menzile varır. Bugün bizlere düşen; hayatın ve dijital dünyanın dayattığı o baş döndürücü hıza karşı, Muâz’ın (ra) sükûnetini kuşanmaktır. Çünkü dava adamı olmak; sonucu hemen görmeyi değil, sürecin hakkını vermeyi; acele etmeyi değil, hikmetle beklemeyi gerektirir. Unutulmamalıdır ki en kıymetli tohumlar, toprağın altında sabırla bekleyenlerden filizlenir.

Hakkında Bilgi Sahibi Olunmayan Konularda Önce Allah’a ve Resûl’üne Başvurmak

Hadisin ilerleyen kısmında Allah Resûlû’nün (sav) Muâz’a (ra), **“Allah’ın kulları üzerindeki hakkını bilir misin?”** şeklinde bir soru yönelttiği, Muâz’ın ise edeple, **“Allah ve Resûl’ü daha iyi bilir.”** cevabını verdiği görülmektedir. Bu noktada ilk olarak şu hususun altı çizilmelidir: Sahabenin, özellikle de ilimde ve anlayışta önde gelen isimlerinden biri olan Muâz ibni Cebel’in (ra), Allah’ın kulları üzerindeki hakkını bilmiyor olması düşüncülemez. Zira Allah Resûlû (sav), risaletinin ilk günlerinden itibaren ashâbını tevhid akidesiyle inşa etmiş; Allah’a kulluk ve şirkten uzak durmanın ne denli temel bir esas olduğunu onlara bizzat öğretmiştir. Bu bilgi, Muâz gibi önde gelen bir sahabinin hayatında teorik değil, pratik olarak yaşanmış bir gerçektir. Bu minvalde düşünüldüğünde Muâz’ın (ra), **“Allah ve Resûl’ü daha iyi bilir.”** şeklindeki cevabı; meselenin aslını hiç bilmediğinden değil,

2. bk. 41/Fussilet, 6

3. Buhari, 4913; Müslim, 1479

bilmekle birlikte henüz farkına varmadığı bir inceliği veya daha derin bir hikmeti Resûlullah'tan öğrenme ihtimalini gözetmesindendir şeklinde bir yorumda bulunmak daha makul ve muhtemeldir.

Fakat hadisin devamında Resûlullah'ın (sav), **“Kulların Allah üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?”** sorusuna karşılık olarak Muâz'ın (ra) yeniden, **“Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.”** demesi, yalnızca bir edep ifadesi değil; aynı zamanda sahih bilgiye yönelmiş gerçek bir teslimiyetin ifadesidir. Buradan çıkarılacak önemli bir ders de şudur: Bugün birçok insan, hakkında herhangi bir ilmi dayanağa sahip olmadığı pek çok konuda fikir beyan etme hakkını kendinde görmekte, bu da cehaletin sıradanlaştığı bir anlayışı beslemektedir. Muâz ibni Cebel'in (ra) gösterdiği bu anlık ama derinlikli tavır, bizlere günlük hayatımızda delil üzere konuşma ve ilme dayalı hareket etme bilincinin ne kadar zaruri olduğunu hatırlatmakta ve hakkında bilgi sahibi olmadığımız konuları ilk olarak Allah ve Resûl'üne tevdi etmemiz gerektiği hakikatini öğretmektedir.

İbadet ve Tevhidin Bütünlüğü

Allah Resûlü'nün (sav) hadiste beyan ettiği **“Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, yalnızca O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.”** ifadesi, İslam akidesinin temelini oluşturan tevhid inancını sadece kalbi bir kabul olarak değil; hayatın tüm yönlerini kuşatan bir kulluk bilinci olarak tarif etmektedir. Bu anlamda ibadet, tevhidin hayatta karşılık bulmuş hâlidir ve hayatın tamamını çepeçevre kuşatmıştır.

Bu noktada ibadet, sadece namaz, oruç ve hac gibi amellerle sınırlı değil; insanın hayatının her ânını Allah'a (cc) ait bilmesi, niyetini ve yönelişini yalnız O'na tahsis etmesi anlamına gelir. Nitekim “De ki: ‘Şüphesiz ki benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.’”⁴ ayeti bu durumun açık delilidir. Diğer taraftan “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”⁵ buyurularak, insanın varlık gayesi de açıkça ortaya konmuştur. Bu ayetler ile Fâtiha Suresi'ndeki “Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz.”⁶ beyanı, ibadetin sadece bir davranış değil, bir duruş ve aidiyet ilanı olduğunu göstermektedir.

Allah Resûlü'nün (sav), ibadeti tevhidin zaruri bir teza-hürü olarak vurgulaması, özellikle modern çağın şekilci ve içi boşaltılmış ibadet anlayışına karşı son derece anlamlıdır. Zira günümüzde birçok insan ibadetleri bir alışkanlık veya kültürel bir teamül olarak yerine getirirken, ibadetin ruhunu oluşturan tevhid ilkesini göz ardı edebilmektedir. Oysa gerçek ibadet; Allah'a yönelişin sadece bedensel bir biçimi değil, O'ndan başkasını tanımayan bir bağlılığın ve sadakatin hayatın her alanına

taşınmasıdır. Ne var ki çağımızda ibadet, giderek ya gösterişe dönüşmekte ya da bütünüyle terk edilmektedir. Özellikle dijital mecralarda ibadetlerin teşhir edilmesi, riya duygusunu normalleştirmekte ve bu yönüyle tevhid inancını zedeleyen bir zemine dönüşmektedir. Oysa Resûlullah (sav), ibadetin riyadan korunması ve ihlasla ifa edilmesi adına gizliliği teşvik etmiş, “Yedi sınıf insan vardır ki, Allahu Teâlâ onları kendi gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı Kıyamet Günü'nde Arş'ının gölgesinde gölgelendirir. (Bunlardan biri de) sağ elinin verdiği sadakayı, sol eli bilmeyecek kadar gizli veren kimsedir.”⁷ ve “Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır.”⁸ buyurarak gösteriştten uzak durmayı öğütlemiştir.

İbadetin yalnızca Allah'a (cc) tahsis edilmesi gerektiği, hadiste geçen “ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.” ifadesiyle güçlü bir biçimde vurgulanmaktadır. Bu kayıt, salt Cahiliye Dönemi'ndeki putperestlik biçimlerini değil; riya, hevâ, dünyevi çıkar arayışı, makam ve liderlik hırsı gibi kalbi ifsad eden tüm unsurları da kapsamına almaktadır. Zira ibadetin mahiyeti, kulun en derin bağlılık ve yönelişini ifade eder; bu yönelişin Allah'tan başkasına kayması, ibadetin safiyetini bozmakta ve tevhid akidesini zaafa uğratmaktadır. Bu çerçevede tağut kavramı; Allah'ın hâkimiyetine ortak koşulan, O'nun hükmünün yerine ikame edilen veya O'na rağmen meşruiyet iddiasında bulunan bütün kişi, sistem ve değerleri içine alır.

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan “Hüküm yalnızca Allah'ındır.”⁹ beyanı, mutlak egemenlik ve nihai otoritenin yalnız Allah'a (cc) ait olduğunu ortaya koyar. Yine “Her kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse onlar kâfirlerin ta kendileridir.”¹⁰ ayeti, İlahi hükmü devre dışı bırakmanın, salt teorik bir akide zaafı değil, fiilî bir küfür vasfı doğurabileceğine işaret etmektedir. Keza “Sana indirilene (Kur'ân'a) ve senden önce indirilenlere (Kitaplara) iman ettiğini zannedenleri görmedin mi? İnkâr etmekle emrolundukları hâlde tağuta muhakeme olmak istiyorlar.”¹¹ mealindeki ayet, iman iddiası ile pratik yöneliş arasındaki tutarsızlığı gözler önüne sermekte; tağuta yönelişin, kevnî veya siyasi düzlemde, Allah'ın otoritesine rakip bir merkeze başvuru anlamına geldiğini bildirmektedir.

Bu ayetler birlikte değerlendirildiğinde, ibadetin yalnız Allah için yapılması gerektiği ilkesi ile hâkimiyetin yalnız O'na (cc) ait olduğu gerçeği arasındaki sıkı irtibat açıkça görülmektedir. Zira ibadette tevhid, sadece namaz, oruç gibi ritüel boyutlu kulluk formlarının Allah'a has kılınmasını değil; hüküm, otorite, değer üretimi ve nihai referans noktası bakımından da kulun bütünüyle Allah'a yönelmesini gerekli kılar. Bu sebeple, Allah'tan (cc) başkasına mutlak bağlılık gösteren, İlahi hükmü ikinci plana

4. 6/En'âm, 162

5. 51/Zâriyât, 56

6. 1/Fâtiha, 5

7. Buhari, 1423; Müslim, 1031

8. Buhari, 6113; Müslim, 781

9. bk. 12/Yûsuf, 40

10. bk. 5/ Mâide, 44

11. bk. 4/ Nisâ, 60

iten veya tağuti sistemleri dinî açıdan meşrulaştıran her yaklaşım, tevhidin özünü zedeleyen bir sapma olarak değerlendirilmelidir.

Diğer taraftan tevhid, yalnızca bireyin kalbinde taşıdığı inanç yahut ferdi ibadetlere yansıyan bir kulluk şuuru değildir; aynı zamanda toplumu şekillendiren, hayatın tüm alanlarında Allah'ın hükmünü egemen kılmayı hedefleyen bir ilke bütünüdür. Zira ibadet, yalnız Allah'a yönelmenin fiilî göstergesi olarak, toplumsal düzlemde de hüküm ve hâkimiyetin yalnız Allah'a (cc) ait olduğunu ilan etmeyi gerekli kılar. Bu noktada ibadet, sadece namaz ve oruçla sınırlı kalmaz; siyasal sadakatin, hukuk düzeninin, ekonomik ahlakın ve toplumsal yapının da Allah'ın koyduğu ölçülere göre şekillendirilmesini zorunlu kılar. Çünkü Allah'tan (cc) başkasının hâkimiyetini tanımak, ibadetin sadece şekli yönünü muhafaza edip özünü zedelemek anlamına gelir. Tevhid, sadece puta değil; putlaştırılmış sistemlere, ideolojilere, beşerî hükümlere ve bunlara duyulan tazim ve itaate karşı da bir reddiye anlamı taşır. Bu yönüyle ibadet, ferdin kalbinde başlasa da toplumsal yapıda Allah'ın otoritesini hâkim kılmadıkça tamamlanmış sayılmaz. İbadetin bu yönü, yalnızca bireyleri değil, toplumu da yalnız Allah'a (cc) kulluk temelinde yeniden inşaya çağırır.

Azap

Peygamberimizin (sav) “Kim Allah'a şirk koşmadan O'na ibadet ederse, Allah ona azap etmez.” minvalindeki beyanı, bazı müfsid zihinlerde yanlış bir yoruma kapı aralayarak, herkesin azaptan kurtulacağı veya cennete gireceği gibi batıl bir vehme yol açabilmektedir. Oysa bu ifade, belli bir şartla sınırlıdır: Şirkten arınmış sahih bir kulluk. Şirkten arınmış bu sahih kulluk ortaya konmadıkça, bu ilahi vadin geçerliliğinden söz edilemez. Günümüz insanı, hadiste yer alan tevhid vurgusunu ya göz ardı etmekte, yani yok saymakta ya da layıkıyla kavrayamamaktadır. Bu anlayış eksikliği, kişiyi hiçbir imani sorumluluk üstlenmeden Allah'ın (cc) affına ve rahmetine nail olacağı yönünde batıl bir zanna sürüklemektedir. Oysa böyle bir yaklaşım, Kur'an ve Sünnet'in ortaya koyduğu inanç dengesinden ciddi bir sapmayı ifade eder. Diğer taraftan bu tür yorumlar, Yahudilerin Kur'an'da eleştirilen “Sayılı günler dışında ateş bize dokunmayacaktır.”¹² şeklindeki temelsiz temennilerini hatırlatmaktadır. Nitekim bu tutum, Allah'ın rahmetini istismar eden bir anlayışa dönüşerek, kişinin kulluk sorumluluğundan uzaklaşmasına ve azaba dair uyarıları dikkate almamasına sebebiyet verir. Hâlbuki sahabe nesli, Allah'ın affına dair umut taşıırken dahi hiçbir zaman azap korkusunu yitirmemiş; ömürlerini havf ve recâ, yani korku ile ümit arasında bir dengeyle sürdürmüşlerdir. Onlar, Allah'ın (cc) azabının hak olduğunu, rahmetin ise bir lütuf olduğunu bilerek yaşamışlardır.

Azap kavramının doğru anlaşılması, beraberinde “Allah'ın azabı” ifadesine yönelik ciddi bir kavramsal bulanıklık doğurmakta; bu da rahmet sahibi olan Rabbu'l Âlemîn'in, kullarına yönelik fiillerini gereği gibi idrak edememeye sebep olmaktadır. Her namazda tekrar ettiğimiz “Rabbu'l Âlemîn” nitelemesi, Allahu Teâlâ'nın tüm âlemi tedrici olarak terbiye eden, kemale erdiren bir Rabb olduğunu ortaya koymaktadır. Zira rabb ismi, sadece yaratmayı değil; yaratılanı gayesine uygun bir biçimde, aşama aşama olgunlaştırmayı da kapsamaktadır. Allah'ın Er-Rabb olması onun azap etmeyi terbiye ettiğini gösterir ki insanlar genelde azap ediliyor zannederken esasında terbiye olunuyorlardır.

Terbiye kavramı, bir şeyin en ham hâlden en kâmil hâline ulaştırılması sürecini ifade eder. Bu hakikati daha müşahhas bir şekilde anlamak adına, gündelik hayatımızda karşılaştığımız ve sofralarımızda yer bulan ekmeğin terbiyesi örnek verilebilir: Ekmek, evvela tarlalarda başak olarak belirir. Ardından biçerdöverler o başakları yerinden söker, güneşte kurutulan başaklar değirmen taşları arasında öğütülerek una dönüştürülür. Bu un; maharetli bir fırıncının elinde suyla yoğrulur, tuzla karıştırılır, mayalanır ve nihayet odun ateşiyle yanan fırınlarda pişirilerek kemaline ermiş hâlde sofralara ulaşır.

Bu süreci bütüncül olarak değerlendiren kişi, her safhayı gayesine uygun bir merhale olarak görür. Fakat sadece parçaya odaklanan biri, biçerdöverin başağı koparmasını, değirmenin ezmesini veya fırının yakmasını zulüm ya da azap olarak algılayabilir. Aynı şekilde Allah'ın (cc) kullarına uyguladığı terbiye süreci de kimi zaman zorluk, imtihan, musibet veya bela şeklinde tezahür edebilir. Ancak bu süreçler, Rabbimizin (cc), kullarını kemale erdirmeye yönelik rahmet yüklü bir terbiyesinin parçalarıdır.

Bu bilinç, müminin, karşılaştığı her türlü zorlukta isyan değil, teslimiyet; şikâyet değil, tevekkül; yılgınlık değil, azim göstermesini sağlar. Böylece kişi, yaşadığı meşakkati ilahi bir terbiyenin parçası olarak değerlendirir. Bu da İslami dava ve hareketler içinde karşılaşılan problemler karşısında bizlere daha hikmetli, sabırlı ve stratejik bir bakış açısı kazandırır. Allah'ın rahmetini yalnız yumuşaklıkta değil, aynı zamanda zorluklarda da görebilmek tevhid akidesine yakışır bir basiret örneğidir. Elbette burada ince bir çizgiyi de muhafaza etmek elzemdir: Bahsettiğimiz bu yanarak pişme ve terbiye olma süreci, mayası imanla yoğrulmuş mümin gönüller için geçerlidir. Yoksa fıtratını bozmuş, inkârda direten ve zulmü meslek edinenler için ilahi azap; bir olgunlaşma evresi değil, El-Kahhâr ve El-Muntakim isimlerinin tecellisi olan mutlak bir cezadır. Ateş, hamuru pişirip ekmek yapar ama odunu yakıp kül eder. Dolayısıyla mümin, başına gelen musibeti Rabbinden (cc) gelen şefkatli bir terbiye tokadı bilirken; münkir için azap, adaletin yerini bulduğu acı bir sonudur.

12. bk. 2/Bakara, 80

Tevhidin Emniyet Sağlaması

Allah Resûlü'nün (sav) hadiste ifade buyurduğu üzere, şirkten arınmış sahih bir tevhid, kul için azaba karşı İlahi bir emniyet sağlamaktadır. Bu hakikat, hadisin sonunda yer alan şu ikaz ile dengelenmektedir: "Hayır, insanlara bunu söyleme; çünkü buna güvenip gevşeyebilirler." Bu uyarı, tevhid inancının hem azaptan kurtuluş vesilesi olduğunu hem de bu bilginin suistimal edilebileceğini gösteren derin bir hikmet taşır.

Bu durumun bizlere bakan iki temel yönü vardır: Birincisi, daha önce temas edildiği üzere, amelsiz kazanılacağı zannedilen bir cennet tasavvurunun tehlikesidir. İnsanlar, yalnızca Kelime-i Tevhid beyanı ile kurtuluşa erecekleri gereken kulluk bilincini ihmal edebilmektedir. İkincisi ise, tevhid nimetine erişmiş olmanın, bu nimetin ebedi olarak bizde kalacağı anlamına gelmediği gerçeğidir. Tevhid, ulaşıldığında korunması gereken bir emanettir. Mümin, bu nimetin elden kayıp gitmemesi için her ân Rabbine yönelerek, imanını sabit tutmak için dua ve çaba içinde olmalıdır.

Nitekim bu hassasiyet, İbrâhîm'in (as) duasında da açıkça görülmektedir: "Rabbim! Bu beldeyi güvenli kıl. Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut."¹³ Tevhidin sembol ismi ve muvahhidlerin atası olan İbrâhîm'in dahi putperestlikten sakınma duası etmesi, müminlerin imanlarının hiçbir zaman garantide olmadığını göstermektedir. Bu da gösteriyor ki tevhid; sadece bir giriş kapısı değil, aynı zamanda hayat boyu taşınması gereken bir aidiyet ve sorumluluktur.

Sonuç olarak, tevhid azaba karşı bir emniyet vesilesi olmakla birlikte, ihmale ve gevşekliğe kapı aralamaması gereken bir emanet niteliği taşır. Allah'ın azabından emin olmak isteyen bir kul, şirkten arınmış bir tevhid üzere sebat göstermeli, bu nimeti korumak için sürekli dua ve gayret içinde olmalıdır.

Muâz ibni Cebel'in (ra) rivayet ettiği bu hadis, basit bir soru cevap sahnesi değil; tevhid ile ibadet, rahmet ile azap, ilim ile edep, sabır ile dava bilinci arasındaki bağı aynı çerçevede toplayan bir ölçüdür. Resûlullah'ın (sav) "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, yalnız O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır." beyanı, tevhid, dilde kalan bir slogan olmaktan çıkıp, hayatın bütün alanlarını kuşatan bir kulluk ahdi olarak tanımlar. Bu hakikat; ibadeti birkaç ritüele indirgeyen, ameli tevhidin dışında gören, azaptan kurtuluşu da hiçbir sorumluluk taşımayan bir temenniye çeviren modern anlayışları kökünden reddeder. Hadisin sonunda "Bunu insanlara söyleme, gevşeyebilirler." uyarısı, tevhidin azaptan emniyet vesilesi oluşunu inkâr etmeksizin, bu bilginin amelsiz bir güvenceye dönüştürülmesini engelleyen Nebevi bir fren görevi görür.

Muâz'ın (ra) kritik noktalarda "Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir." demesi, sahabenin ilimle kurduğu ilişkiyi özetleyen bir tavidir. O, bilmiyor olduğu için değil, Resûlullah'ın (sav) ortaya koyacağı ince hikmeti kaçırmamak için susar ve teslim olur. Bu tavır, bugün delilsiz konuşmayı, sosyal medya fetvacılığını ve kanaati nasların önüne geçirmeyi sıradanlaştıran anlayışlara karşı güçlü bir ikazdır.

Azap ve emniyet vurgusu ise müminin iç dünyasında kurulması gereken dengeyi berraklaştırır. Tevhid, azaba karşı bir emniyet zemini olmakla birlikte, gevşeklik sebebi yapılabilecek bir garanti belgesi değildir. Sahabenin korku ve ümit arasında yaşadığı o hassas denge, bu hadiste ete kemiğe bürünür. Bugün "Nasıl olsa Allah affeder." söylemiyle ibadeti terk eden, günahı hafife alan, şirk alanlarını da sıradan tercihler gibi gören zihinler; Yahudilerin "Sayılı günler dışında ateş bize dokunmayacaktır." zannına benzer bir gaflet içindedir. Hâlbuki sahih tevhid hem ibadeti ihya eder hem azabı ciddiye alır hem de rahmeti suistimal etmeden ümidi canlı tutar.

Son tahlilde, Hakkullah Hadisi günümüz Müslim'inin üç temel zaafına aynı anda işaret etmektedir: Tevhidi sloganlaştırmak, ibadeti şekle indirgemek, rahmeti solumsuzluğa dayanak kılmak. Tevazu, sabır, ilmî edep, ibadet-tevhid bütünlüğü, azap-terbiye ilişkisi ve tevhidin emniyet boyutu; bu hadiste birbiriyle kopuk başlıklar değil, aynı tevhidî bilincin birbirini tamamlayan halkalarıdır. Bize düşen, bu hadisi geçmiş bir rivayet olarak değil, her gün yeniden duyulan bir çağrı olarak okumaktır: Tevhidi ömür boyu korunan bir ahid bilmek; ibadeti sadece vakitlere sıkışmış ameller değil, hayata yayılan bir aidiyet beyanı olarak yaşamak; ilmi nefsin onay makamı değil, vahyin rehberliğinde aranan bir hidayet vesilesi görmek. Ancak bu gayretle, Allah'ın (cc) hakkını gözetken ve bu Nebevi müjdeyi rehabet değil, samimiyet vesilesi kılan kullardan olmayı umut edebiliriz.

Selam ve dua ile...

13. bk. 14/İbrâhîm, 35

İÇ MÜCADELE GERÇEĞİ: NEFS-İ EMMÂRE

Nefsi tanıma ve ıslah etme çabası, modern ve psikolojik okumaların veya kişisel tecrübelerin inisiyatifine bırakılamaz. Zira insan, kendisini en çok aldatan varlıktır. Dolayısıyla nefis hakkında konuşurken ölçü; vahiy, sahih sünnet ve her ikisini en doğru şekilde anlayıp yaşayan ilk nesillerin yolu olmak zorundadır.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla,

Hamd, kullarını tezkiyeyle terbiye eden Allah'a; salât ve selam, bu terbiyenin en mükemmel örneğini ümmetine miras bırakan Allah Resûl'üne (sav) olsun.

Es-Selamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berakatuhu,

İnsanın Asıl İmtihan Alanı: İç Mücadele

İnsan, yaratılışı itibarıyla Allah'ın (cc) rızasını talep etmek ve bu rızaya götüren salih amellerle hayatını anlamlandırmakla mükelleftir. Ne var ki bu istikamet üzere sürdürülen hayat, kaçınılmaz olarak bir mücadeleyi beraberinde getirir. Bu mücadelenin en çetin ve süreklilik arz eden cephesi ise insanın kendi iç dünyasında, onu kötülüğe çağıran nefsiyle verdiği mücadeledir. Zira insanın istikametten sapması, çoğu zaman harici baskılardan önce, kendi içinden gelen yönlendirmelerle başlar. Dolayısıyla nefsin mahiyetinin tahlil edilmesi, işleyiş biçiminin kavranması ve insan üzerindeki tesirlerinin doğru bir şekilde anlaşılması, sahih bir kulluk tasavvurunun inşası açısından zaruridir.

Bu noktada şu hususun altı özellikle çizilmelidir: Nefis meselesi, tali ve fer'i bir ahlak konusu değil; doğrudan doğruya insanın akıbetini belirleyen merkezî bir imtihan alanıdır. İnsanın, Rabbine (cc) yakınlığı da O'ndan uzaklığı da çoğu zaman dış şartlardan önce, iç dünyasında verdiği bu mücadeleyle şekillenir. Dolayısıyla bu alan, keyfi değerlendirmelere değil, sahih ölçülere dayanmalıdır.

Nefsi Tanımada Sahih Kaynakların Önemi

Meselenin sağlıklı bir zeminde ele alınabilmesi ise, Kur'ân-ı Kerim'in getirdiği ölçüler, sünnetin ortaya koyduğu istikamet ve Allah'ın (cc) kendilerinden razı olduğunu bildirdiği ilk nesillerin takip ettiği yol esas alınarak mümkündür. Zira bu kaynaklar, insanın hem kendisini hem de nefsini tanımasını sağlayan en sahih bilgi zeminini teşkil eder. Allah'ın (cc) ilk nesillere vadettiği ebedî mükâfat, bu istikametle yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda İlâhî rızaya ulaştıran zorunlu bir yol olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Burada şu hususun altını özellikle çizmek gerekir: Nefsi tanıma ve onu ıslah etme çabası, modern ve psikolojik okumaların veya kişisel tecrübelerin inisiyatifine bırakılamaz. Zira insan, kendisini en çok aldatan varlıktır. Dolayısıyla

nefis hakkında konuşurken ölçü; vahiy, sahih sünnet ve her ikisini en doğru şekilde anlayıp yaşayan ilk nesillerin yolu olmak zorundadır.

Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Muhâcir ve Ensâr’dan öncüler, ilkler ve onlara ihsan üzere tabi olanlar (var ya)! Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. En büyük kurtuluş budur işte.”¹

Ayet, sahih istikametini hem bilgisini hem de pratiğini bize göstermektedir. Nefsi tanıma ve onu ıslah etme meselesi de ancak bu yolun rehberliğinde sahih bir zemine oturur. Usule dair mesele netleştirildikten sonra, artık meselenin merkezine, yani nefsin mahiyetine ve Kur’ân’ın onun hakkında yaptığı tasnife yönelmek gerekir.

Nefs-i Emmâre Kavramının Tanımı ve Kur’ân’daki Temeli

İnsanoğlu, hayra da şerre de meyyal bir varlıktır; eğer vahiyle terbiye edilmezse içindeki şer yönü baskın hâle gelir. Çünkü insanın istikamet üzere kalması ya da sapması, büyük ölçüde nefsin yönlendirmeleriyle şekillenir. Kur’ân-ı Kerim bu içsel mücadeleyi, bir taraftan “nefsin tezkiyesi ve arındırılması”, diğer taraftan ise “nefsin hevasına tabi olunması” şeklinde iki temel istikamet üzerinden ele alır. Bu bağlamda Kur’ân’ın üzerinde özellikle durduğu nefis mertebelerinden biri nefis-i emmâredir. Yani “kötülüğü emreden nefis”.

Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا
رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis -Rabbimin merhamet ettiği müstesna- çokça kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim, (günahları bağışlayan, örtün ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm’dir.”²

Ayette geçen “أَمَرٌ/emera” kökü; emretmek, zorlamak, sevk etmek ve yönlendirmek manalarını taşır. Bu kökten türeyen “emmâre” sıfatı ise sürekli emreden, ısrarcı şekilde yönlendiren anlamına gelir. İstilahtan olarak nefis-i emmâre; insanı sürekli olarak kötülüğe sevk eden,

günahı meşrulaştırmaya, erteleyerek sıradanlaştırmaya ve zamanla vicdani hassasiyeti köreltmeye çalışan iç yönelişi ifade eder.

Bu noktada önemli bir hakikatin altı çizilmelidir: Nefs-i emmâre, insanın sonradan, tamamen dış etkenlerle kazandığı arızı bir bozulma değil; vahyin rehberliğiyle terbiye edilmediği takdirde kendiliğinden ortaya çıkan fitri bir eğilimdir. Yani nefis, kendi hâline bırakıldığında insanı heva ve şehvet istikametine doğru sürüklemeye meyyaldır.

Öyleyse bu ayet, iki temel hakikate işaret etmektedir: Birincisi, insanın yaratılışında bulunan zayıf ve tehlikeli yöneliş; ikincisi ise, bu yöneliş karşı yürütülmesi gereken ıslah ve tezkiye sürecine. Dolayısıyla nefsin bu mertebeden kurtulması, insanın yalnızca kendi iradesi ve gücüyle başarabileceği bir iş değildir. Bilakis bu, Allah’ın rahmeti, vahyin rehberliği ve kesintisiz bir tezkiye mücadelesiyle mümkün olan uzun soluklu bir arınma sürecidir.

Nitekim Yûsuf’un (as) ayetin sonunda “Şüphesiz ki Rabbim Ğafûr’dur, Rahîm’dir.” demesi, insanın bu mücadelede ilahi rahmete duyulan mutlak ihtiyacına işaret etmektedir.

Bu hakikat, Allah Resûlü’nün (sav) şu duasında da son derece açık bir şekilde görülür:

اللَّهُمَّ رَحِمَتَكَ أَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ
عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

“Allah’ım! Senin rahmetini umuyorum. Göz açıp kapayıncaya kadar bile beni nefsimden bırakma. Bütün işlerimi benim için ıslah et. Senden başka ilah yoktur.”³

Bu dua, nefsin tehlikesini bilen bir kulun, kendi gücüne değil, tamamen Rabbine (cc) sığınmasının en berrak ifadesidir.

İnsan Tabiatındaki Çift Yönlülük ve Tezkiye Sorumluluğu

Buraya kadar yapılan tespitler, nefis-i emmârenin mahiyetini ortaya koymaktadır. Ancak meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için, Kur’ân’ın insan tabiatı hakkında çizdiği genel çerçeveye de bakmak gerekir. Zira nefis, insanın bütünüyle karanlık bir yönü değil, doğru yönlendirildiğinde hayra da kapı aralayabilen çift yönlü bir yapıdır.

Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيَهَا

“Ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki)”⁴

1. 9/Tevbe, 100

2. 12/Yûsuf, 53

3. Ebu Davud, 5090

4. 91/Şems, 8

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا

“Onu (nefsini) arındıran, kesinlikle kurtuluşa ermiştir.”⁵

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا

“Onu (küfür ve masiyetle) örtüp gizleyen de kesinlikle zarar etmiştir.”⁶

Okuduğumuz ayetler açıkça göstermektedir ki insan nefsinde hem fücür (günaha meyil) hem de takva (itaate yöneliş) istidadı vardır. Bu iki yönlü yapıda fücür tarafının hâkim olması, nefsin emmâre hâlidir. Yani nefis, kişiyi sürekli kötülüğe çağıran, günahı süsleyen ve itaate karşı isteksiz kılan bir konuma düşer.

Kur’ân-ı Kerim, bu durumdan kurtuluşun ölçüsünü de son derece net bir şekilde belirlemiştir: Nefsi tezkiye etmek, yani onu arındırmak, temizlemek ve islah etmek.

Bu noktada müfessirlerin açıklamaları, ayetin manasını daha da berraklaştırmaktadır.

Ebu’l Ferec İbnu’l Cevzî şöyle der:

“ ‘Onu temizleyen’in manası, nefsi günahlardan arındırıp itaate yönelterek islah eden demektir.”⁷

Sufyân ibni Uyeyne, Katâde ve diğer bazı müfessirler ise şöyle demişlerdir:

“Allah’a itaat ederek ve salih amellerle nefsinizi temizleyen kişi kurtuluşa erer.”⁸

Bu açıklamalar, Kur’ân’ın başka bir ayette yaptığı şu beyanla da bire bir örtüşmektedir:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا

“Muhakkak ki arınan kurtuluşa ermiştir.”⁹

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

“Ve Rabbinin ismini zikredip namaz kılan.”¹⁰

Bu ayetler, tezkiyenin soyut bir iç temizlik iddiası değil; Allah’ı (cc) anmak, O’na ibadet etmek, namaz kılmak ve itaate sarılmakla gerçekleşen fiilî bir süreç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Günahın Kalpteki Tedricî Tahribatı: “Rân/رَن” Hakikati

Buraya kadar çizilen çerçeve, insanın nefsinde bulunan iki yönlü istidadı ve kurtuluşun tezkiyeyle mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu teorik çer-

çevenin hayattaki karşılığı, çoğu zaman âni ve keskin kopuşlarla değil; fark edilmesi güç, tedricî bir çözülme süreciyle ortaya çıkar. Nefsin en tehlikeli yönlerinden biri de insanı çoğu zaman büyük günahlarla değil, küçük ve “önemsiz” görünen tavizlerle yoldan uzaklaştırmasıdır. Bu tavizler zamanla kalpte derin izler bırakır ve insan, hakikatten uzaklaştığının farkına varmadan bambaşka bir noktaya savrulur.

Kur’ân-ı Kerim bu süreci son derece çarpıcı bir ifadeyle tasvir eder:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Asla (onların söylediği gibi değil)! Bilakis işledikleri (günahlar), kalplerinde pas tutmuş (hakki anlamalarına engel olmuş)tur.”¹¹

Ayette geçen “pas” (رَن), kalbin hakikati algılamaya kabiliyetini zayıflatan, zamanla da körelten manevi bir kararmayı ifade eder. Günah, kalpte tek seferde tam bir körlük meydana getirmez, fakat tekrar edildikçe insanın vicdani hassasiyetini aşındırır ve nihayet kalbi kuşatan bir perde hâline gelir.

Allah Resûlü (sav) bu hakikati şöyle açıklamıştır:

إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا، حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ، فَذَلِكَ الرَّأْنُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ

“Şüphesiz kul bir günah işlediği zaman, kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer tevbe eder, (günahı) terk eder ve istiğfar ederse, kalbi parlatılır. Eğer (günaha) geri dönerse, o siyahlık arttırılır. Nihayet kalbini kaplayıp kuşatır. İşte bu, Allah’ın ‘Asla! Bilakis işledikleri kalplerinde pas tutmuştur.’ buyruğunda haber verdiği ‘rân/rân’dır.”¹²

Bu hadis, nefsin insanı helake sürükleyişinin çoğu zaman nasıl sinsi ve kademeli bir şekilde gerçekleştiğini son derece açık biçimde ortaya koymaktadır. Başlangıçta insanı rahatsız eden günah, tekrar edildikçe alışkanlığa; alışkanlık ise zamanla duyarsızlığa dönüşür. Böylece kalp kararır, hakka karşı hissizleşir ve helak, insan farkına varmadan adım adım inşa edilir.

İnsanı helake yaklaştıran en tehlikeli kırılma noktaslarından biri de vahyin ölçü olmaktan çıkması, heva ve şehvetin ölçü hâline gelmesidir. O hâlde şimdi, nefsi-i emmârenin en güçlü iki dayanağı olan bu iki kavram üzerinde durmak gerekir.

5. 91/Şems, 9

6. 91/Şems, 10

7. Zâdu’l Mesîr, 9/141

8. Taberî, Câmiu’l Beyân, 30/211

9. 87/A’lâ, 14

10. 87/A’lâ, 15

11. 83/Mutaffifin, 14

12. Tirmizi, 3334; İbni Mace, 4244

Nefs-i Emmârenin İki Ana Dayanağı: Heva ve Şehvet

Heva

هوى/hevâ kelimesi lugatta meyletmek, arzu etmek, bir şeye düşkün olmak, aşağıya düşmek, sürüklenmek manalarına gelir. İstilahta ise vahyin ölçüsünden bağımsız olarak sadece kendi arzusuna ve hoşuna giden şeye göre hareket etmektir.

Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ

“Hevasını ilah edinen kimseyi gördün mü?”¹³

Başka bir ayette şöyle buyurur:

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

“Sakin hevaya/arzuya uyma yoksa seni, Allah’ın yolundan saptırır.”¹⁴

Hevasına tabi olan kimse, artık Allah’ın (cc) emrine değil, kendi arzusuna itaat eder. Helali ve haramı kendi isteklerine göre belirlemeye başlar. İbni Kesîr (rh) ayeti tefsir ederken şöyle der: “Böyle bir kimse, Allah’ın emrine değil, nefsinin arzusuna itaat eder. Onun ilahı artık Allah değil, arzusudur.”¹⁵

Şehvet

شهوة/şehvet kelimesi; şiddetli arzu, istek ve bir şeye karşı güçlü meyil manalarına gelir. İstilahta ise şehvet, insanın bedenî ve dünyevî hazlara karşı duyduğu fitri arzudur. Bu arzu, kendi sınırları içinde kaldığında hayatın devamı için bir vesile olmakla birlikte kontrol edilmediği takdirde insanı helake sürükleyen bir güce dönüşür.

Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ
وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ

“Kadınlar, evlatlar, kantar kantar altın ve gümüş, besili atlar, hayvanlar ve ekinlerden oluşan şehvetlerin sevgisi insanlara süslü gösterildi. Bu, dünya hayatının (kendisinden faydalanan geçici) metâsıdır. (Ebedî ve hakiki nimetlerin olduğu) güzel dönüş, Allah katındadır.”¹⁶

Allah Resûlü (sav) ise bu imtihan düzenini şu veciz ifadeyle özetlemiştir:

حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ، وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ

“Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle kuşatılmıştır. Cehennem ise şehvetlerle kuşatılmıştır.”¹⁷

Allah Resûlü’nün (sav) mezkûr hadisi, insanın bu dünyadaki imtihan düzenini çok veciz bir şekilde özetler. Kurtuluşa götüren yolun genellikle nefse ağır gelen, sabır, fedakârlık, ibadet, haramlardan kaçınma ve nefsi dizginleme gibi davranışlardan geçtiğini; helake götüren yolun ise çoğu zaman nefse hoş gelen, haz veren, kolay ve cazip görünen arzuların peşinden gitmekle açıldığını anlatır. Yani mesele, bir işin insana kolay veya zor gelmesi değil, Allah’ın (cc) rızasına uygun olup olmamasıdır. Nefis tabiatı gereği kolayı, haz vereni ve ânlık tatmini ister; fakat insan bu isteklerin peşinden ölçüsüzce gittiğinde, farkına varmadan kendisini felakete götüren bir yola girmiş olur. Buna karşılık başlangıçta zor ve ağır gelen ibadetler, sabır ve haramdan sakınma gibi davranışlar ise insanı ebedî kurtuluşa taşıyan yolun kapılarıdır. Hadis, bu yönüyle, dünya hayatında tercihler yapılırken ölçünün “nefsin hoşuna gitmesi” değil, “Allah’ın (cc) razı olması” gerektiğini öğretir.

Nefs-i Emmârenin Yöntemi ve Ahlaki Çözümle

Nefs-i emmârenin yöntemi, insanı açık bir günah çağrısıyla değil, tedricî ve meşrulaştırıcı telkinlerle sürüklemesidir. Bu süreçte kullanılan başlıca hile, günahı küçük göstermek, erteletmek veya niyet ve kalp temizliği gibi kavramların arkasına sığınarak sorumluluk bilincini zayıflatmaktır. “Daha gençsin, ileride düzeltirsin.”, “Kalbin temiz olması yeterlidir.”, “Bir kereyle bir şey olmaz.”, “Zaten herkes böyle yapıyor.” türü telkinler, nefsin ve şeytanın müşterek çalışmasının tipik örnekleridir.

Bu noktada şeytan ile nefsin iş birliği, günahın yalnızca işlenmesiyle kalmayıp, savunulur ve normalleştirilir hâle gelmesine kadar ilerler. Bu durum, ahlaki duyarlılığın körelmesi ve kötülüğün sıradanlaşması anlamına gelir. Artık kişi, sadece hataya düşen değil, hatayı gerekçelendiren bir zihniyet üretmeye başlar.

Modern Dünyada Nefs-i Emmârenin Beslenme Zemini

Maalesef günümüzde durum bundan farklı değildir. Bilakis toplumun nefs-i emmâre yönünü besleyen, masiyetleri arttırdıkça insanları vahyin rehberliğinden uzaklaştıran tağuti bir yönetim ve onları destekleyerek söz konusu masiyetlere ortak olan bir guruh bulunmaktadır. Yapmış oldukları reklamlar, televizyon programları, sosyal medya çalışmaları, insanı sürekli tüketime ve gösterişe çağırılmaktadır. Amaçları; toplumu vahyin rehberliğinden koparıp tamamen Batı’ya hayranlık duyan,

13. bk. 45/Câsiye, 23

14. bk. 38/Sâd, 26

15. bk. Tefsîru İbni Kesîr, Dâru Kutubi’l İlmiyye, 7/247

16. 3/Âl-i İmrân, 14

17. Buhari, 6487; Müslim, 28231

ünlü dedikleri güruhun ahlaksız hayatlarını magazin programları aracılığıyla özümseyen ve örnek alan bir model hâline getirmektir. O hâlde nefsin bu yönünü besleyen yönlendirmelere karşı uyanık olmak, insanın kendisiyle baş başa kalıp nefsine sınır koyması ve hayatın içinde olup bitenleri bilinçli bir şekilde değerlendirmesi gerekir. Aksi hâlde insan, nefsin karanlık yönüne kapılarak, başlangıçta sakın görünen bir zeminde yavaş yavaş büyüyen ve sonunda yıkıcı sonuçlar doğuran tahribatların farkına varamayabilir.

Nefis Terbiyesinde Üç Temel İlke: Mücadele, Murakabe ve Müşahede

Bu noktada şu hakikat ortaya çıkmaktadır: Nefsin emmâre hâlinen kurtuluş, kendiliğinden gerçekleşen bir dönüşüm değil; bilinçli, sistemli ve sürekli bir mücadele sürecini gerektirir. İslam ahlakı bu süreci üç temel kavramla ifade eder: Mücadele, murakabe ve müşahede.

Mücadele (مجاهدة), kulun nefsine, hevasına ve onu günaha çağıran iç ve dış telkinlere karşı, Allah'ın (cc) rızasını merkeze alarak bilinçli ve sürekli bir şekilde direnmesidir. Bu, nefsin isteklerini yok etmek değil, onları vahyin ölçüsü altına alarak disipline etmektir.

Allah (cc) şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

“Bizim yolumuzda cihad edenlere elbette (en doğru olan) yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, muhsinlerle/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlarla beraberdir.”¹⁸

Mücadeleden tabii neticesi murakabedir. Murakabe, kulun her ân Allah'ın kendisini gördüğünün ve bildiğinin şuuruyla yaşamasıdır. Bu şuur yerleşmedikçe, mücadele süreklilik kazanmaz.

Söz konusu sürecin kalpteki kemal noktası ise müşahededir. Müşahede, kulun Allah'ın murakabesini kalbinde derin bir idrak hâline getirmesi ve ibadetlerini o şuurla eda etmesidir. Allah Resûlü (sav) bunu “ihsan” kavramıyla tarif etmiştir:

الإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

“İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da şüphesiz O seni görüyor.”¹⁹

Nefsî Muhasebe ve İç Denetim Bilinci

Bu yolun canlı tutulabilmesi için vazgeçilmez bir diğer ilke ise muhasebedir. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ،
وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ
الْأَمَانِيَّ

“Akıllı kişi, nefsini hesaba çeken ve ölüm sonrası için amel edendir. Âciz kişi ise nefsini hevasına tabi kılan ve Allah'tan temennilerde bulunandır.”²⁰

Bu hadis, akıl ile muhasebe arasındaki doğrudan ilişkiyi ortaya koyar. İslam ahlakında akıllı olmak, dünyevi çıkarları maksimize etmek değil, Hesap Günü'nü merkeze alan bir hayat tasavvuru inşa etmektir.

Sahabe neslinde bu ilkenin sistematik bir ahlak disiplini hâline geldiği görülür. Nitekim Ömer'in (ra) sözü, bu bilincin veciz bir ifadesidir:

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا، وَزِنُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تُوزَنُوا، فَإِنَّهُ أَهْوَنُ عَلَيْكُمْ فِي الْحِسَابِ عَدًّا أَنْ تُحَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ، وَتَزِينُوا لِلْعَرْضِ الْأَكْبَرِ

“Hesaba çekilmeden önce nefislerinizi hesaba çekin. Amellerinizin tartılmadan önce kendinizi tartın. Bugün kendinizi hesaba çekmeniz, yarınki hesabı sizin için daha kolay kılar. Büyük arz (mahşer) için hazırlanınız.”²¹

Bu söz, iç denetimin (murakabe ve muhasebe), ahiretteki hesabın kolaylığıyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koyar.

İslam ahlakında hedef, nefsin bütünüyle yok edilmesi değil, terbiye edilerek istikamet altına alınmasıdır. Kur'an-ı Kerim, nefsin emmâre hâlini nihai bir durak olarak değil, aşılması gereken bir eşik olarak sunar. Zira bu eşğin ötesinde, nefsin artık kendini sorgulamaya başladığı, yaptığı kötülüklerden rahatsızlık duyduğu ve iç denetime yöneldiği yeni bir safha bulunmaktadır. Bu safha, insanın iç dünyasında muhasebenin ve uyanışın başladığı kritik bir dönüm noktasını ifade eder.

Bir sonraki yazımızda, nefsin bu yeni merhalesi üzerinde duracağız, inşallah.

Dualarda buluşmak üzere...

18. 29/Ankebût, 69

19. Buhari, 50; Müslim, 9-10

20. Tirmizi, 2459

21. İbni Kesir, Tefsiru'l Kur'ani'l Azim, Tâhâ Suresi tefsiri, 20/15

ORYANTALİZM VE
İSLAM

İslam'ı Anlamak mı Yoksa Yeniden İnşa Etmek mi?

Batı'nın İslam'a olan ilgisi, tesadüfi bir merakın çok ötesinde, yüzyıllara yayılan derin bir tarihsel sürecin ürünüdür. Bu ilginin kavramsal çerçevesini çizen oryantalizm, en temel tanımıyla Doğu'ya ilişkin her türlü bilgi üretimini konu edinir. Kökeni Latince "orient" sözcüğüne dayanan oryantalizm terimi;¹ Doğu dillerinden dinlerine, tarihinden kültürüne uzanan geniş bir çalışma alanını kapsar.² Ancak bu geniş çalışma sahası, görüldüğü kadar masum bir akademik merakla sınırlı değildir.

Nitekim oryantalizm, sadece kütüphanelerde, tozlu raflar arasında yürütülen bir disiplin olmanın ötesinde, Batı'nın kendi kimliğini "öteki" üzerinden inşa etme çabasıdır. Doğu'yu tanımlama ve sınıflandırma faaliyeti, Batı'nın kendi merkezini belirleme arzusuyla şekillenmiştir.³ Edward Said'in meşhur analizinde vurgulandığı üzere oryantalizm; Şark'ı anlatan, temsil eden ve nihayetinde onu yeniden kurgulayan bir bilgi sistemidir. Bu asimetrik ilişkide Batı "inceleyen özne", Doğu ise "incelenen nesne" konumuna indirgenmiştir.⁴

Bu inceleme nesnesinin tam kalbinde ise hiç şüphesiz İslam yer almaktadır. İslam'ın oryantalist çalışmaların odağı hâline gelmesi, onun Batı için sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda tarihsel, siyasi ve kültürel bir rakip olarak görülmesinden kaynaklanır.⁵ Bu "rakip" algısı, Doğu'yu tanıma çabasını çoğu zaman bilimsel bir keşiften ziyade, savunma refleksiyle örülmüş bir stratejiye dönüştürmüştür.

İlginçtir ki bu stratejik ilgi, köklerini Avrupa'nın en karanlık dönemlerinden alır. Orta Çağ Avrupası derin bir duraklama içindeyken, Endülüs ve genel İslam coğrafyası bilim ve medeniyetin zirvesini yaşıyordu. İki medeniyet arasındaki bu tezat, Avrupalıları ister istemez Doğu'yu incelemeye, Arapça eserleri tercüme etmeye ve İslam medeniyetinin

İlginçtir ki bu stratejik ilgi, köklerini Avrupa'nın en karanlık dönemlerinden alır. Orta Çağ Avrupası derin bir duraklama içindeyken, Endülüs ve genel İslam coğrafyası bilim ve medeniyetin zirvesini yaşıyordu. İki medeniyet arasındaki bu tezat, Avrupalıları ister istemez Doğu'yu incelemeye, Arapça eserleri tercüme etmeye ve İslam medeniyetinin kodlarını çözmeye itmiştir. Avrupa üniversitelerinde ilk Arapça kürsülerinin kurulması, aslında bu hayranlık ve ihtiyaç karışımı ilginin somut bir neticesidir.

1. bk. Selahattin Sönmezsoy, Kur'an ve Oryantalistler (Fecr Yayınları, 1998), s. 25
2. bk. İsmail Cerrahoğlu, Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve İlimleri Üzerine Araştırmalar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (1989), s. 95
3. bk. Yücel Bulut, Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler, Marife Dini Araştırmalar Dergisi (2002), s. 14
4. bk. Edward Said, Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu, çev. Selahaddin Ayaz, (Pınar Yayınları, 1991), s. 16
5. bk. Cerrahoğlu, Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve İlimleri Üzerine Araştırmalar, s. 95

kodlarını çözmeye itmiştir.⁶ Avrupa üniversitelerinde ilk Arapça kürsülerinin kurulması, aslında bu hayranlık ve ihtiyaç karışımı ilginin somut bir neticesidir.⁷

Gel gelelim bu yoğun akademik ilgi, beraberinde ciddi bir ön yargı mirasını da getirmiştir. Batı Hristiyan dünyası, İslam'ı bir gelişim alanı olarak görürken aynı zamanda varlığına yönelik bir "tehdit" olarak kodlamıştır. Bu paradoksal bakış açısı, İslam'ın vahiy kökeninin sorgulanmasına, Muhammed'in (sav) peygamberliğinin tartışmaya açılmasına ve hatta İslam'ın Hristiyanlığın "sapkın bir kolu" olduğu iddialarına kadar varmıştır.⁸

Zamanla bu akademik ön yargılar, popüler kültürün de yardımıyla yerleşik bir imaja dönüşmüştür. Doğu; Batı metinlerinde, tablolarında ve siyasi söylemlerinde egzotik, durağan ve kurtarılmaya muhtaç "geri kalmış" bir dünya olarak resmedilmiştir. Oryantalizm bu noktada, bir bilim dalı olmaktan çıkıp Doğu üzerinde kurulan zihinsel bir hâkimiyet aracına dönüşmüştür.⁹

Öte yandan, oryantalizmin bu tek tipçi yaklaşımına karşı daha hakkaniyetli bir parantez açmak da gerekir. Zira tüm oryantalist çalışmaları aynı niyet düzleminde değerlendirmek haksızlık olacaktır. Tarih boyunca doğrudan İslam kaynaklarına başvuran, ön yargılarıyla yüzleşen ve daha objektif bir bilimsel yöntemi benimseyen araştırmacılar da var olmuştur. Özellikle modern dönemde bazı oryantalistler, Orta Çağ'ın polemikçi üslubundan sıyrılarak daha evrensel bir perspektif geliştirmeyi başarmışlardır.¹⁰

Sonuç olarak, bugün modern dünyada İslam ve Doğu hakkında dolaşımda olan pek çok yargı, aslında bu köklü oryantalist geleneğin birer yansımasıdır. Oryantalizmi derinlemesine anlamak, sadece geçmişin tozlu sayfalarını karıştırmak değil; bugünün küresel siyasetini, medyadaki İslam algısını ve "biz" ile "onlar" arasındaki o ince çizgiyi yeniden kavramak demektir.¹¹

6. bk. Mahmud Hamdi Zakzuk, Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı, çev. Abdülaziz Hatip (1993), s. 10

7. bk. Bulut, Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler

8. bk. Mustafa Küçükbaşçı, Şarkyatçı Arthur Jeffery ve Kur'an Çalışmalarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi (2002)

9. bk. Said, Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu

10. bk. Maxime Rodinson, Oryantalizmin Doğuşu, çev. Ahmet Turan Yüksel, s. 173

11. bk. Bulut, Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler

HİCAB: İMAN, KİMLİK VE TOPLUMSAL ONUR

İslam'ın ilk yıllarında vahyin doğrudan yönlendirdiği bir toplum inşa ediliyordu. Devr-i Saadet'te inanç, ibadet, ahlak ve toplumsal düzen Kur'an'ın rehberliğinde şekilleniyordu. Kadının örtünmesi, yani hicab meselesi, sadece bir giyim biçimi değil, aynı zamanda bir inanç göstergesi ve kimlik bilinci hâline gelmişti bu dönemde. Müslim kadının iffetini, onurunu ve toplum içindeki yerini korumayı amaçlayan İlahi bir emirdi tesettür. Resûlullah (sav) Dönemi'nde hicab hem kadın hem de erkek için ahlaki ölçülerin yerleşmesinde önemli bir rol oynadı.

Örtünme Emri ve Tesettürün Anlamı

İslam öncesi Arap toplumunda kadınlar başlarını örtse de bu, dinî bir anlam taşımazdı. Çoğu zaman sıcak veya tozdan korunmak içindi örtü. Ancak İslam'ın gelişiyile birlikte bu davranış Müslim kadın için sosyal yaşam alanlarında bir hayat tarzı, imani bir duruş ve manevi bir hüviyet kazandı. Kadın için tesettürün farzıyetine dair Kur'âni emir gayet açıktır:

“Mümin kadınlara da, ‘Gözlerini (haramdan) kısımlarını ve iffetlerini muhafaza etmelerini’ söyle. Kendiliğinden görünenler hariç süslerini açığa çıkarmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar (kafa, boyun ve göğüs kısmını örtecek şekilde).”¹

Bu ayet, tesettürün şer'i temelini oluşturur. Allahu Teâlâ bu ayetle Müslim kadınların toplum içinde tanınmalarını ve saygı görmelerini sağlamıştır.

Tesettürün Hikmeti, Hicabın Öncüleri

Tesettür, kadını toplumdan soyutlamak için değil; saygı, güven ve vakar içinde yaşamını sürdürmesi için getirilmiş bir ilkedir. Kadının süsünü gizlemesi hem kendisini fitneden korur hem de aile yapısının sağlam kalmasına katkı sağlar. Kur'an'da yer alan “evlere izin isteyerek girmek, selam vermek, gözlerin bakışını korumak” gibi mahremiyet emirleri, bu ahlaki çerçeveyi tamamlamak içindir. Tesettür, bu anlamda sadece giyim değil; kalp, davranış ve konuşma edebiyiyle de bütünleşen bir ahlak anlayışıdır. Ummahâtü'l Mu'minin (Müminlerin Anneleri) olan Resûlullah'ın (sav) hanımları, ümmetin kadınları için örnek alınan kimselerdi.

Modern feminizm; kadını reklam, moda, beden endüstrisi gibi alanlarda istismar ederek vahşi kapitalizmin tüketim aracına dönüştürmüştür. Bununla beraber bireysel yaşamı özendirerek insanı yalnızlaştırmış, cinsiyet rollerini muğlaklaştırarak fıtrat dengesini sarsmıştır.

1. bk. 24/Nûr, 31

Modern çağın teşhir kültürü, özgürlük değil, değersizlik duygusunun örtülü bir tezahürüdür. Kadının onuru bedenini sergilemekle değil, fıtratına uygun vakar ve iffetiyle korunur. Tesettür, kadını toplumdan koparmak için değil, saygınlığını ve güvenliğini korumak için emredilmiştir.

Bu nedenle hicab emri önce onlara geldi. Ahzâb Suresi, 53. ayette şöyle buyrulur:

“(Peygamber eşlerine) bir şey soracağınız zaman, perde arkasından sorun. Bu, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için en temiz olandır.”²

Bu emir, özelde Peygamber hanımlarına yönelik bir edep ölçüsüydü, ancak onların bu titizliği ümmetin kadınlarına da örnek teşkil etti. Âişe (r.anha) ve diğer Annelerimiz (r.anhunne) dışarı çıktıklarında yüzlerini de örterlerdi. Onların bu hassasiyeti, hicabın sadece dış görünüş değil, davranıştaki zarafet ve hayâ olduğunu gösteriyordu. Yani hicab, toplumdan kopmak değil, Allah'ın (cc) rızası uğruna vakar ve edeple toplum içinde yer almanın adıdır.

Kıyafetler ve Ölçüler

Kur'ân'da geçen iki önemli kavram, hımâr (خمار) ve cilbâbdır (جلباب). Hımâr, baş ve boynu örten örtü; Cilbâb, baştan ayağa örten dış giysi anlamına gelir.

Hicab ayetinden sonra Ensâr kadınlarının siyah cilbâblarını giyip vakar içinde dışarı çıkmaya başladıkları rivayet edilir. Resûlullah (sav) kadınların dar, şeffaf veya dikkat çekici elbiseler giymesini yasaklamış, erkek kıyafetlerine benzer giysilerden de menetmiştir.

Kadının toplumda iffetini ve saygınlığını koruması, tesettürün vakar ve ölçülülük ilkesine uygun olmasıdır. Bu olay, İslâm'da tesettürün yalnızca biçimsel bir uygulama olmadığını, aynı zamanda sosyal yaşamda ahlaki sorumluluk, toplumsal saygı ile iffet ve hayâ bilincini güçlendiren bir kimlik olduğunu gösterir.

Tesettürün Ahlaki ve Sosyal Boyutu

İslâm'da tesettür, bir giyim tarzı olmanın ötesinde bir ahlak ilkesidir. Maruf (iyi, doğru, uygun) kavramı, Kur'ân'da hem davranış hem de toplumsal düzen ölçüsü olarak yer alır. Tesettür, bu maruf çerçevesinde hem bireysel edebi hem de sosyal huzuru korur.

Nûr Suresi, 30 ve 31. ayetlerde hem erkek hem kadına yönelik uyarılar vardır:

Erkekler bakışlarını kontrol edecek, kadınlar da süslerini örtülerinin altında saklayacaktır. Böylece toplumda karşılıklı saygı ve güven ortamı sağlanacaktır.

Cerîr ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

“Resûlullah'a (sav) ânsızın istemeden harama bakmanın hükmünü sordum. 'Hemen gözünü başka tarafa çevir!' buyurdu.”³

Bu hadis, tesettürün karşılıklı bir sorumluluk olduğunu hatırlatmaktadır. Böylelikle toplumsal ahlak ve bireysel iffet için ortaya temel bir prensip konmuştur. İslâm, aileyi güven ve karşılıklı saygı temeli üzerine kurmuştur. Resûlullah (sav) yabancı bir erkeğin evde yalnız bir kadının yanına girmesini yasaklamış; kadınlara da dışarı çıkarken süslenip kokulanmalarını tavsiye etmiştir. Bu tedbirler, kadını kısıtlamak için değil, onurunu ve güvenliğini korumak içindir.

Bununla birlikte kadınlar, toplumdan koparılmamışlardır. Kadınların sosyal hayata katılımı üç alanda meşru görülmüştür:

İbadet, ilim ve cihad.

Kadınlar mescitlerde namaz kılmış, ilim meclislerine katılmış, savaşlarda hekimlik ve hemşirelik yapmış, ayrıca lojistik görevler üstlenmiştir. Ancak bütün bu faaliyetlerde tesettür ve vakar korunmuştur.

Hicab Bir Hayâ Kültürüdür

Resûlullah (sav) Dönemi'nde hicab, yalnızca bir giyim şekli değil; iman, kimlik ve ahlakın bir yansımasıydı. Tesettür, kadını gizlemek için değil; onun vakarını, güvenliğini ve toplum içindeki onurlu yerini korumak için getirildi. Bugün de tesettür, Müslim kadın kimliğinin önemli bir parçası olarak varlığını sürdürüyor. Çünkü o sadece bir kumaş değil; bir kimlik, bir duruş, bir tavır, bir bilinç ve bir iç huzur ifadesidir.

Tevhid, insanın, Rabbini birlemesi, yani yalnızca O'na (cc) kulluk etmesi demektir. Bu, insanın kimliğini, değerini ve özgürlüğünü Allah'ın iradesine teslim olarak bulması anlamına gelir. Kur'ân'a göre gerçek özgürlük, nefsin ve insanların beklentilerinden kurtulmak, sadece Allah'ın hükmüne bağlanmaktır. Bu yönüyle tevhid, kadını da erkeği de eşit şekilde kul kabul eder; üstünlük yalnızca takvadır. İslâm, değerinde eşitliği esas alırken, yaratılıştaki farklılıklara dayalı görev ve sorumlulukları da adaletle paylaştırmıştır. Bu nedenle İslâm'ın eşitlik anlayışı, “aynılaşmak” değil, her bir cinsin fıtratına uygun biçimde değer bulmasıdır.

2. bk. 33/Ahzâb, 53

3. Müslim, 2159

Marazlı Teşhircilik ve Feminizm

İnsan, doğası gereği saygı görmek, değer verilmek ve kabul edilmek ister. Ancak modern çağda bu ihtiyaç, özellikle sosyal medya ve popüler kültürün etkisiyle, beden üzerinden görünür olma biçiminde ifade edilmeye başlandı. Teşhircilik, yani dikkat çekme amacıyla bedeni sergileme çoğu zaman bilinçli bir tercih değil, aidiyet ve onay arayışının bir yansıması hâline geliyor.

Psikolojik açıdan bakıldığında, öz saygısı düşük bireyler, dış onayı (beğeni, ilgi, takipçi) arama eğilimine girer. Teşhircilik, “özgürlük” zannıyla aslında derin bir öz güven eksikliği, düşük öz saygı ve değersizlik duygularını telafi etme çabasıdır. Bunun zıddı da mümkündür: Toplumun bu marazi davranışa utanç ve dışlamayla tepki gösterip bundan haz alması da aynı ölçüde hastalıklı bir hâldir. Her iki durum da temelde ruhsal dengesizliğin ürünüdür. Kalben, ruhen ve psikolojik olarak sağlıklı bir hanımefendi, özel ve kendisine ait olan vücudunun mahrem bölgelerini fitrat gereği setreder.

Teşhirciliği mahkûm eden her eleştiriye kadın hakları veya feminizm karşıtlığına indirgemek de yanıltıcıdır ve kompleksli bir karşı tutumdur. Feminizm tarihsel olarak kadınların sömürülmesine karşı bir reaksiyon olarak doğmuştur. Başlangıçta adalet ve eşitlik talepleri haklıydı; çünkü İslam ümmeti dışındaki birçok toplumda kadın insan yerine konmuyordu. Ancak modern dönemde feminizm, seküler ve liberal bir yöne evrilmiş, zamanla vahşi kapitalizmin elinde kullanışlı bir aparata dönüşmüştür.

Batı’da sınırlı “çıplaklık” zamanla bireysel özgürlük başlığı altında normalleştirilmiş gibi görünse de aslında teşhircilik hâlâ olumsuz karşılanır. Kamusal alanda cinselliği çağrıştıran teşhir davranışları “indecent exposure”⁴ yasalarıyla cezalandırılır. Türkiye’de ise mevcut yasal düzenlemeler ya sokaklarımızdaki teşhircilik terörünü kapsamamakta ya da dava konusu olmaktan uzak uç örnekler esas alınarak hazırlanmıştır. Feminizmin Batı’daki öncüleri bugün dahi “beden özgürlüğü”nü savunurken aynı zamanda kadının nesneleştirilmesine karşı çıkarlar. Dolayısıyla Batı’da da bedeni sergilemek özgürlük değil, manipülasyonun bir aracı olarak eleştirilir. Yani mesele aslında Doğu-Batı farkı değil, insanın kendi kimlik değerini kaybetmesidir. Aidiyet iddiasındaki tutarsızlık ile insanın kendilik saygısındaki zayıflık, modern çağın asıl krizidir.

Afife Hanımlar, Kadraj Kadınlar

İslam’ın ölçüsü, insan onurunu korumaktır. Beden, bir emanettir; sergilenmek için değil, saygı görmek ve korunmak içindir. Teşhircilik hem kişiyi metalaştırır hem de toplumsal ilişkilerde saygı-değer-önem dengesini bozar. Ülkemizde de özellikle bazı ideolojik çevrelerin ve medya odaklarının dayattığı “modern kadın” kalıbına sığmaya çalışarak “Beden benimdir, istediğimi yaparım!” anlayışına sivrulan birçok kadın, aslında “Allah’ın hükmünü dışlayan” birey merkezli sahte bir özgürlük sevdasıyla aslen sahip oldukları değer ve saygınlıktan mahrum kalmıştır. Kadın cinsiyeti, aile yuvası ve anneliğin kudsiyeti gibi toplumu var eden temel kavramlar dahi sözde “toplumsal inşa” söylemleriyle değersizleştirilmeye çalışılmaktadır. Batı’daki kimi feministlerin dahi eleştirdiği şekilde, Türkiye’deki bazı “ulusal” feminizm yorumları, mümince ve insanca yaşamın tam zıddı olan sınırsız özgürlük anlayışını yaygınlaştırmıştır.

İslam’a göre kadının değeri “yaratılışındaki fitrat ve kulluk bilinciyle” ölçülür, erkek ile rekabetle değil. Kadının onuru, bedenini teşhir ederek değil, nefsinin terbiye ederek korunur. Kadın, toplumun merkezinde “meta” değil, emanetçi ve şahsiyet sahibi afife bir hanımefendi olarak yer alır. Kur’ân’daki özgürlük anlayışı “her istediğini yapmak” değil; Allah’ın (cc) sınırları içinde yaşamının huzurunu ve başkalarının mahremiyetine saygı esasını benimsemektir.

Modern feminizm; kadını reklam, moda, beden endüstrisi gibi alanlarda istismar ederek vahşi kapitalizmin tüketim aracına dönüştürmüştür. Bununla beraber bireysel yaşamı özendirerek insanı yalnızlaştırmış, cinsiyet rollerini muğlaklaştırarak fitrat dengesini sarsmıştır.

Hiç kimse bu noktaya kendiliğinden gelmedi. On yıllardır “eşitlik, özgürlük, feminizm” sloganları ve saptırıcı medya etkisiyle birçok genç kız ve kadının geldiği, daha doğrusu getirildiği tablo ortadadır. İnsan merkezli ama ilahi sınırdan yoksun özgürlük arayışı, kadın-erkek çatışmasını körüklemiş, bedeni kimlik hâline getirmiş, “Ben kendime yeterim!” anlayışıyla toplumun dirliğini zedelemiştir. Netice itibarıyla İslam, kadını da erkeği de bir bütünün iki tamamlayıcı parçası olarak görür.

“Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz.”⁵

Bu hem korunma ve koruma hem de tamamlanma anlamına gelir. Yani ne rekabet ne tahakküm... Denge, adalet, iffet, keramet ve ihtiram.

4. “Indecent exposure” Türkçede “müstehtecen/uygunsuz çıplaklık” anlamına gelir ve birçok Batı ülkesinde suç olarak kabul edilir. Tabii İslam’daki ve toplumumuzda genel kabul gören anlamıyla müstehtecenlik tanımı ile bazı Batı toplumlarında ve ülkemizdeki İslam karşıtı laik ve berduş takımının müstehtecenlik tanımı arasında doğu ve batı kadar fark olduğu hatırlanmalıdır. Söz konusu kesimlere göre müstehtecenlik sadece genital bölgelerin açıkça teşhiriyle sınırlıdır.

5. bk. 2/Bakara, 187

EL-WEHHAB/الْوَهَّابُ

**"Di nava kemaîya kesên gihîştine
hîdayetê de sebatkarîya wan kesên
ku bi hîdayetê hatine xelatkirin,
ewana bextewar bixwe ne. Parastina
hîdayetê, yanê hetanî mirinê sebata
li ser îslamê berpirsîyarîya hemû
mûmînan e."**

El-Wehhab, ji navên herî xweşik yên Allah (ac) e. Ji koka "We-he-be/Hîbe" muştac e, çêbûyî ye. Maneya wê ya ferhengî bê berdêl dayîn e. El-Wehhâb tê ser maneya Allahê bê berdêl dide evdên xwe û evdên xwe bi diyarîyên taybet xelat dike.

El-Wehhâb forma navê kiryar ya pirole ye. Yanê delaletê vê maneyê dike ku Allah (ac) bê berdêl û pîrêde dide. Navê El-Wehhâb di Qûr'ana Kerîm de sê (3) car dibore.

رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

"Rabbê me! Piştî ku te em gihande hîdayetê qelbên me nexerifîne. Ji bal xwe ve rahmetekê bide me. Bêguman tu, (ew ê bê gerew/bê berdêl dide evdên xwe) Wehhab î."¹

Tecellî û Berpirsîyarîya Me Ya Dij Navê El-Wehhâb

Her nîmet û xweşîyên di jiyana insan de hîbe û dîyarîya Allahê El-Wehhâb e. Ne mimkûn e ku insan van nîmetan bijmêre. Allah (ac) wiha ferman dike:

وَاتِيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا
تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ

"Wî, her tiştên ku we jê xwestîye daye we. Eger hûn bixwazin nîmetên Allah bijmêrin hûn nikarin wan tevan bijmêrin. Bêguman insan heyîneke pîrêde zilimkar e û pir nankor e."²

Em ê behsa çend hîbê û dîyarîyên ku Allahê El-Wehhâb dane me bikin.

Zarok, Hîbêya Rabbânî Ye. Allah (ac) ji kî re û çiqas daxwaz bike ewqas zarok dide wî. Birastî zarok ji bo evdên wî dîyarîyeke taybet e û tecellîya navê El-Wehhâb e. Ji ber vê yekê dayîna zarok wek hîbe hatiye binavkirin:

Hakimîyeta/serwerîya erd û esmanan aidê Allah e. Çi daxwaz bike dixuliqîne. Ji kî re bixwaze (zarokê) keç, ji kî re bixwaze kur dibexşîne.

1. 3/Al-i İmran, 8
2. 14/İbrahim, 34

“(Ew ji kî re bixwaze) ji zarokên kêç û kur bi hev re/ cêwî dide wan. Kî jî bivê bernegir/aqîm dihêle. Lewre ew, (zanayê her tiştî) Alîm û (yê ku hêza wî digihîje her tiştî û xwedî qudreta mutleq) Qadîr e.”³

Kesên ji Allah (ac) zarok dixwazin divê bi navê Allahê El-Wehhâb tewessûlê bikin û pirzêde dûa bikin û bi dayîna Allah (ac) qayîl bin. Lewre Allahê El-Wehhâb ligel navê El-Alîm dide. Astengên tibbî an fizîkî bila wî sewqê bêomidîyê neke. Çimkî Rabbê wî El-Qadîr e. Qet tu tişt li ber qûdreta wî nikare bisekine.

Ferzenda Salih/Zûrrîyeta Qenc Hîbeya Allahê El-Wehhâb E. Weke me got zarok hîbeya Allahê El-Wehhâb e. Dîyarîya esil ew e ku zarokên hatine dayîn ji salihan/ji qencan bin, yanê bi navandina Qûr’anê ji dê û bav re bibin ronahîya çavan.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا
قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Ew wiha dibêjin: ‘Rabbê me! Ji jin û zarokên me ên ku ji bo me bibin çavkanîya şahiyê/çavronahiyê û aramîyê bide me. Û me ji Mutteqîyan re bike pêşeng/imam.’”⁴

Allah (ac) dema salihbûyîna zaroyên pêxemberan vedi-bêje navê El-Wehhâb an jî lêkera وَهَب bikar tîne. Peyva hîbe ji bo Allah (ac) bîst (20) car tê bikaranîn. Nîvê van jî der barê zarokdayîn û salihbûna zarokan de ye. Navê El-Wehhâb herî zêde li ser malbatê tecellî dibe. Lewre malbat hêlîna insan e. Malbat, stargeha insan e. Eger li wê derê hevjinêke salîha û zarokên qenc hebin ew der dibe hêlîneke heqîqî û stargeheke aramdar û bendereke ewledar. Maleke ku li wê derê evdîtîya Rabbê aleman nayê kirin ew der weke gotr e.

Rasûlullah (sav) wiha gotîye:

“Ev her sê tişt ji dilşadîya benîâdem e; hevjinê salih/salîha, xaniyeke xweş û siwareke qenc. Ev her sê tişt jî ji şeqaweta benîâdem e; hevjinê neqenc, xaniyê xirab û siwareke xirab.”⁵

Zêr û zîv û mal û milk dibe ku li dinyayê mirov kêfxweş bikin. Lê belê li axîretê ew kesên Allah (ac) merhamet li wan kiriye ne tê de pirên van sebebê poşmanîyê ye. Insan dij Rabbê xwe mehcûb dibe û hisabdayîn zortir dibe. Hevjînekî salih û xaniyeke baş û zarokên qenc li dinyayê jî û li axîretê jî çavronahî ye.

Rasûlullah (sav) li ser mijara tiştên bifezîlet wiha gotîye:

“Xwedîtîya tiştê herî bi fezîlet; zîmanêke zikirdar û qel-beke şikûrdar û li ser îmanê hevjinêke alîkar.”⁶

Nîmeta Xwezî Bi Wê Tê Anîn: Navê El-Wehhâb li ser hin kesên bextewar tecellî dike û dibin xwedî nîmetên wisan ku mirov xwezîya xwe li wan tîne. Rasûlullah (sav) wiha gotîye:

“Ji dû kesan pê ve xwezî li kesekî din nayê kirin. Ew kesê ku Allah (ac) mal/milk dayê û ew jî di rêya heq de xerc dike û ew kesê Allah (ac) hikmet daye wî û ew jî bi vî awayê hikum dide û vî hikmete hînî kesên din jî dike.”⁷

Dibe ku gelek insan bi mal û ilim bîn riziqandin. Lê ev herdu nîmetên hanê bi îmtîyaz dide. Yanê him vî nîmetê dide evdê xwe û him li ser vî nîmetê di karên xêran de serkeftin dide evdê xwe.

Baldar bin! Gelek insanên ji wan re mal hatiye dayîn hene ku malê wan li wan malik xera kiriye. Dibe sebebê jihev pelîşandina malbata wan û ji dostên xwe dûr dibin û jî wan re dibin weke dijmin. Dewlemendî gelek caran ji hin kesan re dibe weke ezab. Xewên şeva li wan diherime. Pir kes hene ji ber bi ilmê xwe pozbilindî dikin bi wê ilmê xwe zelîl dibin û kortalan dihêxin navbera xwe û civakê. Civak hez alimên wisan nake û alim jî hez wê civakê nake.

Kesê mûşrîk bi tiştên ku Allahê El-Wehhâb teqsîm kiriye qîma xwe pê nayne. Carînan bi dizî û carînan jî bi eşkêrehî îtiraz dike. Mixabin ev exlaqa liberabûnê/îtirazê di nava civakên mûşrîk de belavbûyî ye. Hetanî wisan ku misilmanên ji exlaqê wan yê kapîtalîst bibandor bûne ew bixwe jî bi vî exlaqê malûl in.

Xelata Sebata Li Ser Hîdayetê: Ji hîbeyên/xelatên herî mezin û giring yek jî hîdayet e. Insan enceq bi hîdayeta Allahê El-Wehhâb ji tarîtiyan bigihîje ronahiyê û jî ficûra nefsa bigihîje teqwayê û jî ezaba wî rizgar bibe û bi rahmeta wî şad bibe. Hîdayet, nîmeteke wisan mezin e ku Allah (ac) kêma kesan bi vî nîmetê xelat kiriye.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ
قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا
وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ
أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

“Sond be, me ji bo cehennemê ji cin û insanên gelek kes xuliqandin. Qelbê wan heye lê bi wî fêm nakin. Çavê wan heye lê bi wan nabinin. Guhê wan heye lê bi wan nabihîzin. Evana weke heywanan in, heta hê (ji heywanan) jî rêşastir in. Ew, yên di xefletê de bixwe ne.”⁸

Di nava kemanîya kesên gihîştine hîdayetê de sebatkariya wan kesên ku bi hîdayetê hatine xelatkirin, ewana bextewar bixwe ne. Parastina hîdayetê, yanê

3. 42/Şûra, 49-50

4. 25/Fûrqan, 74

5. Mûsne, 1445

6. Tirmizî, 3094; Ahmed, 22437

7. Bûxarî, 73; Mûslîm, 616

8. 7/A'raf, 179

hetanî mirinê sebata li ser îslamê berpirsiyariya hemû mûmînan e.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ
إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Gelî ew ên îman anîne! Bi awayê layiqî wî ye ji Allah bitirsîn û hûn bitenê wek muslim/evdên şirkê terk dikin û berê xwe bi tewhîdê didin Allah bimirin.”⁹

Hilbijartina îslâm wek dîn, bi serê xwe têr nake. Ya herî mûhîm ew e ku hetanî nefesa xwe ya dawî mayîn û wefata li ser vê îslamê ye. Ev jî bi van tiştan mimkûn e. Xweparastina ji şirkê ku ew ziddê tewhîdê ye. Ji bo ku me ji şirkê biparêze dûakirina ji Allah re. Têr xwendina Qur’ana Kerîm û meal û tefsîra wê û hînbûna sunneta sehîh e. Di navenda heyatê û dawetê û têkoşînê de bicîh kirina tewhîdê. Alîkarîya dînê Allah.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

“Rabbê me! Piştî ku te em gihande hîdayetê qelbên me nexerifîne. Ji bal xwe ve rahmetekê bide me. Bêguman tu, (ew ê bê gerew/bê berdêl dide evdên xwe) Wehhab î.”¹⁰

Nîmeta Alîkarê Qenc û Bixêr. Xelateke ji Allah (ac) yek jî ew e ku dema bi berpirsiyariyekê tê wezîfedarkirin bi navê xwe yê El-Wehhâb alîkarekî bixêr jê re dike rêheval. Rasûlan jî ber ku bi mezinahiya vê nîmetê serwest bûn ji Allahê El-Wehhâb alîkarek dixwestin.

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي

“Ji malbata min wezîrekî/alîkarekî bide min.”¹¹

Dema Mûsa (as) daxwaziya alîkarîyekî ji Rabbê xwe dike, Allahê El-Wehhâb dûayê wî qebûl dike. Harûnê birayê Mûsa (as) jî bo wî wek alîkar hilbijart û bi vê awayê piştevanîya wî kir.

Bêgûman divê em zanibin ku berpirsiyariyên îslamî li ser me weke emanet in. Helbet mirov dê nikaribe vê emanete tenê bi serê xwe hilgire. Hewcedariya alîkaran heye da ku di xêran de bibin alîkar û di xerabîyan de bibin asteng. Rasûlullah (sav) wiha gotiye:

“Dema yek jî we berpirsiyariyek hilgire û Allah jî ji bo wî xêr murad bike alîkarekî salih dide wî. Eger ji bîr bike dê ew alîkar bîne bîra wî. Dema bîne bîra wî dê alîkarîya wî bike. Eger Allah ji bo evdê xwe ya xêr û qenc daxwaz

nekiribe alîkareke xerab derdixîne pêşîya wî. Zilam dema ji bîr bike alîkarê wî nayne bîra wî û alîkarîya wî jî nake.”¹²

Ji ber vê yekê dînî, dinyewî û manewî her çi be biba bibe, di hemû îş û karên xwe de divê mirov berê xwe bide Allahê El-Wehhâb.

Nîmeta Hikûm û Hikmet. Allah (ac) daxwaz dike ku kesên mûwwahhîd li ser rûyê erdê bibin waris û li wê derê bi hûkmên wî di çalakîyên xelîfetî û avakirinê de bin.

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

“Em daxwaz dikin ku li ser rûyê erdê qencîyê bi qelsan (bi mustezefan) bikin û wan bikin rêber (ên peyrevîtî li wan tên kirin) û wan (li ser rûyê erdê) bikin waris.”¹³

Firewnan; li ser sparteka nijad/îrq û derawaya/statûya civakî û komên meslekan gel herûdaîm ji hevdu biçûk û parî dikin. Civak çiqas ji hevdu parî bibin, ew qas jî dibin dijaminên hevdu û qelstir dibin. Ferdên civaka parvebûyî û lihevketî û bendbendî bûyî ji bo ewlehî û aramîyê li xelaskarekî digerin. Di vê rewşê de ew xelaskar jî Firewn e...

Allah (ac) jî vê daxwazê dike ku hemû însan li ser aqîda tewhîdê bicivin û bi sibxeta/bi boyaxa îslamê bîn bo-yaxkirin û ji temamê nasnameyên nejidil/nasnameyên sunî azad bibin û îslâm wek nasnameya xwe ya eslî bipejirînin. (Allah) dixwaze ku ew civakên ku di vê mijarê de bi ser ketine, bi aqîda tewhîdê û bi exlaqa edaletê bibin rêber û warisên ser rûyê erdê.

Nîmeta ku Allah (ac) li ser rûyê erdê daye ûmmeta îslamê ya herî mezin rêvebertîya îslamî, yanê xîlafeta li ser menheca Nebewî ye. Dema ku însan bi qedrê nîmetan nizanibin û sînoren Allah (ac) neparêzin û îsyane bikin Allah (ac) nîmetên li ser wan barandîye ji wan distîne.

Exlaqgirtina Bi Navê El-Wehhâb

Navê El-Wehhâb naveke ji esma’ûl hûsna ye ku divê kesê mûmîn bi vê navê bibe xwedî exlaq. Kesê misilman hewceye ku ji bo razibûna Allah (ac) û bê berdêl û bi dilxweşî malê xwe bide. Ferza vê dayînê zekat û ya mûstehab înfâq û ya bifezîlet jî dîyarî û hîbe ye. Ligel vê ya di dawîya ûfqa îmana berz de jî îsar e. Îsar ew e ku mirov xwişk û birayê xwe yê misilman tercîhê nefsa xwe bike. Allah (ac) wiha ferman kiriye:

9. 3/Al-i İmran, 102

10. 3/Al-i İmran, 8

11. 20/Ta-Ha, 29

12. Ebû Dawûd, 2932; Ahmed, 24414

13. 28/Qasas, 5

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا
السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ. الَّذِينَ يُنْفِقُونَ
فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ
عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Bi bal mexfîreta Rabbê xwe ve û bi bal wê cenneta ku firehîya wê bi qasî erd û esmanan e ve bilezînin/bibezin. (Ew,) ji bo Mutteqîyan hatiye amadekirin. Ew (mutteqî ne) ku; di tengexariyê û di firehiyê de fisebîlîllah înaq dîkin. Hêrsa xwe diqurtînin û qusûrê însanan efû dîkin. Allah ji muhsînan/kesên ku evdîtiya xwe herî xweşik dîkin hez dike.”¹⁴

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Heta ji tiştên ku hûn jê hez dîkin (fisebîlîllah) înaq nekin, hûn nagihêjin birrê/qenciyê. Hûn çî înaq bikin bêşik Allah pê dizane.”¹⁵

Mûkâfat/berdêl jî ji cînsê amel e. Mirov çiqas fisebîlîllah bide dê Allahê El-Wehhâb jî ewqas zêdetir hîbe bike û bide. Bêgûman Allah (ac) jî înaqîkirin û dayîna evdên xwe razî dibe. Ew ên didin di îmana xwe de rast û dilsoz in. Ew, ji Rabbê xwe jî û ji nîmetên wî yên dane jî hez dîkin. Dema ku nîmetan fisebîlîllah didin xûya dibe ku ew pîr-zêde ji Allah (ac) hez dîkin. Ji ber vê yekê navê vê dayîne wek “sedeqe” hatiye binavkirin. Lewre di dayînê de ya herî bi qîmet ew e ku di rêya Allah (ac) de bê fedakirin.

Ew Allahê El-Wehhâb dema pîrtîtiya wî de Îsmâil da Îbrahîm (as). Di mûqabilê ve diyarîya Rabbanî de Îbrahîm (as) çî kir? Rabû Îsmâil (as) ji Allah (ac) re qûrban kir. Ev nezra Îbrahîm (as) ji alema insanîyetê re du xelat da qezenckirin. Xatemu’l enbîya Mûhammed (ass) ku ew ji nesla Îsmâil e û îbadeta qûrbanê.

Herwiha hewceye ku her insan li jîyana xwe binêre û xelatên Allahê El-Wehhâb yên taybet tesbît bike. Eger bixwaze vê xelatê bike nîmeta cennetê a bêdawî divê fisebîlîllah nezir bike. Ev xelatên Rabbanî dibe ku zarok an behremendî/qabilîyet an îmkan an jî serwet be... Bêgûman ev nîmetên Allahê El-Wehhâb eger fisebîlîllah bê bikaranîn ew çax bi qîmet û rûmet û bêdawî dibe. Eger ji bo dînya û berjewendîya şexsî bê bikaranîn bê qîmet û bê rûmet û bihûrbar dibe.

Berpîrsîyarîyên Me Ya Dij Allahê El-Wehhâb

Insan bi gelemperî digel ewqas nîmetan herûdaîm gazin û gilîyan dîkin. Hin ji wan ji zaroyên xwe an jî hevjinên xwe an jî tendirûstîya xwe an jî ji karên xwe

gazin dîkin. Lê belê eger ev gazin û gilîyên hanê hemû li ser kaxizek bê nivîsîn wê di çend rêzan de biqede. Digel vê rastîyê eger nîmetên Allah (ac) bînin nivîsîn darên li ser rûyê erdê bibin qelem û behr û çem jî bibin hibîr wê dîsa nikaribin nîmetên Allahê El-Wehhâb binivîsin.

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ...

“...Ya malbata Dawûd! Ji bo şikurdariyê amel (ên salih) bikin. Ji evdên min yên şikurdar pîr kêmin.”¹⁶

Weke ku di ayetê de dihê diyarkirin insan pîr nankor e. Mirovên şikurdar hindik in. Çima? Lewre insan di heman demê de jibîrker e. Ji bo şikurdariyê pêwîste ku insan van nîmetên bêjimar bibîr bîne. Divê em vê heqîqetê tu car jî bîr nekin. Şikûrdarî şêweyeke evdîtiyê ye, nankorî jî şêweyeke îsyanê ye. Qîadeyeke jîyana dinyayê heye. Nîmet jî dert jî parîyên vê jîyanê ne. Her du rewş jî îmtîhana insan e. Qîadeyeke din jî ev e: Kul û derdên dinyayê bijimar in lê belê nîmetên wê nayên hejmartin. Tiştên Allah (ac) distîne pîr hindik in. Qet tu guman tune ku tiştên Allah (ac) dide evdên xwe ji wan pîr-zêdetir e.

Dûaya Bi Navê El-Wehhâb

رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

“Rabbê me! Piştî ku te em gihande hîdayetê qelbên me nexerîfîne. Ji bal xwe ve rahmetekê bide me. Bêguman tu, (ew ê bê gerew/bê berdêl dide evdên xwe) Wehhab î.”¹⁷

قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ
الدُّعَاءِ

“Rabbê min! Ji bal xwe ve zurîyeteke pakîpaqij îhsanî min bike. Bêşik tu dûayan seh diki/icabet diki.”¹⁸

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ
وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Rabbê me! Ji jin û zarokên me ên ku ji bo me bibin çavkanîya şahiyê/çavronahiyê û aramîyê bide me. Û me ji Mutteqîyan re bike pêşeng/îmam.”¹⁹

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Rabbê min! Hikum/hikmet bide min û min tevî salihan bike.”²⁰

16. 34/Sebe, 13

17. 3/Al-i İmran, 8

18. 3/Al-i İmran, 38

19. 25/Furqan, 75

20. 26/Şûara, 83

14. 3/Al-i İmran, 133-134

15. 3/Al-i İmran, 92

Kitabın Yazarı: Muhammed Kutub

Mütercim: Nureddin Yıldız

Yayınevi: Risale Yayınları

Basım Tarihi: 2026

Sayfa Sayısı: 265

Ebat: 135 x 210 mm

Kitap Hakkında

İslam ümmetinin asırlardır maruz kaldığı en büyük ve en kalıcı yıkım, topraklarının işgal edilmesinden ziyade zihin dünyasını inşa eden temel İslami kavramların içinin boşaltılmasıdır. Kur'an ve Sünnet'in saf pınarından beslenen kelimeler zamanla asıl anlamlarından koparılmış; Müslümanların hayata, ibadete, kadere ve mücadeleye bakış açısı derinden sarsılmıştır. İşte merhum Muhammed Kutub'un "Düzeltilmesi Gereken Kavramlar" adlı kıymetli eseri, bu zihinsel çöküşü durdurmak ve İslam'ın temel mefhumlarını aslına döndürmek gayesiyle kaleme alınmış sarsıcı bir teşhis ve tedavi kitabıdır. Eser, okuyucusunu pasif bir okumadan ziyade köklü bir zihin inşasına davet etmektedir.

Kitabın muhtevasını ve yazarın okuyucuya sunmak istediği temel mesajları şu ana başlıklar altında özetleyebiliriz:

Kavramsal Çözülme ve Zihinsel İşgal

Kitap; "La ilahe illallah", "ibadet", "din" ve "İslam" gibi en temel istilahların tarihsel süreçte nasıl daraltıldığını ve hayatın içinden çekilerek sadece vicdanlara veya mabetlere hapsedildiğini inceliyor. Yazar, kavramları bozulan bir toplumun amellerinin de zorunlu olarak bozulacağı gerçeğinden yola çıkarak, İslami uyanışın ancak bu "kavramsal çözülmenin" tamir edilmesiyle mümkün olacağını vurguluyor. Düşmanların, askeri güçle yapamadığı yıkımı, Müslümanların kelimelerini ve mefhumlarını tahrif ederek nasıl başardıklarını çarpıcı örneklerle gözler önüne seriyor.

Tasavvufi ve Batını Sapmaların Pasifize Edici Rolü

Eserin en dikkat çekici bölümlerinden biri, Müslümanı dünyadan ve İslami sorumluluklarından soyutlayan aşırı tasavvufi ve batını yaklaşımlara getirdiği köklü eleştirilerdir. Muhammed Kutub, kitabında birtakım felsefi akımların etkisiyle "çalışmayı ve ameli" terk eden, ulaştığını zannettiği hayallere kapılarak edilgenleşen zihniyeti desifre ediyor. Bu pasifist tutumun; yeryüzünde Allah'ın (cc) dininin hâkim kılınması, batılın ortadan kaldırılıp hakkın yüceltilmesi ve cihat gibi en temel ameli vazifeleri nasıl sekteye uğrattığını kitabın omurgasına yerleştiriyor.

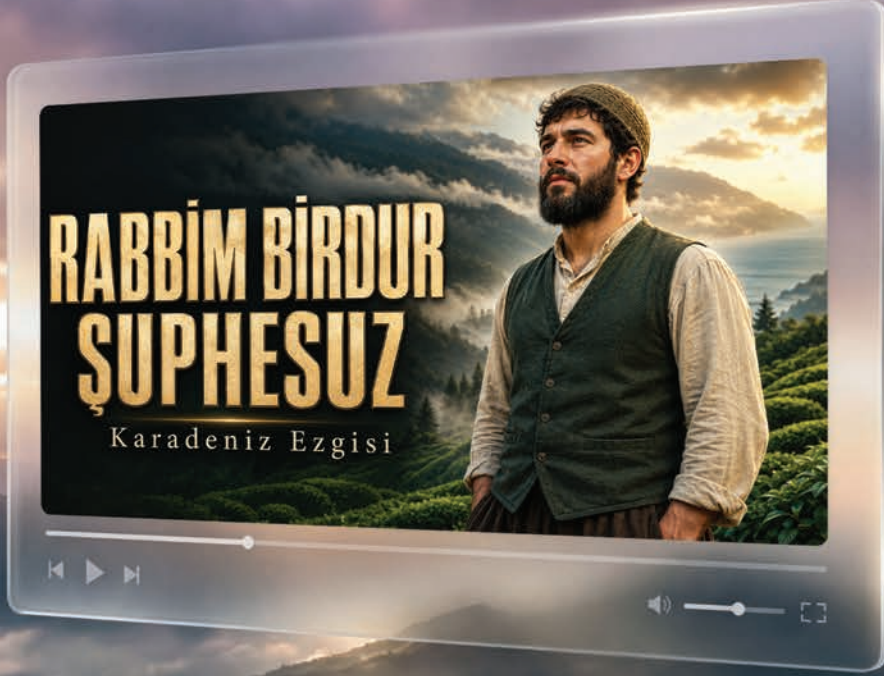
İman ve Amel Bütünlüğünün Yeniden Tesisi

Yazar, bozulan bu algıyı onarmak için okuyucuya yeniden Kur'ani bir vizyon sunuyor. İmanı sadece dille söylenen soyut bir felsefe olmaktan çıkarıp, onu hayatın her alanına müdahale eden, toplumu inşa eden pratik bir eyleme (amele) dönüştürmenin zorunluluğunu işliyor. Düzeltilmesi Gereken Kavramlar, inzivaya çekilen pısrık bir teslimiyeti reddederek; muvahhidleri yeryüzünü imar etmeye, tağuti sistemlerle mücadeleye ve İslam'ın aktif şahitleri olarak yeniden ayağa kalkmaya çağırıyor.

Sonuç Yerine

Bu çalışma, sadece okunup rafa kaldırılacak bir kitap değil; akidesini ve menhecini sahih kaynaklardan öğrenmek isteyen her Müslümanın kütüphanesinde bulunması, defaatle okunup tahlil edilmesi gereken bir başucu eseridir. Zira mefhumları netleşmemiş, kavram kargaşası yaşayan bir zihnin; şirkle layıkıyla mücadele etmesi ve tevhidi ikame etmesi beklenemez.

Rabbimizden niyazımız; bizleri Kitap ve Sünnet'in arı duru kavramlarıyla düşünen, hakkı hak bilip ona tabi olan, batılı batıl bilip ondan uzak duran kullarından kılmasıdır.

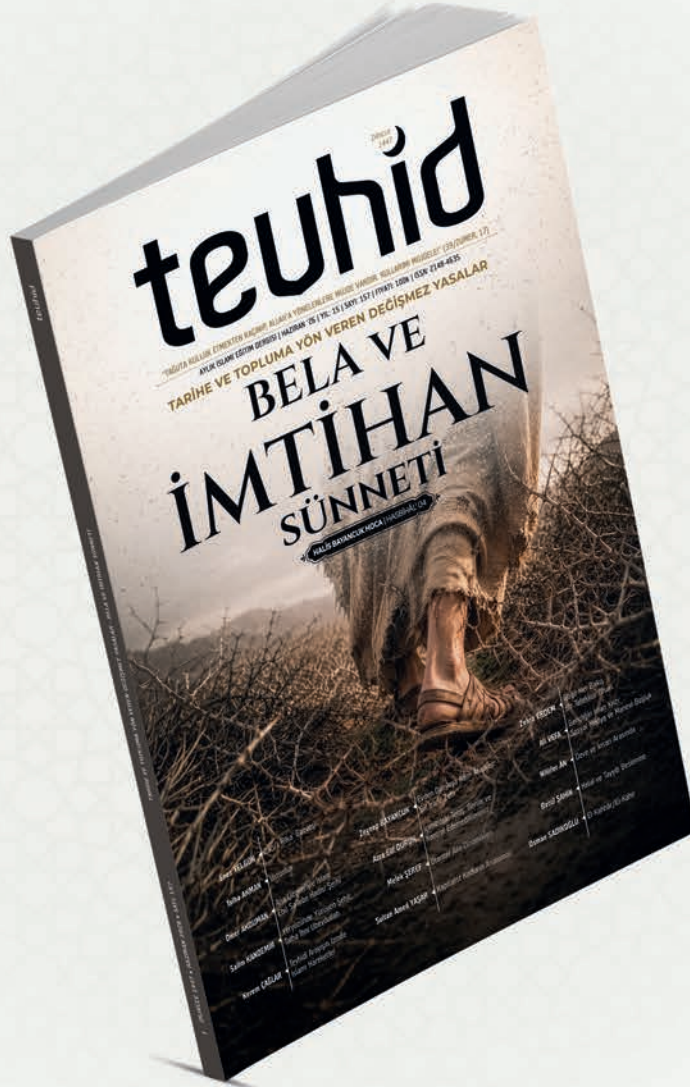
Tevhidi Uyanış ekibinden
yepyeni bir eser olan
“Rabbim Birdur Şüphesiz” yayında!
Hâlâ dinlemediniz mi?

Yeni eserimizi dinlemek için QR kodu okutunuz.

tevhid

"TAĞUTA KULLUK ETMEKTEN KAÇINIP ALLAH'A YÖNELENLERE MÜJDE VARDIR.
KULLARIMI MÜJDELE!"
(39/ZUMER, 17)

TEVHİD DERGİSİ

TEVHİD DERSLERİ

TEVHİD MEALİ

ISSN: 2148-4635

9 772148 463504

ABONELİK İÇİN

tevhiddergisi@gmail.com
www.tevhiddergisi.org

WhatsApp +90 552 872 83 84